

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка

Щербакова І. М.

ПРАКТИКУМ З ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ

Навчальний посібник

Суми
Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка
2014

УДК 159.9 (09) (076)

ББК 88.1 я 73

Щ 61

Схвалено Вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Рецензенти:

Кузікова С. Б. – доктор психологічних наук, професор, зав. кафедри практичної психології СумДПУ імені А. С. Макаренка;

Ніколаєнко С. І. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін ДВНЗ УАБС НБУ.

Щербакова І. М.

Щ 61 Практикум з історії психології : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. М. Щербакова. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 160 с.

Практикум з навчального курсу «Історія психології» складений відповідно до вимог кредитно-модульної системи.

За навчальною і робочою програмами курсу «Історія психології» у практикумі подано комплексне методичне забезпечення практичних занять, а саме: питання, методичні рекомендації, тестові завдання, завдання для перевірки роботи з першоджерелами і словниками та біографічними довідниками.

Практикум призначений для студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за напрямом підготовки «Практична психологія». Він буде корисним усім, хто цікавиться історією зарубіжної і вітчизняної психології.

УДК 159.9 (09) (076)

ББК 88.1 я 73

© Щербакова І. М., 2014

© Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	5
КОМПЛЕКСНЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. ПРЕДМЕТ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ЗАРОДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ	9
Тема 1. Історія психології: предмет, методологія, етапи розвитку	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СВІТІ	20
Тема 2. Психологія Античності, її становлення і розвиток	20
Тема 3. Психологія Стародавнього світу	30
Тема 4. Психологічні вчення Середньовіччя та епохи Відродження	41
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. ПСИХОЛОГІЯ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА І НОВОГО ЧАСУ	50
Тема 5. Психологічні вчення XVII ст.	50
Тема 6. Психологічні ідеї епохи Просвітництва (психологія XVIII ст.)	61
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ IV. РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ ЯК САМОСТІЙНОЇ НАУКИ: ПСИХОЛОГІЯ XIX–XX ст.	71
Тема 7. Розвиток психології у XIX ст.: природничо-наукові передумови зародження психології як самостійної науки (розвиток експериментальної психології).....	71
Тема 8. Розвиток психології у XIX ст.: розгалуження психологічної науки.....	80
Тема 9. Розвиток психології до періоду відкритої кризи (60-ті роки XIX ст. –10-ті роки XX ст.). Структуралізм. Функціоналізм.....	89
Тема 10. Розвиток психології періоду відкритої кризи (10-ті роки XX ст. – сер. 30-х років XX ст.). Біхевіоризм. Гештальтпсихологія.	97
Тема 11. Розвиток психології періоду відкритої кризи (10-ті роки XX ст. – сер. 30-х років XX ст.). Психоаналіз. Неофрейдизм XX ст.	106
Тема 12. Розвиток психології у XX ст.: психологічні напрями д./п. XX ст.....	114
Тема 13. Розвиток психології у XX ст.: психологія радянського періоду.	123
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V. РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ, ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВСЕСВІТНЬОЮ ІСТОРІЄЮ ПСИХОЛОГІЇ	133
Тема 14. Розвиток української психології з давніх часів і до кінця XVIII ст.	133
Тема 15. Розвиток української психології у XIX–XX ст.....	141
ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	151

ПЕРЕДМОВА

*«Історія психології – пам'ять, евристична
основа й совість цієї науки»*

В. А. Роменець

Формування психології як науки було поступовим і довготривалим, а інколи навіть суперечливим процесом. До середини XIX ст. психології як окремої науки не існувало, оскільки вона розвивалася як складова частина філософії. У 1590 р. Р. Гокленіус увів термін «психологія», а у 1594 р. О. Гасман видав книгу під цією назвою. Минули століття, і зараз слово «психологія» ототожнюється з наукою, яка має більше ніж сто психологічних галузей, велику кількість наукових течій і шкіл, кожні з яких мають свою історію становлення. Розібратися у психологічних теоріях і течіях минулого і сьогодення психології важко, але можливо за умови розуміння історичного контексту її розвитку та інтеграції знань про минуле у практику розв'язання актуальних проблем. Отже, важливість вивчення історії психології не викликає сумнівів, адже знання історії психології дозволяє зрозуміти тривалий шлях її розвитку і становлення, осягнути контекстні фактори, що опосередковували цей розвиток, гальмуючи або, навпаки, пришвидшуючи його в певні історичні періоди. Зрозуміти логіку становлення психології як науки неможливо без аналізу її наукових шкіл, течій, напрямів, конкретного внеску провідних учених у розробку її методології та теорії, розвиток практики. Виходячи з того, що історію психології не можна сприймати лише як відтворення минулого, висловлюємо надію на те, що завдяки ознайомленню з багатогранними знаннями, накопиченими історією психології, кожен читач підвищить свою психологічну обізнаність і культуру. Цитуючи Р. Мея, можна сказати, що посібник написано для «розумного читача, що шукає відповідь на питання: як бути автентичною особою у світі, де панують відчуження і тривога».

Усім, хто вивчає історію психології, бажаємо успіхів і творчої наснаги!

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою викладання навчальної дисципліни є вивчення історичного розвитку психологічних знань у різних країнах, їх специфіки, зв'язку із суспільно-історичними умовами та станом духовного життя, культурою. Соціокультурний контекст розвитку психологічних знань розкриває дійову роль психології у розв'язанні соціально значущих проблем у різних сферах суспільного життя (вихованні, навчанні, етиці, відносинах між людьми та ін.). Осягнення минулого в контексті курсу «Історія психології» направлене на виховання відповідального ставлення у студентів до майбутньої професійної діяльності.

Програма охоплює всі основні теми і розділи курсу «Історія психології», формує у студентів неідеалізований, недогматичний погляд на різні психологічні теорії, течії, школи і напрями.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- формування у студентів якостей високоосвіченої особистості на основі синтезу знань про історію розвитку психології як науки, її взаємозв'язок з іншими науками;
- розкриття основних етапів становлення психологічного знання;
- ознайомлення студентів з розвитком провідних психологічних напрямів і шкіл;
- розкриття хронології розвитку науки в певні історичні епохи;
- ознайомлення студентів із внеском провідних вітчизняних і зарубіжних учених у розвиток психологічної науки;
- формування у студентів неідеалізованого, недогматичного погляду на теорії різних учених;
- формування об'єктивного професійного мислення.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- предмет, завдання, теоретичні і методологічні засади історії психології, ключові положення основних психологічних теорій;
- закономірності розвитку психологічних знань, передумови виникнення психологічних ідей, розкриття причин, закономірностей і механізмів отримання нового знання про психічну реальність;
- досягнення провідних учених, ідеї засновників основних психологічних напрямів і шкіл;
- евристичне та прогностичне значення суперечностей (криз) історико-психологічного процесу;
- основні етапи розвитку психології в Україні, сучасний стан психологічних досліджень та їх місце у світовій психології.

вміти:

- визначати послідовність етапів розвитку психології, передумови, предтечі, взаємозв'язки психологічних ідей, теорій, напрямів, шкіл;
- здійснювати порівняльний аналіз теоретичних положень відповідно до парадигм провідних психологічних напрямів і шкіл;
- використовувати досягнення історіографії психології, епістемології, історії;
- досліджувати історичні тексти певного історіографічного і джерелознавчого тлумачення, неупереджено їх інтерпретувати;
- розкривати прогностичне значення історії психології у розв'язанні актуальних проблем сучасної психології.

Курс «Історія психології» є складовою частиною блоку фундаментальних загальнопсихологічних дисциплін, які визначають підготовку професійних психологів. Передбачається вивчення дисципліни «Історія психології» після проходження курсу «Загальна психологія».

На вивчення дисципліни відводиться 144 годин, 30 лекційних і 24 годин практичних / 4 кредити ECTS.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Освітньо-кваліфікаційний рівень	Бакалавр
Форма навчання	Денна
Семестр	3
Кількість годин, усього	144
Лекції, годин	30
Семінарські заняття, годин	–
Практичні заняття, годин	24
Індивідуальна робота, годин	–
Самостійна робота, годин	90
Підсумковий контроль	екзамен

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль I

ПРЕДМЕТ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ЗАРОДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Тема 1. Історія психології: предмет, методологія, етапи розвитку.

Змістовий модуль II

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СВІТІ

Тема 2. Психологія Античності, її становлення і розвиток.

Тема 3. Психологія Стародавнього світу.

Тема 4. Психологічні вчення Середньовіччя та епохи Відродження.

Змістовий модуль III

ПСИХОЛОГІЯ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА І НОВОГО ЧАСУ

Тема 5. Психологічні вчення XVII ст.

Тема 6. Психологічні ідеї епохи Просвітництва (психологія XVIII ст.).

Змістовий модуль IV
РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ ЯК САМОСТІЙНОЇ НАУКИ:
ПСИХОЛОГІЯ ХІХ–ХХ СТ.

Тема 7. Розвиток психології у ХІХ ст.: природничо-наукові передумови зародження психології як самостійної науки (розвиток експериментальної психології).

Тема 8. Розвиток психології у ХІХ ст.: розгалуження психологічної науки.

Тема 9. Розвиток психології до періоду відкритої кризи (60-ті роки ХІХ ст. – 10-ті роки ХХ ст.). Структуралізм. Функціоналізм.

Тема 10. Розвиток психології періоду відкритої кризи (10-ті роки ХХ ст. – сер. 30-х років ХХ ст.). Біхевіоризм. Гештальтпсихологія.

Тема 11. Розвиток психології періоду відкритої кризи (10-ті роки ХХ ст. – сер. 30-х років ХХ ст.). Психоаналіз. Неофрейдизм ХХ ст.

Тема 12. Розвиток психології у ХХ ст.: психологічні напрями д./п. ХХ ст.

Тема 13. Розвиток психології у ХХ ст.: психологія радянського періоду.

Змістовий модуль V
РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ, ЇЇ ЗВ'ЯЗОК
ІЗ ВСЕСВІТНЬОЮ ІСТОРІЄЮ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 14. Розвиток української психології з давніх часів і до кінця ХVІІІ ст.

Тема 15. Розвиток української психології у ХІХ–ХХ ст.

КОМПЛЕКСНЕ МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Змістовий модуль I ПРЕДМЕТ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ, ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ЗАРОДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

Тема 1. Історія психології: предмет, методологія, етапи розвитку (2 год)

Практичне заняття № 1

Мета: ознайомитися з основними етапами розвитку психології як науки. Визначити специфіку предмета курсу «Історія психології», а саме її об'єкт, предмет, завдання, функції історії психології, її роль у розвитку знань.

Базові поняття: антикваризм, аксіологія, біографічний метод, біологічний детермінізм, детермінізм, методологія, методи історії психології, метод категоріального аналізу, історико-генетичний метод, наука, наукова школа, історико-функціональний метод, психологія, психологічна школа, психологічний детермінізм, парадигма, принципи розвитку психології, періодизація історії психології, презентизм, предмет історії психології, персоналістичні та натуралістичні теорії, принцип розвитку, принцип системності, психофізичний паралелізм, наукова школа, позитивізм, редукціонізм.

Теоретичний блок

План заняття

1. Об'єкт, предмет, завдання, функції історії психології, її роль у розвитку знань.
2. Характеристика основних етапів розвитку історії психології.
3. Методологічні принципи та методи, що використовуються в історії психології.
4. Спілкування – координата науки як діяльності.

Методичні рекомендації

Історія психології бере свій початок з періоду, коли уявлення людини про світ і себе у цьому світі базувалися на міфологічному відображенні дійсності. Важливу роль у становленні психології відіграла філософія. Термін «психологія» з'явився в епоху Відродження, а сама психологія стала наукою у другій половині XIX ст.

Метою історії психології є реконструкція теоретичних і методологічних засад формування психології. Предметом історії психології виступає розвиток наукових знань про психологічну реальність. Отже, історія психології покликана вирішити такі завдання:

1) дослідити періодизацію розвитку психологічних знань та передумови виникнення психологічних ідей;

2) розкрити закономірності формування і вдосконалення предмета психології;

3) з'ясувати евристичне та прогностичне значення суперечностей історико-психологічного процесу (криз розвитку психології);

4) встановити особливості основних етапів формування та розвитку провідних психологічних шкіл і напрямів (структуралізм, функціоналізм, психоаналіз, біхевіоризм, гештальтпсихологія, гуманістична і когнітивна психологія);

5) систематизувати історіографію психології як науки;

6) визначити прогностичне значення історії психології у розв'язанні актуальних проблем сучасної психології.

Функції історії психології: когнітивна, комунікативна, особистісна. Серед найважливіших функцій історії психології також виділяють: світоглядну, методологічну, аксіологічну, виховну, онтологічну, праксеологічну, пізнавальну та ін.

Методологічною основою історії психології є: теоретична реконструкція, опис і критичний аналіз наукових систем минулого, метод

збору та інтерпретації даних, метод аналізу продуктів діяльності, метод аналізу категоріально-понятійного апарату, метод історичної реконструкції, біографічний, бібліографічний методи тощо.

Джерельною базою історії психології є: всі матеріали, що показують історичний процес накопичення психологічних знань, праці психологів минулого, філософів, в яких досліджуються психологічні проблеми; суспільна практика (медицина, навчання і виховання, юридична практика); інші науки (мовознавство, етнографія, антропологія тощо).

Під час з'ясування періодизації розвитку історії психології необхідно звернути увагу на науково-практичні і соціальні передумови виникнення та розвитку психології як науки, врахувати урахувати те, що в історії психологічної думки існували різні підходи до визначення місця і ролі психології в системі наук, її предмета, наукових методів. Для пояснення розмаїття наукових підходів до періодизації розвитку психології як науки потрібно ознайомитися з найпоширенішими методологічними підходами до класифікації етапів розвитку психології як науки.

Зверніть увагу на праці таких видатних істориків психології, як: Б. Г. Ананьєв («Очерки истории русской психологии XVIII–XIX вв.», 1947), О. А. Буділова, Г. С. Костюк, М. С. Роговін, В. А. Роменець, П. М. Пелех, А. В. Петровський («История советской психологии» (1967), «Вопросы истории и теории психологии» (1984), «История психологии» (1994, у співавторстві з М. Г. Ярошевським)), О. М. Раєвський, В. В. Соколов та ін. Серед сучасних українських дослідників історії психології розробкою методології історії психологічних досліджень займаються: М.-Л. А. Чепа (2005), І. Данилюк (2003), О. Ф. Іванова (1995) та ін. У Росії дослідженням історії психології активно займаються: Л. І. Анциферова, В. О. Кольцова, Т. Д. Марцинковська, А. В. Петровський, В. А. Якунін та ін.

Практичний блок

1. З'ясуйте провідні проблеми психології, які розв'язувалися на кожному історичному етапі її розвитку (розкриваючи при цьому їх закономірну зміну).
2. Ураховуючи загальну періодизацію становлення психології як науки, здійсніть в історичній послідовності аналіз відомих Вам першоджерел.
3. Назвіть основні принципи історіографії психологічних досліджень.
4. Ознайомтеся з біографією учених: А. М. Ждан, А. В. Петровський, М. Г. Ярошевський, В. А. Роменець, Т. Д. Марцинковська.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ I. Т. 1

№ п/п	ПІБ науковця	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1934–	Доктор психологічних наук (1995), професор (1997). З 1958 р. працює на факультеті психології МДУ імені М. В. Ломоносова. З початку 70-х років займається дослідженням історії психології. Тема докторської дисертації: «Історія психології як становлення її предмета» (1994)	«Історія психології» – підручник
2	?	?	У 1956 р. видав перший підручник «Психологія». Перша монографія з історії психології вийшла у 1967 р. «Історія радянської психології: формування основ психологічної науки»	«Особистість. Діяльність. Колектив», «Питання теорії і історії психології»

3	?	1915– 2001	У 1938 р. був репресований у зв'язку зі справою Л. Гумільова. У 1939 р. амністований. У 1962 р. як докторську дисертацію захистив першу монографію «Проблеми детермінізму у психофізіології ХІХ ст.»	?
4	В. А. Роменець	1926– 1998	?	?
5	?	?	З 1996 р. завідувач лабораторії становлення особистості в Інституті розвитку особистості РАО	«Історія дитячої психології», «Психологія розвитку», «Історія психології»

Завдання № 2

Тести

1. Історія психології – це:

- а) самостійна галузь наукового знання;
- б) галузь психологічної науки;
- в) одне з явищ світової культури та її генезису.

2. Факт отримання психологією статусу самостійної науки пов'язаний з:

- а) фактом визнання світовою громадськістю її досягнень;
- б) появою великої кількості вчених, які займалися власне психологічними дослідженнями;
- в) визначенням психологією власного предмета і методів наукового дослідження.

3. Культурологічний підхід до пояснення історії психології припускає:

- а) вивчення історії психології у зв'язку з історією людської культури взагалі;

б) необхідність ілюстрування фактів історії психології фактами культури;

в) поєднання принципів психологічного і культурологічного аналізу у вивченні явищ історії.

4. З'ясуйте, в межах якого підходу розвиток психологічної науки розглядається в контексті розвитку людської культури:

а) наукової концепції Г. Еббінгауза;

б) трьохетапного розвитку психології (наукова концепція М. С. Роговіна);

в) вчинкової концепції в психології (В. А. Роменець).

5. Для дослідження історії психології використовують:

а) суто психологічні методи наукового пізнання;

б) методи історії, філософії та соціології;

в) методи наукознавства, історії і соціології.

6. Своєю прогностичною функцією історія психології одночасно реалізує функцію:

а) комунікативну;

б) соціальну;

в) інтерактивну.

7. Антикваризм – це науковий підхід, що розкриває:

а) взаємозв'язок епох;

б) специфіку певного історичного періоду;

в) умови появи певної наукової теорії.

8. Принцип контрастуючих пар дозволяє:

а) систематизувати наукові категорії;

б) пояснити певні історичні факти;

в) упорядкувати історичний матеріал.

9. Категоріальний підхід до дослідження історії психології запропонував:

- а) А. В. Петровський;
- б) М. Г. Ярошевський;
- в) Д. Б. Ельконін.

10. Моноцентричний підхід до дослідження історії психології передбачає:

- а) вивчення історії психології в будь-який окремо взятий період історії;
- б) вивчення історії психології в будь-якій окремо взятій країні;
- в) вивчення історії психології в межах будь-якої окремо взятої наукової школи.

11. Деперсоніфікований принцип історіографічних досліджень пояснює:

- а) розвиток історії психології як безпосереднього результату ходу історії;
- б) розвиток історії психології як безпосереднього результату соціально-економічних факторів;
- в) розвиток історії психології як безпосереднього результату діяльності науковців.

12. Система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності називається:

- а) теорія;
- б) парадигма;
- в) методологія.

13. Напрямок, для якого характерне ідеалістичне і теологічне пояснення цілісності й активності особистості, називається:

- а) ідеалізм;
- б) персоналізм;
- в) теологізм.

14. Форма суспільної свідомості, що становить історично сформовану систему упорядкованих знань, істинність яких перевіряється у процесі суспільної практики, називається:

- а) світогляд;
- б) наука;
- в) теорія.

15. Міркування, яке має на меті обґрунтування істинності або хибності якоїсь думки, називається:

- а) аргумент;
- б) факт;
- в) доказ.

16. Внутрішній істотний зв'язок явищ, який зумовлює їх необхідний і закономірний розвиток, називається:

- а) порядок;
- б) закон;
- в) система.

17. Персоніфікований принцип дослідження історії психології передбачає:

а) розгляд історії психології як результату діяльності окремих особистостей;

б) розгляд історії психології як результату розвитку психології особистості;

в) розгляд історії психології як результату розвитку психології спілкування і діяльності.

18. Тип дослідження, в якому робиться спроба пов'язати важливі життєві теми індивідуума з конкретними історичними подіями й обставинами, називається:

- а) психобіографія;
- б) психосинтез;
- в) психоісторія.

19. Система основних наукових досягнень – теорій, методів, на зразок яких організується дослідницька практика фахівців у певній галузі знань у конкретний історичний період, називається:

- а) теорія;
- б) парадигма;
- в) система.

20. Поліцентричний спосіб інтерпретації історії психологічної науки передбачає:

- а) інтерпретацію історичного розвитку психології в окремій країні як єдиного інтернаціонального процесу становлення психологічного знання;
- б) інтерпретацію історичного розвитку психології в різних країнах як єдиного інтернаціонального процесу становлення психологічного знання;
- в) інтерпретацію історичного розвитку психології в окремій групі країн як єдиного інтернаціонального процесу становлення психологічного знання.

Завдання № 3

Актуалізуйте знання з курсу «Загальна психологія» щодо стислого екскурсу в історію психології, пригадайте основні етапи розвитку психології як науки. Заповніть пропуски.

4 етап
<i>Психологія як наука про</i>
3 етап
<i>Психологія як наука про</i>
2 етап
<i>Психологія як наука про</i>
1 етап
<i>Психологія як наука про</i>

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Кому належить вислів: «Історія психології – пам'ять, евристична основа й совість цієї науки»?
2. Хто з українських учених одним із перших запровадив до історії психології категорію «культура», розширивши тим самим проблемне поле історико-психологічних досліджень?
3. Поясніть фразу В. А. Роменця: «Є всі підстави розглядати вчинок як початковий пункт у тлумаченні історико-психологічних знань».
4. Першим напрямом наукових досліджень А. В. Петровського було дослідження..?
5. Прокоментуйте, як М. Г. Ярошевський трактує історію психології у своїй праці «Історія психології» (1996). Поясніть, чому він визначає історію психології як історію детерміністичного знання.

Завдання для самоконтролю

1. Визначте місце історії психології в системі психологічних дисциплін, її зв'язок з іншими галузями науки.
2. Поясніть культурологічний, феноменологічний, екзистенціальний принципи в історії психології.
3. З'ясуйте суспільні, наукові та ідеологічні передумови виділення історії психології в окрему галузь гуманітарного знання.
4. Поясніть, у чому полягає відмінність історії психології від історичної та історіографічної психології.
5. Розкрийте співвідношення системи та історії, логічного та історичного у психології.
6. З'ясуйте, у чому полягають особливості розвитку вітчизняної історії психології.
7. Поясніть, у чому полягає прогностична функція історії психології.

8. Визначте, чим відрізняються персоніфікований і деперсоніфікований принципи побудови історіографічних досліджень.
9. Поясніть, чому антикваризм є непридатним для сучасного історико-психологічного аналізу.
10. Визначте переваги і недоліки географічного підходу до дослідження історії психології.

Основна література до теми:

1. Данилюк І. Історія психології в Україні / Данилюк І. – К. : Либідь, 1998. – С. 3–7.
2. Ждан А. Н. История психологии : учеб. / А. Н. Ждан. – М. : Пед. о-во России, 2003. – С. 4–17.
3. Жуков С. М. Історія психології : навч. посіб. / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – С. 207.
4. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 4–11.
5. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 3–24.
6. Петровский А. В. История и теория психологии : в 2 т. / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – Т. 1. – С. 7–52.
7. Роменець В. А. Історія психології ХХ століття / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К. : Либідь, 1998. – 992 с.
8. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 3–26.
9. Якунин В. А. История психологии : учеб. пособие / В. А. Якунин. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2001. – С. 7–27.

Змістовий модуль II

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ У СТАРОДАВНЬОМУ ТА СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СВІТІ

Тема 2. Психологія Античності, її становлення і розвиток (2 год)

Практичне заняття № 2

Мета: охарактеризувати становлення психології в епоху Античності. Ознайомитися із специфікою психологічного знання епохи Античності. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: автаркія, анімізм, апейрон, атараксія, гілозоїзм, генезис, гедонізм, детермінізм, дух, духовність, душа, логос, ейдос, ейдоли, еманация, кініки, монада, монізм, неоплатонізм, об'єктивний ідеалізм, псюхе, пантеїзм.

Теоретичний блок

План заняття

1. Загальний нарис розвитку античної психологічної думки: становлення і розвиток. Душа у трактуванні натурфілософів, анімізму, гілозоїзму. Досократівська психологічна думка, її специфіка (іонійська та італійська школи, Емпедокл, Анаксагор, Гіппократ).
2. Душа у трактуванні Геракліта. Моральна психологія Сократа.
3. Психологічні ідеї у філософській системі Платона. Вчення про ейдоли Демокріта. Психологічні ідеї Епікура. Внесок Арістотеля в розвиток психології: перша систематизація знання.
4. Психологічні погляди античних лікарів. Гуморальна теорія і трактування темпераменту: вчення про темпераменти Гіппократа; основні положення теорій Алкмеона та Анаксагора. Психологічні погляди в епоху еллінізму. Психологічні доктрини стоїків та епікурейців.
5. Проблеми морального виховання. Олександрійська наука. Основні положення вчень Галена, Філона, Плотіна та Августина.

6. Висновки про розвиток античної психологічної думки: основні надбання та внески.

Методичні рекомендації

Роблячи загальний нарис античної психологічної думки епохи натурфілософських уявлень про душу, зверніть увагу на переплетіння міфологічних і стихійно-матеріалістичних тенденцій. Урахуйте те, що латинське слово «античний» у перекладі означає «давній». Антична психологія охоплює розвиток філософського знання в Античній Греції та Античному Римі з VI ст. до н. е. по V ст. н. е. Історія античної філософської думки поділяється на три періоди: досократівський (філософи-досократики: Фалес, Піфагор, Геракліт, Анаксагор, Демокріт та ін.); класичний (Сократ, Платон, Арістотель) та епоха еллізму (ранній, середній і пізній).

Для розуміння специфіки досократівської філософсько-психологічної думки важливим є розгляд таких проблем: природа, буття як об'єктивна реальність, виникнення інтересу до психологічного. Специфіку досократівської психологічної думки доречно розкривати через характеристику: 1) мілетської школи – однієї з перших у Стародавній Греції філософських шкіл. Мілетська школа виникла наприкінці VII ст. до н. е. на західному узбережжі Малої Азії в м. Мілеті. Її представниками є Фалес (бл. 625–547 рр. до н. е.), Анаксимандр (бл. 610–546 рр. до н. е.) і Анаксимен (бл. 585–525 рр. до н. е.), які пояснювали світ через осмислення його першооснови, а саме природної стихії: води, «апейрона», повітря, вогню, землі та ін.; 2) іонійської та італійської школи, а саме дослідження: специфіки процесу сприймання і виникнення почуттів Емпедоклом (490 – бл. 430 рр. до н. е.); відносності порога свідомості Анаксагором (бл. 500–428 рр. до н. е.); дослідження темпераменту Гіппократом (460–370 рр. до н. е.). Окрему увагу приділіть трактуванню душі (як нероздільне поєднання вогню і води) у філософії Геракліта

(бл. 544–483 рр. до н. е.). Зосередьте увагу на вченні Арістотеля, у якому була принципова нова для Античності концептуалізація дослідження душі (трактат «Про душу»).

Перехід від натурфілософії до епістемології знаменує творчість Сократа та софістів. Антропоцентричний період античної філософії характеризується появою перших філософсько-психологічних концепцій, обґрунтуванням психологічних чинників моралі, дослідженням проблеми невіддільності, взаємообумовленості філософських і психологічних учень тощо. Аналізуючи сократівську філософію, насамперед проаналізуйте такі питання: «знання – незнання» як різновид психологічного знання; принципи етики; співвідношення знання та доброчесності; метод аргументації; розуміння щастя та блага тощо.

Розкриваючи дуалістичні, діалектичні і соціально-психологічні погляди давніх греків на природу психічного, зверніть увагу на той факт, що в античній психології немає чіткого розподілу на матеріалістичне та ідеальне. Стихійні паростки діалектичного підходу характерні як для матеріалістичного, так і для ідеалістичного напрямів. Обґрунтуйте свою доповідь концептуальними положеннями моральної психології Сократа (470–399 рр. до н. е.), психологічними ідеями у філософській системі Платона (428–348 рр. до н. е.), ученням про ейдоли Демокріта (460–370 рр. до н. е.), психологічними ідеями Епікура (341–270 рр. до н. е.); практичним внеском у розвиток психології, зробленим Арістотелем (384–322 рр. до н. е.).

З'ясуйте методологічне підґрунтя основних філософських шкіл епохи еллінізму: школи епікурейців (проблеми гедонізму, насолоди та доброчесного життя, атомізм), стоїцизму (стоїцистська програма ставлення до життя, відокремлення етики від політики, психологічний сенсуалізм в епікурейців, співвідношення людського і природного закону), неоплатонізму (динамічне поняття буття, переосмислення платонівської

теорії еманациї). Характеристику основних досягнень пізніх шкіл Античності (раннього, середнього і пізнього еллінізму) починайте з психологічних поглядів античних лікарів. Розкрийте засади гуморальної психології (гуморальної теорії і трактування темпераменту: вчення про темпераменти Гіппократа (460–370 рр. до н. е.), основні положення теорій Алкмеона (V ст. до н. е.) та Анаксагора (бл. 500–428 рр. до н. е.). Психологічні доктрини стоїків (Зенон (бл. 333–262 рр. до н. е.)) та епікурейців (Епікур (341–270 рр. до н. е.)) розкривайте через аналіз проблеми морального виховання, теоретичні положення представників олександрійської науки.

Основну увагу зосередьте на положеннях учень: Галена (бл. 130–200) про взаємозв'язок життєдіяльності організму і нервової системи; Філона Олександрійського (бл. 25 р. до н. е. – 50 р. н. е.) про три основні елементи будови людини (розум (дух), душа, тіло); неоплатонізму Плотіна (205–270), який увів поняття «холізм», «еманація», «інстроспекція»; Августина (Аврелія) (354–430), засновника волюнтаризму, про внутрішній досвід. Підсумовуючи розвиток античної психологічної думки, визначте основні етапи її генези, відмінні риси. Систематизуйте фундаментальні проблеми античної психології, її основні надбання. Зробіть висновок про значення психології Античності для майбутнього психології. Визначте роль і місце античної психології в розвитку світової психологічної думки.

Практичний блок

1. Назвіть спільне і відмінне в теоріях Геракліта та Демокріта.
2. Підготуйте повідомлення (5–6 хвилин) на тему:
 - «Розвиток психології в епоху еллінізму»;
 - «Мікрокосмос і макрокосмос – провідна психологічна проблема Античності»;
 - «Тотемізм і фаталізм, табу і ритуали, метемпсихоз і метаморфози та їх роль у виникненні уявлень про душу»;

➤ «Майєвтика як метод пізнання інтелекту».

3. Проаналізуйте психологічні погляди Арістотеля, Ксенофонта, Платона на гармонійну єдність внутрішнього і зовнішнього.

4. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених Стародавньої Греції, указаних у субмодулі 1 (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля II.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ II. Т. 2

№ п/п	ПІБ науковця	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)	
		біографічні дані	бібліографія
1	?	Заснував в Афінах власну школу – Лікей, обстоював діалектичне розуміння людської моральності та витлумачував душу як ентелехію тіла	«Про душу», «Політика», «Етика»
2	?	Засновник афінської школи. Висував два принципи пояснення душі – рух і відчуття	?
3	Гіппократ (460–370 рр. до н. е.)	?	?
4	?	«Я знаю, що я нічого не знаю». Уперше в античному світі зробив душу головним предметом філософії	?
5	Платон (428–348 рр. до н. е.)	Говорить про два типи реінкарнації душі	?

Завдання № 2

Тести

1. Анімізм – це:

а) прояв міфологічної свідомості, що полягає в наділенні всіх явищ світу душею;

б) вчення про душу;

в) характеристика первинного уявлення людини про світ.

2. Про те, що істина – насолода, відсутність апонії (тілесного страждання) та атараксія (безтурботність душі), говорив:

а) Арістотель;

б) Епікур;

в) Гален.

3. Перші давньогрецькі міфи були записані у:

а) VI ст. до н. е.;

б) VIII ст. до н. е.;

в) VII ст. до н. е.

4. Повітря вважав першоосновою світу:

а) Анаксімандр;

б) Геракліт;

в) Анаксімен.

5. Першим діалектичні принципи розвитку світу сформулював:

а) Анаксімандр;

б) Геракліт;

в) Парменід.

6. Поняття «буття» і «небуття» увів у філософію:

а) Фалес;

б) Геракліт;

в) Парменід.

7. Афоризм «Людина – міра всіх речей» належить:

а) Сократу;

б) Протагору;

в) Арістотелю.

8. Предмет психології як науки у процесі її історіогенези:

а) зазнає істотних якісних змін;

б) залишається незмінним;

в) піддається спробам різних інтерпретацій, залишаючись по суті незмінним.

9. Арістотель розробив основні закони:

а) атомістичного матеріалізму;

б) логіки;

в) евристики.

10. Ідею переселення душ визнавав:

а) Протагор;

б) Платон;

в) Арістотель.

11. Поняття «апатія» у філософії стоїків означає:

а) заперечення необхідності елементів громадського життя;

б) безсторонне і безстрашне сприйняття життя;

в) презирство до загальновизнаних засад і норм життя.

12. Про Сократа відомо з таких історичних джерел:

а) міфів;

б) творів Платона і Ксенофонта;

в) писемної спадщини Сократа.

13. Метою життя людини є щастя. Так уважали:

а) кініки;

б) епікурейці;

в) стоїки.

14. З'ясуйте, хто для визначення ідеального фізіогномічного типу звертався до ідеї загальної фізичної співрозмірності (пропорційності):

а) Демокріт;

б) Арістотель;

в) Платон.

15. Стан душевної незворушності Епікур назвав

16. Наукова течія, яка виникла у IV ст. до н. е. у Греції, представників якої називали «вчителями мудрості», – це

17. В основі психологічних поглядів стоїків лежав принцип про внутрішню людини.

18. Поняття «ейдоли» увів

19. Систематизуйте фундаментальні проблеми античної психології, її основні надбання.....

20. Визначте роль і місце античної психології в розвитку світової психологічної думки.

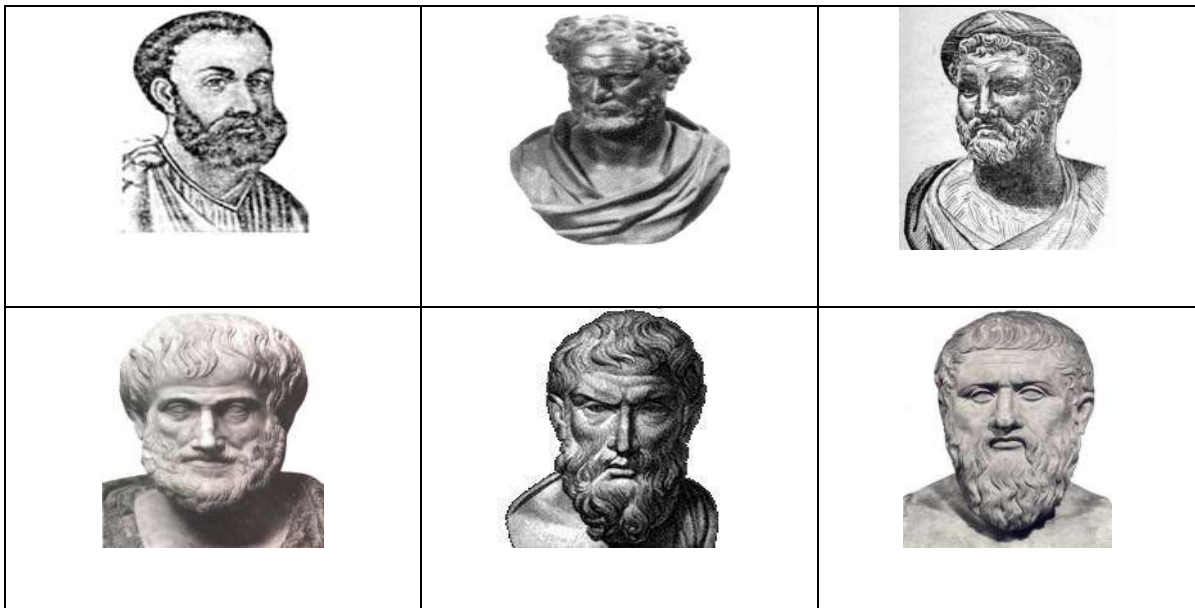
.....

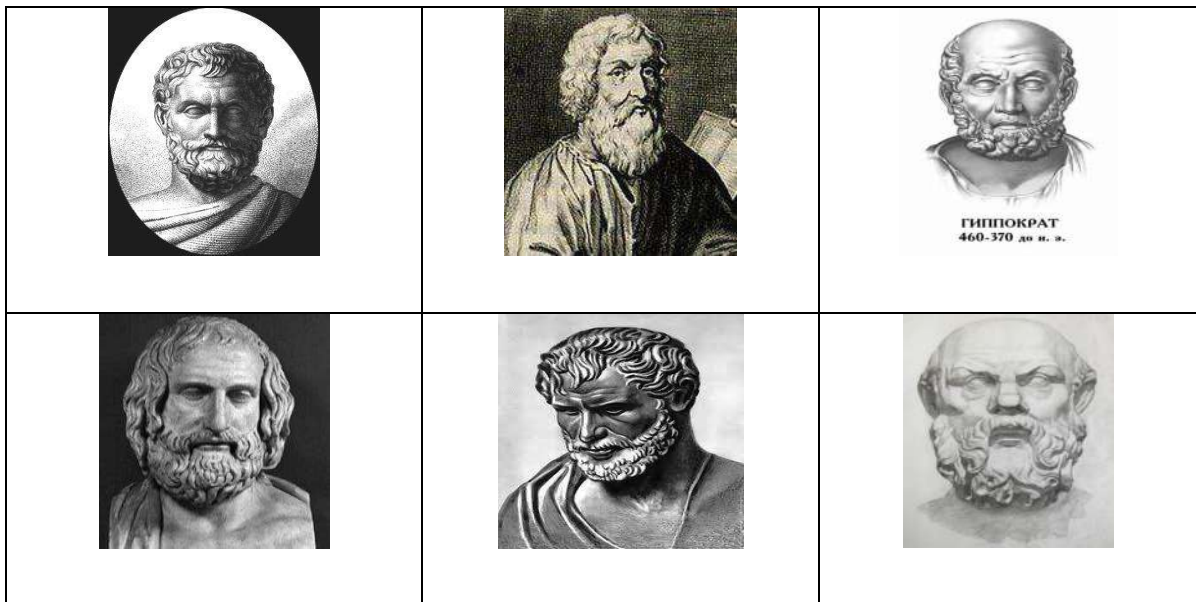
.....

.....

Завдання № 3 «Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища філософів, що представляють античну психологію.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Предки якого філософа належали до царюючої верхівки? За батьківською лінією походження сягало Кодру (останнього царя Аттики), за материнською лінією – сім'ї родичів славнозвісного Солона.
2. Хто з філософів навчався в Академії Платона, займався виховною діяльністю із сином македонського царя Філіппа, заснував власну школу в Афінах, переслідувався за релігійні мотиви?
3. У якому трактаті Анаксагор пояснює свою космогонічну гіпотезу? Яку роль у цій гіпотезі відіграє «нус» (розум)?
4. Кому належить вислів: «Я сам себе досліджував і сам у себе навчався»?
5. Прокоментуйте трактат Арістотеля «Політика». Поясніть, з яких частин, на думку філософа, складається душа людини.
6. Назвіть ім'я давньогрецького філософа, сина скульптора Софронікса?
7. Поясніть, чому Піфагор уважав, що тіло для душі є ув'язненням.
8. Поясніть фразу Геракліта: «Вогонь усе охопить і всіх розсудить».
9. З'ясуйте, чому Платон у діалозі «Тімей» ототожнює людську душу з її зіркою, яка у діалозі «Федр» зображена як крилата колісниця, запряжена двома конями і керована візником.

10. Як Арістотель у трактаті «Про душу» пояснює взаємодію тіла (сома) і душі (псюхе)?

Завдання для самоконтролю

1. Поясніть, чим відрізнялися психологічні погляди римських філософів: Лукреція Кара (99–55 рр. до н. е.), Марка Аврелія (121–180), Сенеки (бл. 4 р. до н. е. – 65 р. н. е.).
2. Визначте передумови виникнення античних уявлень про душу.
3. Назвіть основні етапи розвитку античної психології.
4. На основі якого вчення Епікур розробив теорію гедонізму?
5. Кого з античних філософів можна вважати предтечею диференціальної психології?
6. Чому Сократ уважав душу джерелом моральності, розуму?
7. Хто вперше звернув увагу на принципову (якісну) відмінність душі людини від інших живих істот?
8. Завдяки якому філософу з'явилося вчення про асоціації як механізми пізнання?
9. Поясніть, чому Августин уважав, що основою душі є воля?
10. Чому Арістотеля вважають першим систематизатором учення про психіку?

Основна література до теми:

1. Арістотель. Політика / Арістотель. – К. : Основи, 2005. – 239 с.
2. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М. : Худож. лит., 1970. – Т. 5 : Античная драма. – 1970. – 768 с.
3. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 29–76.
4. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 12–40.

5. Лучинин А. С. История психологии : учеб. пособие / А. С. Лучинин. – М. : Экзамен, 2005. – С. 15–52.
6. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 14–47.
7. Роменець В. А. Історія психології Стародавнього світу і середніх віків / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1983. – С. 208–328.
8. Платон. Діалоги / Платон ; [пер. з давньогрец. Й. Кобів, Ю. Мушак]. – Х. : Фоліо, 2008. – 349 с.
9. Платон. Держава / Платон ; [пер. з давньогрец. Д. Коваль]. – К. : Основи, 2005. – 355 с.
10. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 37–88.

Тема 3. Психологія Стародавнього світу (2 год)

Практичне заняття № 3

Мета: ознайомитися із специфікою психологічного знання Стародавнього Вавилону, Єгипту, Індії та Китаю. Узагальнити знання студентів про досягнення психології Стародавнього світу. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: дух, духовність, душа, іманентність, індукція, інтенція, логос, ейдоли, еманация, катарсис, дао, де, нірвана, карма, пуруша, пракриті, карма, сансара.

Теоретичний блок

План заняття

1. Психологічні погляди у Стародавньому Єгипті та Вавилоні. Зародження поглядів на душу в межах міфологічних і релігійних поглядів.
2. Психологічні погляди у Стародавній Індії. Тлумачення душі і свідомості в буддизмі і джайнізмі (проблема самосвідомості). Психологічні

аспекти вчень, філософських шкіл у Стародавній Індії (йога, веданта, міманса, ньяя, вайшешика).

3. Стародавній Китай: своєрідність трактування душі, особистості та її морального розвитку (Конфуцій, даосизм, Ван Чун, Мо-цзи та ін.).

4. Вплив психологічних поглядів представників філософських шкіл Індії та Китаю на розвиток психології.

Методичні рекомендації

Історію зародження філософсько-психологічної думки у Стародавньому світі почніть розглядати з культурної спадщини Вавилону та Єгипту. Зверніть увагу на одну з найдавніших культур людства – Шумеро-Вавилонську. Ця цивілізація виникла в південній частині Месопотамії – Дворіччі, де у III–I тис. до н. е. спочатку виникли давні Шумеро-Аккадські держави, а потім Вавилон та ін. Характеризуючи досягнення шумерського народу, прокоментуйте вчення Заратустри, а серед пам'яток вавилонян насамперед ознайомтеся з «кодексом Хаммурапі».

Під час розгляду питання про психологічні ідеї Єгипту необхідно ознайомитися з уявленнями єгиптян про душу у «Книгах мертвих» (збірниках текстів, які клали разом з померлим у могилу) та знаменитому Берлінському папірусі «Розмова втомленого життям зі своєю душею». Варто пам'ятати, що смерть єгиптяни розглядали як своєрідний перехід до іншого життя. Давні єгиптяни вважали, що душа складається з кількох субстанцій, основними з яких є КА (двійник людини, його життєва сила) та БА (зображувалося у вигляді птаха з людською головою і було втіленням розумної частини душі). Для того, щоб КА та БА могли знову повернутися в тіло, використовували практику муміфікування (збереження тіла від тління).

Вивчаючи психологічну думку Стародавнього Сходу, зосередьте увагу на психологічних ученнях Стародавньої Індії та Китаю. Урахуйте те,

що підвалини індуїстської культури були закладені до VIII ст. до н. е., для опису ж різних психічних процесів і станів використовувалася санскритська термінологія. Зверніть увагу на психологію таємничого вчення, філософську частину Вед – Упанішади (IX–VI ст. до н. е.), а саме пояснення призначення людини, способу її життя і характеру психіки, характеристику її пізнавальних здібностей, норм поведінки, застосування методу інтроспекції (самопостереження). Дайте характеристику абстрактно-логічного осмислення світогляду в поняттях «брахман» (єдина абсолютна реальність) та «атман» (суб'єктивне духовне начало, душа). Поясніть, чому сутність світу розкривається в тотожності брахмана й атмана, та що свідчить про безсмертя душі.

Обов'язково прокоментуйте положення Веданти про те, що світ складається з безособового світового духу (брахмана). Поясніть, що змушує душу щоразу після смерті переселятися, «перевтілюватися» в інше тіло (сансара). Поміркуйте, за яких умов настає «звільнення» душі, чому так важливо спрямовувати себе на досягнення такого умонастрою, коли всі психічні характеристики сприймаються як зовнішні стосовно свідомості (коли атман зливається з брахманом). Зверніться до вчення школи санкх'ї (VI–V ст. до н. е.), де на перший план висувається положення про те, що в основі буття лежать дві реальності: пракриті (об'єктивний світ) та пуруша (чиста свідомість). Урахуйте те, що пракриті містить три кінцеві причини світу – гуни, які проявляються як у матеріальній, так і у психоматеріальній дійсності (саттва – в «освітленні» і в «радості»; раджас – в «активності» і в «стражданні»; тамас – в «перешкоді» і в «байдужості»). Рівновагу гун порушує пуруша.

Під час аналізу вчення йоги (близько VI–V ст. до н. е.) зверніть увагу на те, що термін «йога» означає «напружувати зусилля», «старатися», приборкувати себе. Як система вправ медитаційної практики, йога спрямована на те, щоб звільнити душу від пут сансари і карми, досягти

вищого стану свідомості через систему психофізіологічного тренування, що має вісім ступенів (охарактеризуйте їх). Поясніть, чому філософія йоги стверджує, що справжня людина – це безсмертне «Я».

Ознайомлюючись з онтологією міманси (II ст. до н. е.), зверніть увагу на визнання матеріальності (атоманарності) реальності світу, який існує за законом карми і може бути пізнаний шляхом логічної розумової діяльності. Прокоментуйте вчення міманси щодо зв'язку мови і мислення, слова і його значення, адже, за переконаннями представників міманси, лише через слово можна отримати достовірне знання про драхму.

У процесі вивчення психології буддизму (VI–V ст. до н. е.), засновником якого є Сіддхартха Гаутама (бл. 560–480 до н. е.), прозваний Буддою (Просвітленим), охарактеризуйте способи визволення душі від законів карми і сансари, а також способи досягнення нирвани (протилежності сансари).

Опрацьовуючи становлення філософської думки у Стародавньому Китаї, зверніться до змісту стародавніх трактатів: «Іцзин» («Книга змін»), «Шицзін» («Книга пісень»), «Шуцзін» («Книга історії») та ін. Особливу увагу приділіть ученню Лао-цзи (VI ст. до н. е.), центральним питанням якого є «дао» (першоджерело, першооснова, загальний шлях, яким підпорядковані всі речі) і «де» (конкретний шлях окремої речі або групи речей). Поясніть, як Лао-цзи вирішує проблему єдності і відмінності сутності та якості. Прокоментуйте, у чому полягає відмінність концептуальної позиції Конфуція (551–479 рр. до н. е.). З'ясуйте, чому саме він побудував свою етику (яка стала своєрідною раціоналізованою давньокитайською релігійною мораллю) на релігійно-філософських уявленнях про дійсність. Визначте і прокоментуйте принципи моралі (людяність (жень); справедливість і обов'язок (і); ритуали (чи); знання (чжі); довіра (синій)).

Практичний блок

1. Визначте теоретичні і методологічні засади психології у країнах Стародавнього Сходу.
2. Поясніть тлумачення душі в Упанішадах, Магабгараті, Дгаммападді, Бхагавадгіті.
3. Підготуйте індивідуальні повідомлення на тему:
 - «Нірвана і нестримана чуттєвість як засади психології у Стародавній Індії»;
 - «Психологія космополітизму та антагоністична психологія Стародавнього Сходу»;
 - «Пізньюведійська психологія як завершення психології Вед»;
 - «Учення про карму та її вплив на долю»;
 - «Етичні спрямування даосизму і конфуціанства. Дао як еталон поведінки».
4. Ознайомитися з біографією та бібліографією вчених Стародавнього Китаю, Стародавньої Індії, указаних у субмодулі 1 (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля II.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ II. Т. 3

№ п/п	ПІБ науковця	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	Лао-цзи	579–499 рр. до н. е.	Справжнє ім'я?	?
2	?	113–213 рр. н. е.	Заснував школу мандх'яміків (нігілістів). Був учителем царя Сатавахана	?
3	?	551–479 рр. до н. е.	У 50 років став впливовим державним чиновником царства Лу	«Велике вчення»

4	Мен-цзи	372–289 рр. до н. е.	Був учнем Цзи-Си (онука Конфуція)	?
5	?	?	Займався соціальною етикою. Уперше вводить в китайську науку категорії «Гу» (причина) та «Аей» (подібність, аналогія)	?

Завдання № 2

Тести

1. Про «перевтілення» (сансару) душі йшлося в текстах:
 - а) Упанішади;
 - б) Веданти;
 - в) конфуціанства.
2. Найдавнішими пам'ятками стародавньої індійської літератури є:
 - а) Веди;
 - б) Упанішади;
 - в) Брахмани.
3. Центром роздумів в Упанішадах стає:
 - а) обмірковування питань про призначення людини, спосіб її життя і характер психіки, її пізнавальні здібності, норми поведінки тощо;
 - б) обмірковування питань про переселення душі;
 - в) обмірковування питань про розум людини і правила гармонійного життя.
4. Уперше до совісті людини (філософії моралі) як головного чинника суспільного життя звернувся:
 - а) Лао-цзи;
 - б) Конфуцій;
 - в) Мен-цзи.
5. Брахман – це

6. Згідно з ученням якої філософської школи Стародавньої Індії в основі буття лежать дві реальності: пракриті (об'єктивний світ) та пуруша (чиста свідомість):

- а) Веди;
- б) Упанішади;
- в) Санкх'я.

7. «Від страждань можна звільнитися, якщо відмовитися від бажань та пристрастей». Так стверджували:

- а) даосисти;
- б) буддисти;
- в) конфуціанці.

8. Яка філософська школа Індії ставила на перше місце практичний шлях спасіння душі, звільнення її від тягаря реалій світу:

- а) Йога;
- б) Веданти;
- в) Міманса.

9. Представники якої філософської школи Індії запропонували оригінальну теоретичну концепцію, в якій субстанцією світу визначається слово, певний звуковий ряд:

- а) Міманса;
- б) Йога;
- в) Санкх'я.

10. «Дао Де Цзін» («Книга Шляху і Благодаті») – головна літературна пам'ятка:

- а) даосизму;
- б) буддистів;
- в) конфуціанства.

11. Про початкову доброту людської натури (про те, що людина є уродженим носієм добра) стверджував:

- а) Лао-цзи;
- б) Мен-цзи;
- в) Мо-цзи.

12. Одним із найважливіших компонентів давньоєгипетського світогляду було уявлення про:

- а) мораль;
- б) частини душі;
- в) безсмертя.

13. Яке вчення було одним із найголовніших у ведичній релігії:

- а) карма;
- б) дао;
- в) брахмани.

14. Засновником даосизму є:

- а) Лао-цзи;
- б) Кун Фу-цзи;
- в) Мен-цзи.

15. Психологією людинознавства називають:

- а) даосизм;
- б) буддизм;
- в) конфуціанство.

16. Виберіть, які три теми були найголовнішими у стародавній китайській «психології»:

- а) страждання, провина, вдосконалення;
- б) доброта, гуманність, щирість;
- в) поведінка, цілісність людини, етика.

17. Хто стверджував, що людська свідомість виникає в результаті діяльності органів чуття і мислення:

- а) Лао-цзи;
- б) Конфуцій;
- в) Мо-цзи.

18. Гуманність у Стародавньому Китаї називали

19. Прокоментуйте метафору про те, що конфуціанство – верхній одяг китайця, а даосизм – його душа.

.....

.....

.....

20. Визначте найбільш загальну філософсько-психологічну ідею давньоіндійських Упанішад?

.....

.....

.....

Завдання 3 «Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища філософів Стародавньої Індії та Китаю.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Хто з учених служив архіваріусом при чжоуському дворі і вважав, що по собі можна пізнати інших?
2. Під час народження йому дали ім'я Кун Цю. У 1503 р. визнали святим. Сьогодні він відомий як..?
3. Прокоментуйте «Дао Де Цзін» Лао-цзи. Поясніть, у якій формі проявляється «Де» в конкретній людині.
4. Хто сказав, що «на основі минулого пізнаємо майбутнє, на основі якісного пізнаємо приховане»?
5. Назвіть прізвище філософа, представника конфуціанства, який був учнем Цзи-Си (онука Конфуція)?
6. Коментуючи «Філософську прозу «загального кохання» Мо-цзи, поясніть, чому філософ називає страждання душі її «криком», «хворобливим станом».
7. Прокоментуйте «Бесіду розчарованого зі своєю душею» (давньоєгипетська література III тис. до н. е.) та визначте причини душевного конфлікту («внутрішніх душевних сперечань»).
8. Хто з послідовників Будди першим виявив і сформулював такий парадокс пізнання, як парадокс виникнення (парадокс новини)?
9. Хто з учнів Фарабі намагався поєднати філософію Арістотеля з неоплатонізмом?
10. Прокоментуйте погляди Будди на душу і духовність людини за текстами-проповідями «Типітака». (Основну увагу зверніть на другий розділ «Сутта-ніпати»).

Завдання для самоконтролю

1. Порівняйте принципи дослідження душі у Стародавній Індії та Стародавньому Китаї.
2. Хто заснував школу Йогачара?
3. Назвіть три основні теми китайської психології.
4. У чому полягає суперечливість конфуціанської психології?
5. Про що йдеться у вченні про «золоту середину» Конфуція?
6. Поясніть, чому вчення про «жень» уважали новою мораллю?
7. Що символізують два основні поняття давньокитайської натурфілософії «їнь» і «ян»?
8. Яке місце в метафізиці даосизму посідає поняття «Де»?
9. Яку літературну пам'ятку вважають головною у філософському вченні про вихідні основи буття?
10. Поясніть, що це:

Основна література до теми:

1. Белявский В. Вавилон легендарный и Вавилон исторический / В. Белявский. – М. : Изд-во «Ломоносовъ», 2011. – 272 с.
2. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М. : Худож. лит., 1973. – Т. 1 : Поэзия и проза Древнего Востока [переводы]. – 1973. – 736 с.
3. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М. : Худож. лит., 1974. – Т. 2 : Махабхарата. Рамаيانа. – 1974. – 607 с.
4. Великие мыслители Востока / [под ред. Я. П. Мак-Грилла]. – М. : Кроим, 1994. – 516 с.
5. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 82–83.
6. Жуков С. М. Історія психології : навч. посіб. / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – С. 5–44.

7. Зайцев А. Мировая культура: Шумерское царство. Вавилон и Ассирия. Древний Египет / Зайцев А., Лаптева В., Порьяз А. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2000. – С. 167–273. – (Мировая культура).
8. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 14–47.
9. Роменець В. А. Історія психології Стародавнього світу і середніх віків / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1983. – С. 93–158, 158–202.
10. Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока IX–XIV вв. / [сост. : С. Н. Григорян и А. В. Сагадеев ; под ред., вступ. ст. С. Н. Григорян]. – М. : Соцэкгиз, 1961. – 632 с.
11. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Дж. Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – С. 523–631.
12. Хайруллаев М. М. Абу Наср ал-Фараби / М. М. Хайруллаев. – М. : Наука, 1982. – 299 с.
13. Что такое дзен? : сб. / [сост. : Н. В. Головина, С. В. Плотникова ; пер. с англ. О. Соболев, П. Максими, С. Плотникова, О. Чичкевич]. – Львов : Инициатива ; К. : Airland, 1994. – 188 с.

Тема 4. Психологічні вчення Середньовіччя та епохи Відродження (2 год)

Практичне заняття № 4

Мета: ознайомитися із специфікою психологічного знання Середньовіччя та епохи Відродження. Проаналізувати становлення і розвиток психології Середньовіччя та епохи Відродження. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: об'єктивний ідеалізм, псюхе, пантеїзм, сакральна психологія, сенсуалізм, софістика, софісти, стоїки, теорія двох істин, теорія витікань, томізм, холізм, цільовий детермінізм.

Теоретичний блок

План заняття

1. Розвиток психологічних ідей в арабомовній науці. Проблема подвійної істини. Ібн-Сіна. Ібн-Рошд: учення про душу та її волю. Внесок Аль-Газена у розвиток психології.
2. Психологія Середньовічної Європи: патристика і схоластика. Проблема душі, пізнання, свобода волі (Тертуліан, Г. Нисський, Н. Ефеський та ін.). С. Боецій.
 - 2.1. Психологія і теологія Ф. Аквінського. Р. Бекон – ідея дослідного пізнання душі. Боротьба номіналізму і реалізму.
 - 2.2. Проблема душі і розвитку особистості у П. Абеяра та А. Августина. «Бритва» В. Оккама.
3. Психологічні погляди епохи Відродження: П. Помпонаці. Відродження скептицизму. М. Монтень. Відродження і релігія. Е. Роттердамський і «філософія Христа». М. Лютер: риси песимізму та ірраціоналізму. Створення товариства природодослідників Б. Телезіо.
4. Психологія італійського Відродження. Відродження і політика. Н. Макіавеллі і теоретизація автономії політики. Л. да Вінчі. Вчення про світ і душу М. Кузанського. Гілозоїзм Дж. Бруно. Психологічні аспекти освіти і розвитку дітей у Середньовіччі та в епоху Відродження. Е. Роттердамський, Х. Вівес, Р. Бекон, Я. А. Коменський.
5. Емпіричний напрям психології в Іспанії: Х. Вівес, Х. Уарте.

Методичні рекомендації

Визначити хронологічні межі епохи Середньовіччя (*medium aevum*) складно, адже в історії немає досить чіткої періодизації. Традиційно межі Середньовіччя датують від IV і до початку XVII ст., а дух епохи визначають теологією (офіційною наукою про душу). Найважливішою характеристикою середньовічної науки був, з одного боку, її тісний зв'язок з релігією, а з другого – органічний синтез християнського віровчення з

античною мисленневою практикою. Філософія Середньовіччя проходить у своєму розвитку етап апологетики, патристики і схоластики.

Аналізуючи розвиток психологічних ідей в арабомовній науці, зосередьте увагу на психологічних ученнях арабомовного Сходу. Так, дослідженням проблеми подвійної істини займався Ібн-Сіна (Авіценна) (980–1037), основні філософські твори: «Книга зцілення», «Книга вказівок і настанов», «Книга знання», «Канон лікарської науки» (в 5 ч.). Зверніть увагу на принципи структурування людської душі на рослинну, тваринну і розумну. Поясніть, чому Ібн-Сіна, наслідуючи Арістотеля, не заперечує безсмертя душі, а сприймає його суто у філософському розумінні.

Значну роль у дослідженні душі відіграв Ібн-Рошд (Аверроес) (1126–1198)), який у трактаті «Спростування спростування» виклав концептуальні основи свого вчення про душу, її волю. Прийнято вважати, що Ібн-Рошд започаткував аверроїзм. Обґрунтуйте цю думку. Аргументуйте, як саме Ібн-Сіна обстоював учення про двоїсту істину. Принципово нову точку зору на механізм почуттів і сприймань, механізм побудови зорового образу запропонував Ібн аль-Хасан, або аль-Газена (965–1039), видатний представник експериментального підходу до вивчення оптичних явищ (будови і функціонування ока).

У процесі вивчення психології Середньовічної Європи з'ясуйте вплив патристики і схоластики на розв'язання проблеми душі, пізнання та свободи волі (Тертуліан (155/165–220/240), Григорій Нисський (бл. 335 – після 394 рр.) та ін.). Охарактеризуйте основні положення психології і теології Фоми Аквінського (1226–1274). Прокоментуйте його основні твори: «Філософська сума (про істинність католицької віри проти язичників)» (1261–1264), «Сума теології» (1265–1273), «Пісня пісень», «Про сутність та існування», «Про основи природи» тощо.

Зверніть увагу на зміну предмета наукового пізнання, спричинену боротьбою номіналізму і реалізму. Проаналізуйте, чим відрізняються

концептуальні підходи до дослідження душі Р. Бекона (1214–1294), П. Абеляра (1079–1142) та А. Августина (354–430). Зосередьте увагу на творчому доробку головного представника номіналізму В. Окками (1285–1349).

Психологічні погляди епохи Відродження, або Ренесансу, аналізуйте, коментуючи концепції П'єтро Помпонацці (1462–1525), Мішеля Монтеня (1533–1592), Еразма Роттердамського (1469–1536), Мартіна Лютера (1483–1546) та Ніколо Макіавеллі (1487–1527). Пам'ятайте, що термін Відродження з'явився лише у ХІХ ст. для позначення відродження інтересу до античної культури. Для визначення особливостей середньовічної психології доцільно з'ясувати розуміння співвідношення віри та розуму, особливості доведення існування Бога такими найяскравішими представниками епохи Відродження, як: Леонардо да Вінчі (1452–1519). Х. Л. Вівес (1492–1540), Х. Уарте (1530–1592).

Практичний блок

1. Розкрийте історичне значення термінів «гуманізм» і «відродження».
2. Визначте хронологічні межі та істотні характеристики періоду гуманістичного Відродження.
3. Підготуйте доповідь (5–6 хвилин) на тему:
 - «Душа і Вище існування як вихідна позиція середньовічної психології»;
 - «Символізм середньовічного світогляду і характер психологічного мислення»;
 - «“Я” та “інші” – психологічні принципи Відродження».
4. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених Стародавнього ісламського світу, епохи Середньовіччя, епохи Відродження, указаних у субмодулі 1 (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля II.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ II. Т. 4

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1300–1349	Схоласт, представник номіналізму. За блискуче володіння діалектикою отримав прізвисько «непереможений учитель»	?
2	?	980–1037	?	«Канон медичної науки», «Книга зцілення»
3	Ф. Аквінський	1226–1274	?	?
4	Х. Уарте	1530–1592	?	«Дослідження здібностей до наук»
5	?	1508–1588	Заснував у Неаполі Академію для дослідного вивчення природи	?

Завдання № 2

Тести

1. Ф. Аквінський у своїй психоантропології стверджував, що головним побудником до праведного життя, смыслом буття людини є:

- а) спрямованість людини на пошук істини;
- б) стремління людини до добра, вищого, духовного;
- в) бажання людини до природоподібного життя.

2. Засновником ісламу був:

- а) Закарій Разі;
- б) Ібн-Рошд;
- в) пророк Мухаммед.

3. Автором теорії подвійної істин є:

- а) Ібн-Сіна;
- б) Ібн аль-Хасан;
- в) Ібн-Рошд.

4. Фома Аквінський є автором:

- а) концептуалізму;
- б) номіналізму;
- в) томізму.

5. У якому столітті було винайдено термін «психологія», який узагальнив науковий напрям у дослідженні природи душі, її особливостей:

- а) XV ст.;
- б) XVI ст.;
- в) XIV ст.

6. Науковий напрям, де стверджувалося, що існують дві душі – духовна (її вивчає богослов'я) і тілесна, яку вивчає психологія, називається:

- а) деїзм;
- б) томізм;
- в) схоластика.

7. «Зло в людині є фактом браку реального добра». Так стверджував:

- а) В. Оккам;
- б) Р. Бекон;
- в) Ф. Аквінський.

8. Проти томізму В. Оккам запропонував:

- а) патристику;
- б) номіналізм;
- в) схоластику.

9. Головними принципом мусульманської етики є:.....

.....

10. Перехід від античної традиції до середньовічного християнського світогляду знаменувала теорія:

- а) Ібн-Сіні;
- б) Ф. Аквінського;
- в) А. Августина.

11. В епоху Середньовіччя офіційна наука про душу – це:

- а) теологія;
- б) номіналізм;
- в) томізм.

12. Для запобігання єресі у V–VI ст. використовували:

- а) концептуалізм;
- б) патристику;
- в) деїзм.

13. Афоризм «Знання – сила» належить:

- а) Ф. Аквінському;
- б) Р. Бекону;
- в) В. Оккаму.

14. П'єр Абеляр є представником:

- а) томізму;
- б) номіналізму;
- в) концептуалізму.

15. Про філософську рефлексію над волею вперше написав:

- а) Аврелій Августин;
- б) Закарій Разі;
- в) Аверроес.

16. Найважливішою характеристикою середньовічної науки, зокрема психології, є

17. Поясніть, чому в період раннього Середньовіччя розвиток науки сконцентрувався на ісламському Сході.....

.....

18. Активним роз'ясненням та модифікацією готового знання займалися представники:

- а) схоластики;
- б) апологетики;
- в) патристики.

19. Початковою формою боротьби з теологією у середньовічній Італії став:

- а) номіналізм;
- б) емпіризм;
- в) пантеїзм.

20. Представниками емпіричного напрямку психології у середньовічній Іспанії є

Завдання № 3 «Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища філософів, що представляють психологію Середньовіччя та епохи Відродження.

		
		
 Ибн-Рушд		

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Хто мав графське походження та монастирське виховання, очолював філософську боротьбу проти Сігера Брабантського та аверроїстів, був членом ордена домініканців?
2. У якій із своїх праць Х. Уарте поставив здібності душі у залежність від тілесних особливостей людини?
3. Хто з представників Відродження вважав рухливою силою буття – самозбереження, а метою – самовдосконалення?
4. Визначте, із скількох розділів складається головна енциклопедична праця Ібн-Сіні «Книга зцілення»? Чому вона присвячена?
5. Поясніть, чому Северина Боеція називають «останнім із римлян і першим зі схоластів»? Відповідь аргументуйте положеннями праці «Розрада філософією».
6. Поясніть, чому трактат «Про живопис» Леонардо да Вінчі є таким важливим для сучасної психофізіології?
7. Прокоментуйте ідеї про індивідуальні відмінності у здібностях Хуана Уарте (аналізуючи «Дослідження здібностей до наук», 1575).

Завдання для самоконтролю

1. Визначте причини занепаду культури Античності та народження середньовічної ідеології.
2. Розкрийте зміст гуманістичної і природничо-наукової психології епохи Відродження.
3. Хто із середньовічних учених уперше спробував осмислити вчення Арістотеля в теологічних традиціях?
4. Що таке «титанізм» як психологічна ознака людини?
5. Поясніть, чому Хуана Уарте вважають предтечею сучасної психології професійного добору / відбору?

6. Хто з представників епохи Відродження стверджував, що тварини – «антипсихічні» тіла?
7. Кому належить теорія монопсихізму?

Основна література до теми:

1. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 77–94.
2. Роменець В. А. Історія психології Стародавнього світу і середніх віків / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1983. – С. 328–410.
3. Роменець В. А. Історія психології епохи Відродження / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1988. – 408 с.
4. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 40–50.
5. Лучинин А. С. История психологии : учеб. пособие / А. С. Лучинин. – М. : Экзамен, 2005. – С. 75–98.
6. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 47–60.
7. Марцинковская Т. Д. История психологии : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2001. – С. 82–103.
8. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат / Б. Спіноза. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 237 с.

Змістовий модуль III ПСИХОЛОГІЯ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА І НОВОГО ЧАСУ

Тема 5. Психологічні вчення XVII ст. (2 год)

Практичне заняття № 5

Мета: узагальнити знання студентів про специфіку філософсько-психологічних учень XVII ст. Проаналізувати особливості

становлення і розвитку емпіричної психології, психології свідомості. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: апперцепція, асоціація, асоціативна психологія, афект, дедукція, редукція, редукціонізм, механіцизм, детермінізм, дуалізм, інтроспекція, емпірія, емпіризм, емпірична свобода, проблема співвідношення душі і тіла, рефлекс, рефлєкторна схема, рефлєкторна діяльність, позитивізм, матеріалізм, механічний детермінізм.

Теоретичний блок

План заняття

1. Характеристика психологічних учень XVII ст. Психологія як наука про свідомість. Система світу, методологія і філософія у творчості І. Ньютона.
2. Ф. Бекон: емпірична методологія та індуктивна логіка, їх значення для розвитку експериментальної науки. Вчення про душу і тіло в дуалізмі Р. Декарта.
3. Післядекартівська полеміка про природу людини і душі: вчення про афекти і свободу Б. Спінози. Метафізика монізму. Епіфеноменалізм Т. Гоббса. Теорія абсолютистської держави.
4. Закладання основ емпіричної психології у вченні про пізнання Дж. Локка. Критичний емпіризм. Монадологія Г. В. Лейбніца. Метафізика плюралізму. Людина та її доля.

Методичні рекомендації

Розвиток філософсько-психологічних учень XVII ст. характеризувався орієнтацією на природознавство й опосередковувалася впливом емпіризму і раціоналізму. Докорінні соціально-економічні та політичні зміни сприяли науковій революції, яка насамперед поставила під сумнів, а потім повністю зруйнувала традиційну картину світу. Провісником перемоги нового світогляду був Галілео Галілей (1564–1642), який уважав, що природа – це система тіл з геометричними і механічними властивостями, які

функціонують за законами механіки. Подібною є система світобудови, представлена і методологічно обґрунтована у філософії Ісаака Ньютона (1643–1727).

Суттєвий вплив на розвиток науки про душу справила емпірична методологія та індуктивна логіка Френсіса Бекона (1561–1626). Ідеї Ф. Бекона вплинули на розвиток експериментальної науки. Зверніть увагу на те, що саме Ф. Бекон заклав основи матеріалістичного розуміння природи, розуміння і пізнання, що спирається на досвід. (Простежте відмінність між емпіризмом і суб'єктивним психологічним ідеалізмом Дж. Берклі та Д. Юма.)

Автором першої психологічної теорії, що використовувала досягнення геометрії і нової механіки, є Рене Декарт (1596–1650). Зверніть увагу на те, що одним із найважливіших для психології творів Р. Декарта є «Пристрасті душі», де філософ проголосив, що предметом психології повинна бути свідомість, адже він сам любив повторювати «Cogito, ergo, sum» («Мислю, отже, існую»). З'ясовуючи основні концептуальні положення вчення про душу Р. Декарта, поміркуйте, чому основним методом пізнання виступає раціоналізм і дедукція, а душа як особлива субстанція не поділяється на раціональну, сенситивну (відчуваючу), рухливу, рослинну тощо. Коментуючи «Пристрасті душі», поясніть, чому саме свідомість, на думку Р. Декарта, є гарантією єдності душі.

Обґрунтування принципу сенсуалізму, згідно з яким людський розум від народження є «*tabula rasa*», а всі людські знання мають чуттєве походження, здійснив Джон Локк (1632–1704). Стверджуючи, що «у свідомості немає нічого, чого б не було раніше у відчуттях», Дж. Локк тим самим довів, що досвід має два основних джерела: відчуття і рефлексію (зовнішнє сприйняття). Заслугою вченого є дослідження асоціацій, введення в науковий обіг терміна «асоціація ідей», що сприяло розвитку асоціативної психології.

На окрему увагу заслуговує монадологія і теорія несвідомого Г. В. Лейбніца (1646–1716). З'ясуйте, чим саме відрізняються три види монад (прості, душі, духи). Зверніть увагу на визнання Г. В. Лейбніцем уроджених задатків (інтелектуальних) та перцептивно-апперцептивну теорію. Г. В. Лейбніц уперше вводить у науковий обіг поняття «несвідоме», пояснюючи, що несвідомі уявлення є найменшою сутністю рефлексивної свідомості. Доводячи існування несвідомих образів, у своїй теорії несвідомого Г. В. Лейбніц не розкрив їх роль у діяльності людини.

Зверніть увагу на суттєві зміни, що відбулися в методологічних принципах і підходах до дослідження душі у післядекартівській полеміці про природу людини, її душу, про що свідчать учення про афекти і свободу Бенедикта Спінози (1632–1677) та епіфеноменалізм Томаса Гоббса (1588–1679). Б. Спіноза виступив одним із перших опонентів Р. Декарта. На його думку, природа людини є цілісною у своїй основі, адже саме цілісність духовної і тілесної сутності є основою пізнання навколишнього світу. Інший напрям у критиці дуалізму Р. Декарта характерний для Т. Гоббса, який проголошував розум продуктом асоціації, протиставляючи тим самим емпіризм (досвід) раціоналізму. Емпіричні положення Т. Гоббса стали основою емпіричної психології, у межах якої психічне виступало як особливий внутрішній стан рухомої матерії, що полягає у специфічній формі руху і виникає в живому тілі в результаті зовнішніх впливів.

Асоціативні теорії представників XVII ст. сприяли становленню асоціативної психології, інтенсивний розвиток якої відбуватиметься у XVIII ст. завдяки діяльності таких видатних учених, як: Дж. Берклі, Д. Юма, Д. Гартлі та ін.

Практичний блок

1. Визначте зміст понять «рефлекс», «сенсорно-асоціативні процеси», «психофізіологія» через змістовний аналіз провідних психологічних учень XVII ст.
2. Підготуйте повідомлення (5–6 хвилин) на тему:
 - «Страждання і самодостатність людини у психологічних ученнях XVII ст.»;
 - «Проблеми емпіричного пізнання у працях Ф. Бекона»;
 - «Ідеї педагогічної психології Дж. Локка».
3. Поясніть принцип соціальної детермінації психології бароко.
4. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених XVII ст., указаних у субмодулі 1 (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля III.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ III. Т. 5

№ п/п	ПІБ науковця	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народж.	біографічні дані	бібліографія
1	?	?	Народився в сім'ї адвоката. Був особистим секретарем лорда Ешлі (графа Шефтсбері)	«Про виховання»
2	Г. В. Лейбніц	?	Займався дослідженням мінералогії та геології. У 1691 р. опублікував одну з перших праць про еволюцію Землі (яку саме?)	?
3	?	?	Тривалий час займався політичною діяльністю. Був звинувачений у корупції та хабарництві. Його батько близько 20 років був зберігачем великої печатки Англії	«Вчення про ідоли»

4	Р. Декарт	1596– 1650	?	?
5	Барух (Бенедикт) Спіноза	?	?	«Богословсько- політичний трактат», «Етика»

Завдання № 2

Тести

1. Засновником емпіричних досліджень у філософії та психології є:

- а) Р. Декарт;
- б) Дж. Локк;
- в) Ф. Бекон.

2. Рефлекторний характер поведінки відкрив у XVII ст.:

- а) Р. Декарт;
- б) Дж. Локк;
- в) Г. В. Лейбніц.

3. Про чуттєві сприймання як джерело знань говорив:

- а) Дж. Локк;
- б) Б. Спіноза;
- в) Р. Декарт.

4. Вчення в теорії пізнання, за яким загальність і необхідність як логічні ознаки достовірного знання не можуть бути виведені з досвіду та його узагальнень, називається:

- а) сенсуалізм;
- б) раціоналізм;
- в) емпіризм.

5. Засновником емпіричної психології є:

- а) Р. Декарт;
- б) Ф. Бекон;
- в) Дж. Локк.

6. Автором ідеї про те, що універсальним механізмом психіки є асоціації, був:

- а) Т. Гоббс;
- б) Г. В. Лейбніц;
- в) Б. Спіноза.

7. Акти свідомості Г. В. Лейбніц називав:

- а) перцепцією;
- б) апперцепцією;
- в) малою апперцепцією.

8. Про те, що в розумі немає нічого, чого не було б у відчуттях, стверджували представники:

- а) сенсуалізму;
- б) асоціанізму;
- в) емпіризму.

9. Засновником математичної логіки прийнято вважати:

- а) Д. Дідро;
- б) Д. Гартлі;
- в) Г. В. Лейбніца.

10. Хто запровадив поняття «рефлекс», тим самим розпочавши природничо-науковий аналіз поведінки живих істот:

- а) Д. Юм;
- б) Р. Декарт;
- в) Б. Спіноза.

11. Ідею про те, що вчинки людини підпорядковані фатальності, пропагував:

- а) П. Гольбах;
- б) Ф. Галль;
- в) Б. Спіноза.

12. Перші концепції про сенсорно-асоціативні процеси з'явилися у:
- а) XVII ст.;
 - б) XVI ст.;
 - в) XVIII ст.
13. Схему рухових реакцій, яка являє собою один з перших наукових описів рефлекторного акту вперше встановив:
- а) Р. Декарт;
 - б) Дж. Локк;
 - в) Г. В. Лейбніц.
14. Найбільший вплив на психологічні дослідження XVII ст. справив:
- а) сенсуалізм;
 - б) раціоналізм;
 - в) емпіризм.
15. Єдність емпіричного і раціонального пізнання довів:
- а) Т. Гоббс;
 - б) Г. В. Лейбніц;
 - в) Б. Спіноза.
16. Монади як неподільні, духовні субстанції, з яких складається весь всесвіт, мають:
- а) нескінченість і сприйняття;
 - б) прагнення і сприйняття;
 - в) сприйняття і відчуття.
17. Хто стверджував, що єдиним джерелом усіх ідей є досвід:
- а) Д. Юм;
 - б) Ф. Бекон;
 - в) Дж. Локк.
18. За Б. Спінозою людина – істота, в якій модусу протяжності (тілу) відповідає:
- а) модус мислення (душа);

б) модус афектів (пристрастей душі);

в) модус людської поведінки.

19. Хто заперечував об'єктивний характер якісної різноманітності природи, вважаючи її властивістю людських сприймань, в основі яких лежать механічні відмінності речей:

а) Т. Гоббс;

б) Б. Спіноза;

в) Ф. Бекон.

20. Розрізнення первинних і вторинних якостей здійснив:

а) Дж. Локк;

б) Р. Декарт;

в) Т. Гоббс.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища представників XVII ст.

<i>XVII ст.</i>			
			

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Який англійський філософ, засновник матеріалізму та експериментальної науки Нового часу досяг при королі Якові I високого становища, став лорд-канцлером?

2. Прокоментуйте «Теологічно-політичний трактат» Б. Спінози (розділ 5). Знайдіть відповіді на питання: яку природу мають афекти душі; якій устрій має природа людини; які наслідки для людини має обмеження свободи?
3. Хто є автором «Монадології» (1714)?
4. Кому належать твори: «Левіафан» (1651), «Філософські елементи вчення про громадянина» (1642)?
5. Хто з французьких філософів відомий у латинській традиції як Картезій?
6. Хто із філософів-матеріалістів, автор трактатів «Етика» та «Богословсько-політичний трактат» був відлучений від європейської церковної громади Амстердама за релігійне вільнодумство після невдалої спроби його вбивства?
7. Хто написав славнозвісний трактат «Новий Орагон», в якому розвинув нове розуміння завдань науки та основи наукової індукції?
8. Назвіть, хто був першим президентом Берлінської АН, а з 1676 р. до кінця життя служив бібліотекарем ганноверського герцога?
9. Кого вважають «батьком» емпіричної психології?
10. Про кого з філософів говорять, що він зростав в атмосфері наукових досліджень (у родині професора філософії Лейпцизького університету) і мав енциклопедичні знання?

Завдання для самоконтролю

1. Поясніть зміст свідомості за Р. Декартом.
2. Завдяки якому вченому у психологію уведений принцип механічного детермінізму?
3. Чиє педагогічне вчення відоме в історії як модель «виховання джентльмена»?
4. Визначте сутність людської душі за Б. Спінозою.

5. Дайте визначення свідомого і несвідомого в теорії Г. В. Лейбніца.
6. Поясніть, чому Дж. Локк наполягав на частковому пізнанні зовнішнього світу.
7. Які зміни відбулися з предметом психології у XVII ст.?
8. Який вплив на розвиток психології справив механіцизм XVII ст.?
9. Поясніть детермінізм, редукціонізм, емпіризм як методологічне підґрунтя психології XVII ст.
10. Визначте вплив позитивізму, емпіризму і матеріалізму на дослідження душі у XVII ст.

Основна література до теми:

1. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 119–132.
2. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 50–85.
3. Лучинин А. С. История психологии : учеб. пособие / А. С. Лучинин. – М. : Экзамен, 2005. – С. 98–168.
4. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 60–100.
5. Роменець В. А. Історія психології XVII століття / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1990. – С. 80–154, 233–276.
6. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 36–66.
7. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 117–144.

Тема 6. Психологічні ідеї епохи Просвітництва (психологія XVIII ст.) (2 год)

Практичне заняття № 6

Мета: ознайомитися із специфікою філософсько-психологічних учень XVIII ст. Охарактеризувати становлення асоціативної психології, психології здібностей та інших напрямів. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: апперцепція, асоціація, асоціативна психологія, інтроспекція, емпірія, емпіризм, емпірична свобода, менталізм, механічний детермінізм, соліпсизм, колективні уявлення, френологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Асоціативна психологія і психологія здібностей. Гносеологія номіналізму. Дж. Берклі. Поширення принципу асоціацій на процес пізнання. Д. Юм. Асоціанізм Д. Гартлі, Д. Прістлі.
2. Психологічні погляди німецьких філософів: Х. Вольф, І. Кант, Й. Г. Фіхте, Ф. В. Шеллінг, Г. В. Ф. Гегель, Л. Фейєрбах.
3. Матеріалістичний напрям у французькій психології: психологічні погляди філософів епохи Просвітництва (Е. Б. де Кондільяк, Д. Дідро, П. Ж. Кабаніс, Ж. О. де Ламетрі, Ж.-Ж. Руссо та ін.). Прогресивні психологічні концепції США. Зародження ідеї про культурно-історичні закони духовного життя людей.
4. Результати розвитку психології у XVIII ст. Паростки історичного підходу.

Методичні рекомендації

У XVIII ст. на противагу раціоналізму XVII ст. домінує сенсуалізм. Асоціативна психологія (асоціанізм) в історії психології є тим психологічним напрямом, який поклав початок виділенню психології в самостійну науку. Аналіз особливостей асоціативної психології почніть з

номіналізму Дж. Берклі (1684–1753), учення якого характеризується радикальним емпіризмом, а саме запереченням будь-якого буття, крім власної свідомості, адже «поза відчуттями немає нічого», а джерелом досвіду людини є її відчуття. Зверніть увагу на те, що основи прагматизму заклав у психології XVIII ст. Д. Юм (1711–1776), основні погляди якого на природу людської душі викладені у праці «Про людську душу».

Традиційно засновником асоціанізму вважають Д. Гартлі (1705–1757), який у книзі «Міркування про людину, її будову, її обов'язки і сподівання» (1749) обґрунтував асоціативну теорію. Послідовник ідей Д. Гартлі Джозеф Прістлі (1733–1804) довів, що психічні або духовні явища є властивостями організованої матерії.

На розвиток психології суттєво вплинули погляди німецьких філософів, насамперед Іммануїла Канта (1724–1804), який доводив неможливість існування раціональної психології, намагаючись пояснити психічні елементи з точки зору антропології (антропологічної психології). Прагматичний антропологізм І. Канта визначив психологію як таку, що існує в межах антропології. На думку філософа, предметом психології є лише явища свідомості, які виявляються за допомогою внутрішнього почуття, а отже, психологія є наукою про явища свідомості («Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму»). Принципи створення феноменологічної психології сформулював Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770–1831) («Феноменологія духу», 1807). Феноменологія Г. Гегеля – це наука про досвід свідомого і несвідомого в їх взаємозалежності. Зверніть увагу на діяльнісний принцип феноменології духу, адже психологія людини розкривається через свідому діяльність, оскільки тільки у дії індивідуальність стає дійсною. Проаналізуйте теоретичні положення Г. Гегеля щодо психології розірваної свідомості, психологічної й етичної природи совісті, психологічних засад релігії. Визначте, як вплинули на розвиток психології філософські системи Йоганна Фіхте (1762–1814),

Фрідріха Шеллінга (1775–1854) та Георга Гегеля (1770–1831), який зробив психологію одним із розділів свого вчення про суб'єктивний дух.

Матеріалістичний напрям у французькій психології характеризуйте через ґрунтовний аналіз психологічних поглядів: Е. Б. де Кондільяка (1715–1780), який у «Трактаті про відчуття» зробив спробу пояснити всі здібності людини відчуттями. Зверніться до концепції Д. Дідро (1713–1784), який у своїх працях («Думки про пояснення природи», 1754; «Розмова Д'Аламбера з Дідро», «Філософські принципи матерії та руху», 1770) обґрунтовує принципи послідовного матеріалізму, згідно з якими єдиною реальністю може бути лише матерія і рух. Проаналізуйте, як П. Ж. Кабаніс (1757–1808) вирішує питання про співвідношення фізичного і морального у природі людини («Співвідношення між фізичною і моральною природою людини»). Згадайте Ж. О. де Ламетрі (1709–1751), який у працях «Трактат про душу» (1745), «Людина-машина» (1747), «Анти-Сенека, або Роздуми про щастя» намагався поєднати досягнення емпіризму та раціоналізму XVII ст., воліючи створити матеріалістичне вчення про душу людини. Висловіть ставлення до думки Ж.-Ж. Руссо (1712–1778) про те, що людина від природи є доброю, а цивілізація псує її («Міркування про науки та мистецтва», 1750; «Міркування про походження та основи нерівності між людьми», 1755; «Еміль, або Про виховання», 1762).

Розкрийте сутність прогресивних психологічних концепцій США. Охарактеризуйте особливості зародження ідеї про культурно-історичні закони духовного життя людей.

Результати розвитку психології у XVIII ст. визначте через загальну характеристику основних напрямів наукового дослідження, їх методологію.

Практичний блок

1. Підготуйте повідомлення (5–6 хвилин) на тему:
 - «Механіка та її вплив на формування наукових ідей»;
 - «Антропологічна психологія І. Канта».
2. Визначте особливості психологічних поглядів французьких матеріалістів XVIII ст. (К. Гельвецій, Д. Дідро, Ж. О. де Ламетрі, Ж.-Ж. Руссо).
3. Поясніть феноменологічний принцип психології Просвітництва.
4. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених XVIII ст., указаних у субмодулі 1 (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля III.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ III. Т. 6

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	Е. Б. де Кондільяк	?		«Тракт про відчуття»
2	?	1715–1771	У 1759 р. за розпорядженням парламенту його книгу спалили на вогнищі як таку, що загрожує релігії та країні	?
3	Ж.-Ж. Руссо	1712–1778	?	«Еміль, або Про виховання»
4	І. Кант	1724–1804	?	?
5	?	1705–1757	Як лікар дослідив мозкові механізми асоціацій	«Міркування про людину, її будову, її обов'язки і сподівання»

Завдання № 2

Тести

1. Ідею прогресу розуму, моральності, свободи та самоствердження людини в епоху Просвітництва обґрунтовували представники:

- а) французького матеріалізму;
- б) психології здібностей;
- в) асоціативної психології.

2. Дж. Берклі є засновником:

- а) емпіричної методології;
- б) критичного емпіризму;
- в) радикального емпіризму.

3. Перша матеріалістична теорія несвідомого належить:

- а) Д. Юму;
- б) Д. Гартлі;
- в) Т. Ріду.

4. Засновником німецької школи психології здібностей був:

- а) І. Кант;
- б) Дж. Берклі;
- в) Х. Вольф.

5. Ідея про існування фундаментальних універсальних принципів моральності належить:

- а) Ф. В. Шеллінгу;
- б) Ф. Вольтеру;
- в) П. Ж. Кабанісу.

6. Індивідуалістичний принцип у психології французького Просвітництва започаткував:

- а) Е. Б. де Кондільяк;
- б) Д. Дідро;
- в) Ж.-Ж. Руссо.

7. Вчення про вирішальну роль середовища для формування особистості проголошував:

- а) К. А. Гельвецій;
- б) Ф. Вольтер;
- в) Д. Дідро.

8. Серед представників французького матеріалізму психологією морального виховання займався:

- а) К. А. Гельвецій;
- б) Ж.-Ж. Руссо;
- в) Ф. Вольтер.

9. Дослідження в галузі соціальної психології проводив:

- а) К. А. Гельвецій;
- б) Д. Дідро;
- в) П. Ж. Кабаніс.

10. Засновником англійської асоціативної психології є:

- а) К. Бернар;
- б) Д. Прістлі;
- в) Д. Гартлі.

11. Автором френологічної карти головного мозку є:

- а) Д. Юм;
- б) Ф. Галль;
- в) Дж. Берклі.

12. Про те, що універсальним законом матеріального руху є закон інерції, стверджував:

- а) Д. Дідро;
- б) Ф. Вольтер;
- в) П. Гольбах.

13. Фізіогномічними дослідженнями в епоху Просвітництва займався:

- а) Й. Лафатер;

б) Ф. А. Месмер;

в) Ф. Галль.

14. Домінуючим принципом пояснення функціонування психіки у XVIII ст. був принцип:

а) емпіризму;

б) сенсуалізму;

в) механодетермінізму.

15. Про те, що мозок є матеріалістичною основою душі, стверджував:

а) Е. Б. де Кондільяк;

б) Ж. О. де Ламетрі;

в) В. Оккам.

16. Про якого філософа говорять, що на його «плечах стоять» майже всі відомі нині напрями філософського пізнання:

а) І. Кант;

б) Дж. Берклі;

в) Ж.-Ж. Руссо.

17. Поряд з уявою другою провідною властивістю психічного у Ж. О. де Ламетрі виступають:

а) здібності;

б) потреби;

в) спонукання.

18. Єдиним джерелом виникнення та формування психічних структур Е. Б. де Кондільяк уважав:

а) відчуття;

б) сприймання;

в) уявлення.

19. Дослідженням проблеми винесення назовні вражень від предметів, що відображаються органами чуття, займався:

а) Ж. О. де Ламетрі;

б) К. Гельвецій;

в) Д. Дідро.

20. Які, на думку Ж.-Ж. Руссо, існують види залежності:

а) від речей і людей;

б) від потреб і бажань;

в) від себе і своїх емоцій.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища вчених, що представляють психологію XVIII ст.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. У якому з творів Ж. О. де Ламетрі відновив ренесансний пантеїстичний матеріалізм?
2. Прокоментуйте працю К. А. Гельвеція «Про людину, її розумові здібності та її виховання» (Розділ II. «Різниця між розумом і душею»), поясніть фразу: «Без душі – ніякого відчуття, а без пам'яті – ніякого досвіду».
3. Чому у «Трактаті про відчуття» Е. Б. де Кондільяк стверджує, що в сукупності відчуття необхідні людині для самозбереження?
4. Який із творів Ж.-Ж. Руссо містить найрадикальнішу частину його психолого-педагогічної системи?
5. Яке поняття є центральним в «Антропології з прагматичної точки зору» І. Канта?
6. Поясніть, чому Д. Гартлі у праці «Міркування про будову людського тіла та духу, про їхні взаємні зв'язки і взаємний вплив» включив в асоціативний процес моторні прояви життєдіяльності?
7. У якій праці І. Кант проаналізував проблеми самовиховання і соціальної педагогіки?
8. Хто із філософів епохи Просвітництва замість кар'єри священника став лікарем? Хто був особистим лікарем Фрідріха II?
9. Назвіть основні положення вібраційної теорії асоціації ідей Д. Гартлі на підставі аналізу праці «Міркування про людину, її будову, її обов'язки і сподівання»?
10. Назвіть ім'я католицького просвітителя, священника, який своїми працями («Трактат про відчуття», «Трактат про системи, в яких розкриваються їх недоліки і достоїнства») сприяв підриву церковної ідеології?

Завдання для самоконтролю

1. Обґрунтуйте руховий принцип пояснення психічного Ж. О. де Ламетрі.
2. Єдиною іманентно існуючою реальністю Дж. Берклі називав - ?
3. Чому І. Кант уважав, що психологія існує в межах антропології?
4. Поясніть, чому Е. Б. де Кондільяка називають пігмаліоном Просвітництва?
5. Поясніть фразу Е. Б. де Кондільяка: «Дотик – ось учитель усіх ... відчуттів»?
6. Кому належить «Лист про сліпих для повчання зрячих» (1749)?
7. Чому Ж.-Ж. Руссо називає період від народження до 12 років найнебезпечнішим?
8. Поясніть фразу Дж. Берклі: «Бути» означає «бути у сприйманні».
9. Хто з представників епохи Просвітництва поклав початок фактичному асоціанізму у психології?
10. Назвіть основні положення вчення про «здоровий глузд» Т. Ріда.

Основна література до теми:

1. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / Ф. Бэкон. – М. : Мысль, 1971. – Т. 1. – 1971. – 590 с.
2. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / Ф. Бэкон. – М. : Мысль, 1978. – Т. 2. – 1978. – 575 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Философия религии : в 2 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1976. – Т. 1. – 1976. – 532 с.
4. Гегель Г. В. Ф. Философия религии : в 2 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1997. – Т. 2. – 573 с.
5. Гельвецій К. А. Про людину, її розумові здібності та її виховання / К. А. Гельвецій. – К. : Основи, 1994. – 416 с.
6. Кант И. Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 1. – 1965. – 544 с.

7. Марцинковская Т. Д. История психологии : учеб пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2001. – С. 141–162.
8. Роменець В. А. Історія психології епохи Просвітництва : навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1993. – С. 7–365.
9. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 37–66.
10. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 145–170.
11. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – 432 с.

Змістовий модуль IV

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ ЯК САМОСТІЙНОЇ НАУКИ: ПСИХОЛОГІЯ XIX–XX ст.

Тема 7. Розвиток психології у XIX ст.: природничо-наукові передумови зародження психології як самостійної науки (розвиток експериментальної психології) (1 год)

Практичне заняття № 7

Мета: охарактеризувати розвиток психологічної думки у XIX ст.: природничо-наукові передумови зародження психології як самостійної науки (розвиток експериментальної психології). Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: асоціація, ментальна хімія, експериментальна психологія, детермінізм, біологічний детермінізм, зоопсихологія, порівняльна психологія, диференціальна психологія, психометрія, психофізика, психотехніка, психофізіологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Розвиток асоціативної психології: класичні теорії асоціанізму. Т. Браун. Дж. Мілль. Теорія ментальної хімії Д. С. Мілля; еволюційна психологія. Г. Спенсер; статика і динаміка уявлень Й. Ф. Гербарта.

2. Розвиток експериментальної психології: біологічний детермінізм. Основні положення вчення Ч. Дарвіна. Зоопсихологія.
3. Розвиток порівняльної психології: психіка тварин і психіка людини. Д. Романес. Закон «економії» Ллойд–Моргана. Варіативність поведінки. Теорія тропізмів. Ж. Леб.
4. Розвиток психофізики, психофізіології, диференціальної психології, психометрії: зародження психофізики. Е. Г. Вебер. Основи психофізики Г. Т. Фехнера. Психічні процеси. Ф. К. Дондерс. Основні положення психофізіології Г. Л. Гельмгольца. Психіка як регулятор поведінки. Е. Пфлюгер.

Методичні рекомендації

XIX ст. є епохою тріумфу асоціативної психології. Особливістю асоціанізму у цей час є його поєднання із філософією позитивізму. Варто пам'ятати, що в розвитку асоціативної психології умовно виділяють три етапи. Перший етап (початок XIX ст.) – це час набуття асоціанізмом класичної форми. До найважливіших нововведень в асоціативну психологію у цей час слід віднести ідею Т. Брауна (1778–1820) про роль тактильних відчуттів (відчуттів, що породжуються роботою м'язів) у житті людини. Т. Браун наголошував на тому, що м'язова чутливість надає людині впевненості в реальному існуванні зовнішнього світу. Важливими також є положення Джеймса Мілля (1773–1836), який у «ментальній хімії» стверджував, що «порядок і зв'язок ідей є таким, якими є порядок і зв'язок відчуттів».

Необхідно чітко уявляти, що на другому етапі (середина XIX ст.) у розвитку асоціативної психології розпочинається криза, спричинена переглядом предмета асоціанізму і методів наукового дослідження. Зверніть увагу на той факт, що причиною трансформації асоціативної психології стали пошуки об'єктивного методу дослідження психіки. Першу спробу видозмінити асоціанізм зробив Й. Ф. Гербарт (1776–1841). У теорії

статистиці і динаміки уявлень Й. Гербарт поєднав основні принципи асоціанізму з традиційними підходами німецької психології. Намагаючись зберегти психологію як науку про душу, Й. Гербарт наполягав на тому, що сфера душі ширша, ніж сфера свідомості.

Зверніться до теоретичних положень «ментальної хімії» Джона Стюарта Мілля (1806–1873), який наголошував на тому, що психологія має вивчати асоціації як елементи свідомості, а також до еволюційної психології Г. Спенсера (1820–1903), якого по праву вважають засновником еволюційного асоціанізму. Особливу увагу необхідно приділити третьому етапу (кінець XIX ст.), коли в асоціативну психологію «входить» експеримент (Г. Еббінгауз, Й. Мюллер та ін.).

Аналізуючи розвиток експериментальної психології, зверніть увагу на те, що термін «психологія експериментальна» є загальною назвою різних галузей психології, у яких дослідження психіки проводиться за допомогою експериментальних методів. Зокрема проаналізуйте основні положення вчення Ч. Дарвіна (1809–1882), адже воно змінило стиль психологічного мислення, стимулювало виникнення такої психологічної галузі, як диференціальна психологія. Особливу увагу приділіть представникам порівняльної психології, а саме: Д. Романесу (1848–1894), К. Ллойд-Моргану (1852–1936), Ж. Лебу (1859–1924).

З'ясовуючи контекстні фактори становлення експериментальної психології, зосередьтеся на розвитку психофізики, психофізіології, диференційної психології, психометрії. Необхідно зрозуміти, чому засновник психофізики Г. Т. Фехнер (1801–1887) бачить її сенс у дослідженні функціональних співвідношень між свідомістю і тілесним світом. Аналізуючи основи психофізики, зверніть увагу на «фізіологічну психологію» Е. Г. Вебера (1795–1878), а також дослідження психічних процесів Ф. К. Дондерсом (1818–1889), які заклали основи психометрії.

Практичний блок

1. Дотримуючись схеми «рух – дія – рефлекс», поясніть розвиток природничо-наукової психології XIX ст.
2. Розкрийте основні методологічні засади провідних психологічних напрямів XIX ст.
3. Підготуйте доповідь (5–6 хвилин) на тему:
 - «Біологічне та соціальне як ключові поняття психології XIX ст.»;
 - «Предтечі провідних психологічних галузей XIX ст.».
4. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених XIX ст., указаних у субмодулі 1 (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля IV.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 7

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1806–1873	У три роки він читав Платона, у 11 років написав свою першу наукову працю, у 12 років закінчив стандартний університетський курс	?
2	?	1820–1903	Його дід, батько і дядько були вчителями. 36 років свого життя він присвятив написанню однієї праці	«Психологія», «Синтетична філософія»
3	Йоганн Фрідріх Герbart	1776–1841	?	«Психологія по-новому, заснована на метафізиці, досвіді і математиці»,
4	Г. Т. Фехнер	1801–1887	?	«Елементи психофізики»

5	?	1798– 1857	Французький філософ. Був секретарем і співробітником Сен-Сімона. Засновник позитивізму	«Курс позитивної психології»
---	---	---------------	--	------------------------------

Завдання № 2

Тести

1. Представники якої психологічної школи підкреслювали якісну специфіку мислення і заперечували зведення мислення до асоціативних уявлень:

- а) Асоціаністичної школи;
- б) Вюрцбургської школи;
- в) Французької школи.

2. Засновником психофізики є:

- а) Г. Т. Фехнер;
- б) Г. Л. Гельмгольц;
- в) Ф. К. Дондерс.

3. Постановкою питання про психологічні закономірності набуття індивідом досвіду займався:

- а) Г. Л. Гельмгольц;
- б) Т. Браун;
- в) Й. Ф. Гербарт.

4. В теорії якого представника асоціаністичної психології поєднано основні принципи асоціанізму з традиційними підходами німецької психології – ідеєю апперцепції, активності душі:

- а) Й. Ф. Гербарта;
- б) Д. С. Мілля;
- в) Т. Брауна.

5. Представники Французької школи займалися:

а) описом та аналізом психічних явищ як окремих процесів життєвого цілого, втілених у духовних і культурних цінностях;

б) дослідженням якісної специфіки мислення;

в) вивченням фактів і закономірностей психічного життя хворих людей.

6. Автором учення про «ментальну (психічну) хімію» є:

а) Д. С. Мілль;

б) Дж. Мілль;

в) Й. Ф. Гербарт.

7. У «теорії статички і динаміки уявлень» була висунута ідея про:

а) розташування деяких уявлень у сфері неясної свідомості чи несвідомого;

б) чотири принципи навчання, що повинні враховуватися під час розробки нових методів і навчальних програм;

в) закони психічного життя, а саме закон творчого синтезу.

8. Тілесні процеси і функції як продукти і знаряддя пристосування до зовнішніх умов життя досліджував:

а) К. Л. Морган;

б) Д. Романес;

в) Ч. Дарвін.

9. Уперше про цілісну картину тактильних відчуттів проголосив:

а) Т. Браун;

б) Г. Т. Фехнер;

в) Г. Л. Гельмгольц.

10. Основи психометрії заклав:

а) Г. Т. Фехнер;

б) Ф. К. Дондерс;

в) Г. Л. Гельмгольц.

11. Хто з представників психології XVIII ст. довів, що швидкість нервового збудження можна виміряти:

а) Ф. К. Дондерс;

б) Г. Л. Гельмгольц;

в) Е. Пфлюгер.

12. Кому належить фраза: «Кожна людина вільна робити те, що бажає, якщо не порушує при цьому волю будь-якої іншої людини»:

а) Г. Спенсеру;

б) Г. Т. Фехнеру;

в) Й. Ф. Гербарту.

13. Хто став засновником еволюційного асоціанізму:

а) Г. Спенсер;

б) Ч. Дарвін;

в) К. Бернар.

14. Засновником психофізики є:

а) Е. Г. Вебер;

б) Г. Т. Фехнер

в) Г. Л. Гельмгольц.

15. Автором теорії «ідеальних типів» є:

а) Ф. К. Дондерс;

б) Г. Т. Фехнер;

в) Е. Г. Вебер.

16. Хто з німецьких психологів уважав основою всього існуючого «реали»:

а) Й. Ф. Гербарт;

б) Г. Л. Гельмгольц;

в) Г. Т. Фехнер.

17. Автором праці «Аналіз феноменів людського розуму» (1829) є:

а) Д. С. Мілль;

б) Дж. Мілль;

в) Г. Спенсер.

18. Хто переніс ідею еволюції з живих істот на всі предмети і явища:

а) Г. Гельмгольц;

б) Г. Спенсер;

в) Г. Фехнер.

19. Вчення Ч. Дарвіна стимулювало появу:

а) психофізики;

б) диференціальної психології;

в) порівняльної психології.

20. Джеймс Мілль був прихильником:

а) ментальної філософії;

б) ментальної хімії;

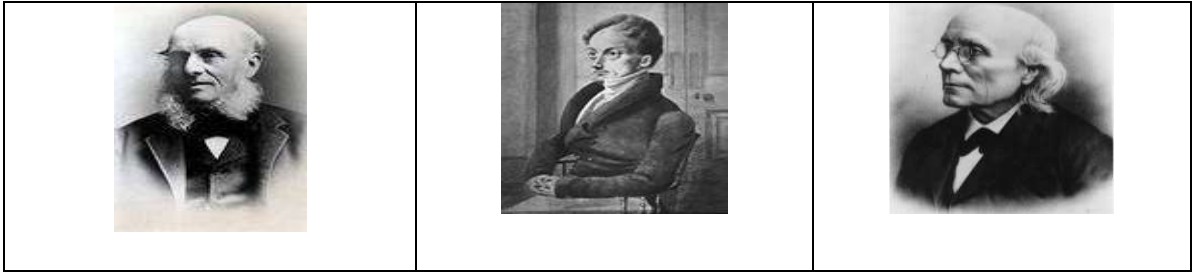
в) ментальної логіки.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Відгадайте по фото прізвища видатних учених XIX ст.

<p>XIX ст.: <i>природничо-наукові передумови зародження психології як самостійної науки</i></p>		
		
		

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. У якій праці Д. Мілль подав свідомість як машину, яка не має уроджених структур і змістів?
2. Поясніть, коментуючи «Лекції про філософію людського розуму» Томаса Брауна, чому асоціації належать до розряду первинних законів роботи людського розуму.
3. У якій праці Д. С. Мілль охарактеризував пізнавальну роботу розуму як результат логічного мислення, в основі якого є надіндивідуальні структури, відповідно до яких утворюється знання?
4. Поясніть, чому, на переконання Г. Спенсера, наукові поняття є суперечливими, а отже, незбагненими?
5. Яку книгу Г. Т. Фехнер присвятив метафізичним дослідженням?
6. Прокоментуйте, яке значення для психології має праця Ч. Дарвіна «Походження видів шляхом природного добору».

Завдання для самоконтролю

1. Яка розбіжність існувала між позиціями Дж. Мілля і Д. С. Мілля щодо психології?
2. Поясніть, що таке ідеальний тип за Максом Вебером.
3. Висловіть ставлення до думки О. Конта про те, що наука повинна обмежуватися описом зовнішнього вигляду явищ.
4. Поясніть, чому Й. Ф. Герbart визначає душу як найбільш досконалий «реал», що породжує всі психічні явища.
5. Поміркуйте, чому для Й. Ф. Герbart сфера душі є ширшою за сферу свідомості?

6. Хто першим провів дослідження щодо швидкості протікання психічних процесів?

Основна література до теми:

1. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 201–230.
2. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 20–25.
3. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 63–103.
4. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 171–183.
5. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – С. 201–204, 209–213, 300–303, 371–374.

Тема 8. Розвиток психології у ХІХ ст.:
розгалуження психологічної науки (1 год)

Практичне заняття № 7

Мета: узагальнити знання студентів про передумови і чинники розгалуження психологічної науки у ХІХ ст. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: соціальна психологія, культурно-історична психологія, психіатрія, психоневрологія, психотехніка, наукова лабораторія, диференціальна психологія, тестологія, психологія розвитку, дитяча психологія, педагогічна психологія, вікова психологія, педологія, етнопсихологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Соціальна і культурно-історична психологія: «Психологія народів» В. Вундта. Аналіз колективних уявлень Е. Дюркгейма.
2. Психіатрія. Ж. М. Шарко. Психоневрологія. Т. А. Рібо. П. М. Ф. Жане. Психотехніка Х. Мюнстерберга.
3. Створення першої експериментальної лабораторії. В. Вундт. Розвиток експериментальної психології у Європі та Америці наприкінці XIX – на початку XX ст.: диференціальна психологія. Дослідження індивідуальних відмінностей Ф. Гальтоном. Розвиток тестології. Д. М. Кеттел. Діагностика розумового розвитку. А. Біне. Ч. Е. Спірмен. В. Штерн.
4. Передумови виділення вікової психології в самостійну галузь: психологія розвитку (дитяча і педагогічна психологія). Педологія як наука про дітей. Г. С. Холл. Асоціації в дитячій психології. Розвиток вікової психології. Е. Мейман. Ідея саморозвитку. Е. Клапаред. Методи вивчення психічного розвитку дітей. А. Гезелл. Стадії психічного розвитку. К. Бюлер та Ш. Бюлер. Ідея культурного розвитку дитини. Д. Марко. Етнопсихологія дитинства. М. Мід.

Методичні рекомендації

Для характеристики розвитку психології періоду розгалуження психологічної науки зверніться до аналізу соціальної і культурно-історичної психології В. Вундта (1832–1920). З'ясуйте, який вплив на розвиток психології справив аналіз колективних уявлень Е. Дюркгейма (1858–1917). Охарактеризуйте основні напрями досліджень у галузі психіатрії Ж. М. Шарко (1825–1893) та психоневрології Т. А. Рібо (1839–1916). Визначте внесок Х. Мюнстерберга (1863–1916) у розвиток психотехніки.

Важливою подією в історії психології було створення у 1879 р. В. Вундтом першої експериментальної лабораторії дослідження психіки. Ототожнюючи психіку із свідомістю, В. Вундт був упевнений, що предметом психології повинен бути безпосередній досвід суб'єкта (свідомість). Для її вивчення основними методами наукового дослідження проголошувалися експериментальні процедури фізіології.

Розвиток експериментальної психології в Європі та Америці наприкінці XIX – на початку XX ст. характеризується появою нових прикладних галузей психології. Відбувається оформлення диференціальної психології. У методології диференціальної психології починає домінувати статистика. Важливим є те, що Ф. Гальтон (1822–1911) у 1884 р. (Лондон) заснував антропометричну лабораторію, де займався розробкою статистичних методів дослідження. Вагомий внесок у розвиток тестології зробили Д. М. Кеттел (1860–1944), А. Біне (1857–1911), Ч. Е. Спірмен (1863–1945) та В. Штерн (1871–1938).

Необхідно чітко зрозуміти, що, незважаючи на те, що перший послідовний опис психічного розвитку дитини зробив ще у 1787 р. німецький філософ Тідеман («Спостереження за розвитком душевних здібностей дитини»), лише в кінці XIX ст. психологія розвитку оформлюється в самостійну галузь наукових досліджень. Зверніть увагу на те, що спочатку психологія розвитку трансформується в дитячу психологію, яка у свою чергу на початку XX ст. стане комплексною наукою про дітей (педологія). На розвиток педології вплинули ідеї Г. С. Холла (1844–1924), Е. Меймана (1862–1915), Е. Клапареда (1873–1940). Важливо зрозуміти, які суттєві зміни відбулися в методах вивчення психічного розвитку дітей (А. Гезелл (1880–1961)). Так, необхідно проаналізувати концептуальні положення теорій психічного розвитку дитини К. Бюлера (1879–1963) та Ш. Бюлер (1893–1974), теорію культурного розвитку дитини Д. Марко і М. Мід (1901–1978), завдяки яким у другій половині XIX ст. з'явилася нова галузь психологічної науки – педагогічна психологія.

Практичний блок

1. Ознайомтеся з біографіями Ф. Гальтона, Г. С. Холла, К. Бюлера // Див. додаткову літературу № 54. – С. 9–19, 65–73, 259–263.
2. Ознайомтеся з біографіями А. Біне, В. Вундта, М. Мід // Див. додаткову літературу № 80. – С. 173–177, 201–204, 296–299.
3. Визначте провідні теми досліджень Лейпцизької лабораторії.
4. Визначте завдання і методи психології народів за В. Вундтом «Завдання і методи психології народів» // Див. додаткову літературу № 47. – С. 37–42.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 8

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	?	Обсяг літературної спадщини оцінюється в 53 тис. сторінок, що відповідає щоденному написанню 3 сторінок протягом майже 50 років	«Підстави фізіологічної психології», «Лекції про душу», «Вступ до філософії», «Психологія народів»
2	Ф. Гальтон	1822–1911	?	«Спадковий геній»
3	Е. Дюркгейм	1858–1917	?	?
4	Р. Б. Кеттел	?	За життя він видав близько 35 книг та 400 статей	?
5	?	?	У 1892 р. він був обраний першим президентом Американської психологічної асоціації	?

Завдання № 2

Тести

1. Перший у світі науковий міжнародний центр експериментальних досліджень у галузі вікової психології заснував:

- а) Г. Холл;
- б) Е. Клапаред;
- в) Е. Мейман.

2. Основою психологічних поглядів В. Вундта є теорія:

- а) психофізичного паралелізму;
- б) механістичного детермінізму;
- в) прагматизму.

3. Засновником першої у світі лабораторії експериментальної психології в Лейпцизькому університеті (1879) є:

- а) Ф. Brentano;
- б) Дж. Дьюї;
- в) В. Вундт.

4. На думку М. Мід, у вихованні дитини вплив батьків урівноважується впливом:

- а) виховних закладів;
- б) однолітків;
- в) суспільства.

5. Засновником Віденської школи вікової психології є:

- а) А. Біне;
- б) Ш. Бюлер;
- в) М. Мід.

6. На думку П. Жане, в основі формування особистості лежить:

- а) пам'ять;
- б) потреби;
- в) характер.

7. Перший у світі журнал експериментальної психології «Філософські дослідження» заснував у 1883 р.:

- а) Е. Тітченер;
- б) Ф. Brentano;
- в) В. Вундт.

8. Ф. Гальтон запровадив поняття «евгеніка» для визначення:

- а) природного добору;
- б) теорії спадковості;
- в) теорії соціалізації.

9. Синкретизм як властивість мислення дітей відкрив:

- а) Е. Клапаред;
- б) Е. Мейман;
- в) Ш. Бюлер.

10. Засновником психологічної лабораторії дослідження психічного розвитку дитини при Гамбурзькому університеті був:

- а) Д. Селлі;
- б) К. Бюлер;
- в) Е. Мейман.

11. Р. Кеттел для дослідження оцінки впливу спадковості і середовища розробив метод:

- а) диференціального аналізу;
- б) статистичного аналізу;
- в) численного абстрактного аналізу варіацій.

12. Засновником педології (науки про дітей) є:

- а) Г. Холл;
- б) М. Мід;
- в) Е. Мейман.

13. Поняття «звуження поля свідомості» увів у науковий обіг:

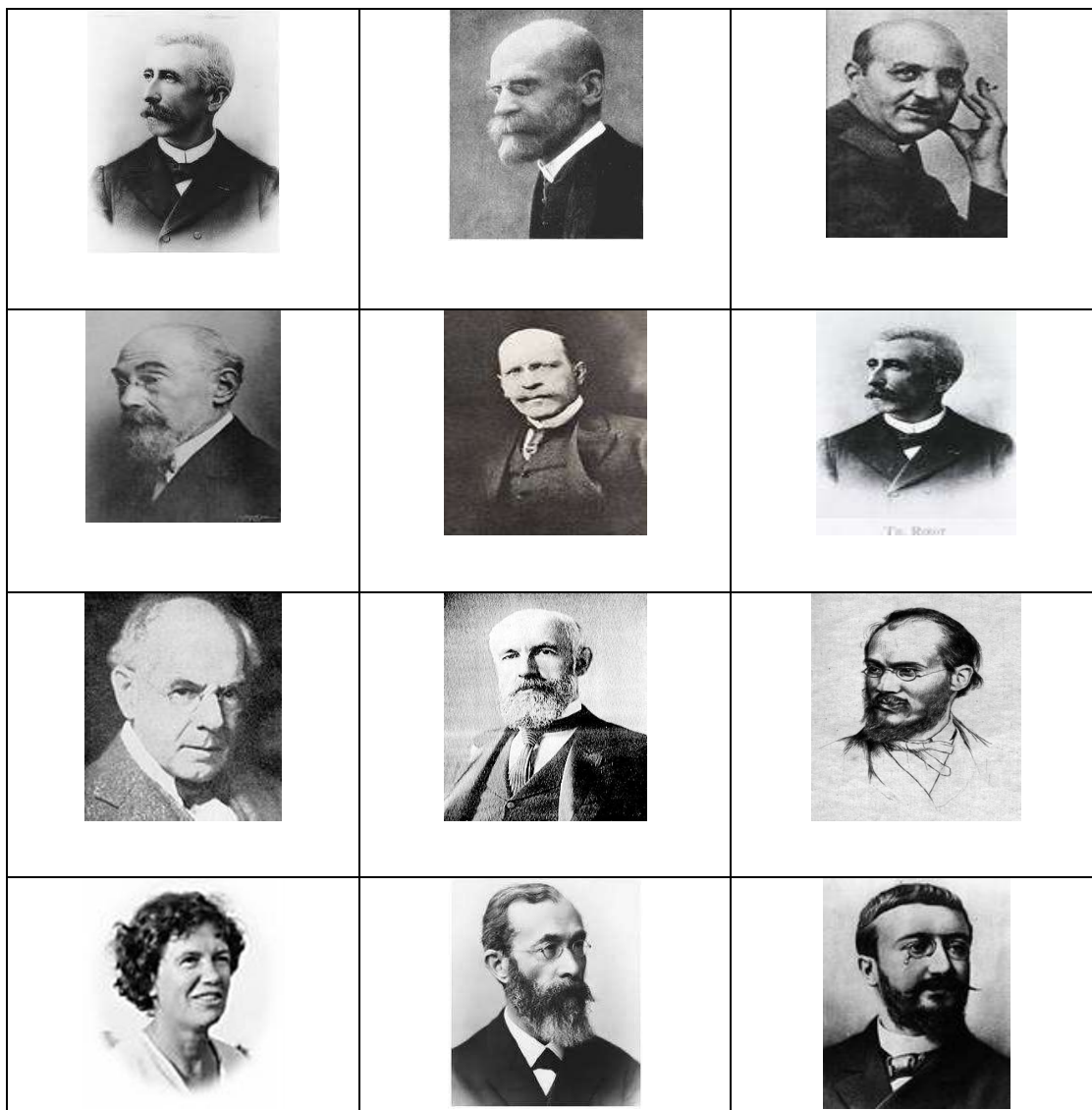
- а) П. Жане;
- б) Т. Рібо;
- в) Ж. Шарко.

14. У центрі наукових досліджень В. Штерна було:
- а) дослідження духовного розвитку дитини;
 - б) дослідження фрустрації;
 - в) дослідження індивідуальних відмінностей.
15. У процесі розв'язання психофізіологічної проблеми В. Вундт дотримувався гіпотези:
- а) раціоналізму;
 - б) психофізичного паралелізму;
 - в) структуралізму.
16. Термін «тест» став поширеним завдяки діяльності:
- а) Д. Кеттела;
 - б) А. Біне;
 - в) Х. Мюнстерберга.
17. Провідною тематикою наукових досліджень Ж. М. Шарко є :
- а) істерія;
 - б) психотерапія;
 - в) розлади пам'яті.
18. Книгу «Ненормальні діти», присвячену вивченню розумової відсталості в дітей, А. Біне написав спільно із:
- а) Ш. Бюлер;
 - б) Т. Сімоном;
 - в) П. Жане.
19. Шарлота Бюлер займалася дослідженнями в галузі:
- а) психології розвитку;
 - б) вікової психології;
 - в) дитячої психології.
20. Крос-культурні дослідження у психології започаткував:
- а) Е. Дюркгейм;
 - б) Л. Леві-Брюль;
 - в) П. Жане.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища вчених, що представляють психологію XIX ст. – період розгалуження психологічної науки.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. У якій із своїх праць Ф. Гальтон уперше запропонував поняття «евгеніка»?
2. Проаналізуйте, які шляхи виходу з методологічної кризи психології називає К. Бюлер у праці «Криза психології».
3. Визначте завдання і методи психології народів за працею В. Вундта «Завдання і методи психології народів».

4. Поміркуйте, чому Ф. Гальтон у праці «Спадковий геній» (1869) стверджує, що психічні властивості людини успадковуються так само, як і фізичні якості.
5. Проаналізуйте працю Р. Б. Кеттела «Науковий аналіз особистості», поясніть методологію наукового аналізу особистості.

Завдання для самоконтролю

1. Поміркуйте, чому В. Вундта можна назвати засновником психології культури.
2. Який вплив на А. Адлера справили праці П. Жане?
3. Назвіть типи виховання за А. Біне.
4. Які елементи у структурі інтелекту виокремлював К. Бюлер?
5. Поясніть, чим відрізняється поняття «самоздійснення» (Ш. Бюлер) від поняття «самоактуалізація».

Основна література до теми:

1. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 159–274.
2. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 9–19, 20–25, 65–73, 259–263.
3. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 87–103.
4. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 220–283.
5. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – С. 173–177, 186–189, 296–299.

**Тема 9. Розвиток психології до періоду відкритої кризи
(60-ті роки XIX ст. – 10-ті роки XX ст.). Структуралізм.
Функціоналізм (2 год)**

Практичне заняття № 8

Мета: систематизувати знання про розвиток психології до періоду відкритої кризи (60-ті роки XIX ст. – 10-ті роки XX ст.). Ознайомитися з основними етапами становлення структуралізму і функціоналізму. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: криза, методологія, методологічна криза, емпірична психологія, структуралізм, функціоналізм, соціологія, гіпноз, гіпнологія, духовність, духовно-наукова психологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Теоретична боротьба періоду становлення психології як самостійної науки. Програми створення нової, дослідної психології: В. Вундт – засновник експериментальної психології. Програма емпіричної психології. Ф. Brentano. Програма побудови психології як науки про поведінку. І. М. Сеченов.
2. Структуралізм. Вюрцбурзька школа структуралізму Е. Тітченера.
3. Функціоналізм. К. Штумпф. Функціоналізм в американській психології. Ф. Brentano. У. Джеймс. Чиказька школа функціоналізму (Дж. Дьюї, Дж. Р. Енджел, А. Мур, Дж. Г. Керр). Колумбійська школа функціоналізму. Р. Вудвортс.
4. Французька соціологічна школа. Е. Дюркгейм та Л. Леві-Брюль. Психологічна школа Т. Рібо. Психіка і свідомість у дослідженнях гіпнологів школи А. Льєбо, школи Ж. Шарко. Філософія життя. Духовно-наукова психологія В. Дільтея. Духовно-наукова психологія. Е. Шпрангер.

Методичні рекомендації

Аналізуючи розвиток психології до періоду відкритої кризи (60-ті роки XIX ст. – 10-ті роки XX ст.), необхідно приділити особливу увагу становленню таких психологічних шкіл, як структуралізм і функціоналізм. Потрібно усвідомити, що інтроспективну (структурну) школу психології започаткував Е. Б. Тітченер (1867–1927). Поясніть, чому, на думку представників структурної психологічної школи, предметом психології мають бути елементи і структури свідомості, а основним методом її дослідження – інтроспекція. Зосередьте увагу на основних положеннях представників Вюрцбурзької школи. Щоб зрозуміти теоретичну боротьбу періоду становлення психології як самостійної науки, ознайомтеся із трьома програмами побудови психології як самостійної експериментальної науки: програмою В. Вундта (1832–1920) – засновника експериментальної психології; програмою емпіричної психології Ф. Brentano (1838–1917); програмою побудови психології як науки про поведінку І. М. Сеченова (1829–1905).

Аналізуючи розвиток функціоналізму, насамперед з'ясуйте витoki руху функціональної психології (прокоментуйте праці Ч. Дарвіна, Ф. Гальтона). Поміркуйте над специфікою функціоналізму в американській психології (Ф. Brentano (1838–1917), У. Джеймс (1842–1910)). Визначте специфіку Чиказької школи функціоналізму (Дж. Дьюї (1859–1952), Дж. Г. Керр (1873–1954)). Зверніть увагу на те, що формальним головою школи був Джеймс Енджелл. Розвиток Колумбійської школи функціоналізму пов'язаний з ім'ям Р. Вудвортса (1869–1962).

Прокоментуйте основні положення представників французької соціологічної школи (Е. Дюркгейм (1858–1917) та Л. Леві-Брюль (1857–1939)). Визначте, який внесок зробила психологічна школа Т. Рібо (1839–1916) у розвиток психології. Поясніть, як досліджувалася психіка і свідомість представниками школи гіпнологічної психології (А. Льєбо

(1823–1905), Ж. Шарко (1825–1893)). Окрему увагу приділіть філософії життя у психології В. Дільтея (1833–1911) та основам духовно-наукової психології Е. Шпрангера (1882–1963).

Практичний блок

1. Ознайомтеся з біографією В. Вундта // Див. додаткову літературу № 54. – С. 20–25.
2. Ознайомтеся з біографіями Ф. Brentano, У. Джеймса, В. Дільтея, Дж. Дьюї, Л. Леві-Брюля // Див. додаткову літературу № 80. – С. 186–189, 217–220, 221–225, 226–229, 264–267.
3. Назвіть провідні теми досліджень Лейпцизької лабораторії.
4. Визначте особливості експериментального дослідження мислення представниками Вюрцбурзької школи психології на підставі аналізу праці А. А. Крогіуса «Вюрцбурзька школа експериментального дослідження мислення» // Див. додаткову літературу № 69. – С. 250–254.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 9

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1842–1910	Поряд із Г. Холлом він єдиний психолог, хто двічі ставав президентом Американської психологічної асоціації (у 1894, 1904 рр.)	«Принципи психології» (у 2 т.)
2	?	?	Французький психолог, спільно з І. Теном розробив концепцію природного експерименту у французькій психології	«Хвороби особи», «Психологія уваги», «Еволюція загальних ідей»

3	Ф. Брентано	1838– 1917	?	?
4	Дж. Дьюї	1859– 1952	Заснував Чиказьку школу прагматизму	?
5	?	1857– 1939	У 1925 р. спільно з П. Ріветом та М. Моссом заснував Інститут етнології	?

Завдання № 2

Тести

1. Кому присвятив свою першу книгу Освальд Кюльпе:

- а) Ф. Брентано;
- б) В. Вундту;
- в) В. Дільтею.

2. Засновником Французької школи психології прийнято вважати:

- а) Ж. Шарко;
- б) Т. Рібо;
- в) П. Жане.

3. Роберт Вудвортс у межах функціоналізму заснував:

- а) психологію фізіологічних реакцій;
- б) динамічну психологію;
- в) рефлексологію.

4. Лідером Паризької школи дослідження гіпнозу був:

- а) Ф. А. Месмер;
- б) А. Льєбо;
- в) Ж. Шарко.

5. Хто разом з Х. Мюнстербергом відкрив у 1892 р. першу у США лабораторію прикладної психології:

- а) К. Штумпф;
- б) Т. Рібо;
- в) У. Джеймс.

6. Ф. Brentano займався дослідженням:

- а) інтенціональних актів свідомості;
- б) несвідомого;
- в) відчуттів.

7. Хто з представників функціоналізму зробив своєрідну революцію у наукових поглядах на природу емоцій:

- а) У. Джеймс;
- б) Дж. Дьюї;
- в) Дж. Р. Енджел.

8. Нарцис Ах і Отто Зельц є представниками:

- а) чиказького функціоналізму;
- б) структуралізму;
- в) колумбійського функціоналізму.

9. Хто з учених досліджував релігійний досвід:

- а) У. Джеймс;
- б) Дж. Р. Енджел;
- в) Р. Вудвортс.

10. Вюрцбургську школу психології заснував:

- а) О. Кюльпе;
- б) Ф. Brentano;
- в) К. Штумпф.

11. Остаточне теоретичне обґрунтування функціоналізму належить:

- а) Дж. Р. Енджелу;
- б) Дж. Г. Керру;
- в) Дж. Дьюї.

12. На тому, що різним соціальним типам відповідають різні форми мислення, наголошував:

- а) Е. Дюркгейм;
- б) Т. Рібо;
- в) Л. Леві-Брюль.

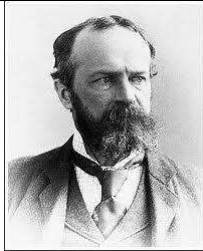

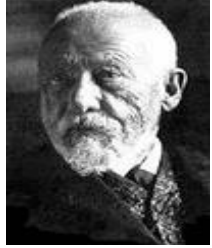

13. Головною характеристикою інтенціональної свідомості є:
- а) спрямованість на себе;
 - б) спрямованість на об'єкт;
 - в) спрямованість на інших.
14. На переконання Джона Дьюї, об'єктом психологічного аналізу є:
- а) рефлекс;
 - б) поведінка;
 - в) свідомість.
15. Свою наукову концепцію Р. Вудвортс назвав:
- а) структуралізм;
 - б) функціональна психологія;
 - в) динамічна психологія.
16. Поняття «чисте Я» та «емпіричне Я» увів у психологію:
- а) У. Джеймс;
 - б) А. Мур;
 - в) Дж. Г. Керр.
17. Нова версія прагматизму була названа Джоном Дьюї:
- а) конструктивізм;
 - б) інструменталізм;
 - в) елементаризм.
18. У. Джеймс є представником функціоналізму:
- а) ортодоксального спрямування;
 - б) фізіологічного спрямування;
 - в) прагматичного спрямування.
19. Наприкінці життя Е. Тітченер дуже часто замінював термін «структурна психологія» на:
- а) психологія свідомості;
 - б) інтроспективна психологія;
 - в) екзистенціальна психологія.

20. А. Льебо і Ж. Шарко займалися дослідженням:

- а) філософії життя;
- б) гіпнології;
- в) духовно-наукової психології.

Завдання № 3
«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища вчених, що представляють психологію періоду відкритої кризи (60-ті роки ХІХ ст. – 10-ті роки ХХ ст.).

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. У якій із своїх книг Джордж Романес зібрав повні дані про поведінку найпростіших одноклітинних організмів та різних тварин.
2. Поясніть, чому стаття «Поняття рефлекторного акту в психології» (1896) принесла Джону Дьюї широку популярність?
3. У якій із своїх книг Дж. Г. Керр виклав остаточну версію функціоналізму?
4. Поясніть, чим відрізняється мислення сучасної людини від мислення первісної людини за Л. Леві-Брюлем («Функції мислення в нижчих суспільствах» (1910) та «Первісне мислення» (1922)).
5. У якій праці Е. Тітченер пояснив основи експериментальної психології з позиції структуралізму?

Завдання для самоконтролю

1. Назвіть попередників функціональної психології.
2. Поясніть, як У. Джеймс розв'язує проблему безперервності свідомості.
3. Визначте, що саме повинно бути предметом психології за Дж. Дьюї.
4. Які класи психологічних феноменів виділив Ф. Brentano?
5. Поясніть специфіку інструменталізму за Дж. Дьюї.
6. На чому ґрунтується «експериментальний метод» педагогіки Дж. Дьюї?
7. Як діє закон партиципації «співпричетності» за Л. Леві-Брюлем?

Основна література до теми:

1. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 233–256.
2. Роменець В. А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1995. – 613 с.

3. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 9–19, 20–25, 65–73, 259–263.
4. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [под ред. Ю. Б. Гиппенрейтера, В. В. Петухова]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 400 с.
5. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 87–103.
6. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 220–283.
7. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – С. 173–177, 186–189, 296–299.

**Тема 10. Розвиток психології періоду відкритої кризи
(10-ті роки ХХ ст. – сер. 30-х років ХХ ст.).**

Біхевіоризм. Гештальтпсихологія (2 год)

Практичне заняття № 9

Мета: охарактеризувати становлення психології періоду відкритої кризи (10-ті роки ХХ ст. – сер. 30-х років ХХ ст.). Систематизувати знання про біхевіоризм і гештальтпсихологію. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: методологічна криза, біхевіоризм, стимул, реакція, суб'єктивний біхевіоризм, соціально-когнітивний біхевіоризм, гештальтпсихологія, інсайт.

Теоретичний блок

План заняття

1. Загальна характеристика зарубіжної психології в період відкритої кризи поч. 10-х років – сер. 30-х років ХХ ст.
2. Розвиток біхевіоризму: Класичний біхевіоризм. Дж. Уотсон.
3. Необіхевіоризм. Е. Ч. Толмен. К. Л. Халл. Суб'єктивний біхевіоризм. Дж. Міллер. Оперантний біхевіоризм. Б. Ф. Скіннер. Соціально-когнітивний біхевіоризм. А. Бандура, Дж. Роттера.

4. Гештальтизм як психологія цілісності. Гештальт-теорія як реакція проти атомізму традиційної психології. Дослідження М. Вертгеймера. Гештальтистський «тріумвірат»: К. Коффка, В. Келер, К. Левін. Неогештальтизм. Психологія мотивації, почуттів, волі, особистості: К. Левін.

Методичні рекомендації

Під час характеристики першого періоду в розвитку біхевіоризму (1913–1930) ознайомтеся з основними положеннями теорії Джона Уотсона (1878–1958), який уважав, що предметом психології мають бути не психічні процеси, а поведінкові реакції, дії та вчинки (поведінка як об'єктивний критерій дослідження психіки). Зосередьте увагу на методологічній основі біхевіоризму (її становлять певні різновиди позитивізму).

З'ясовуючи особливості другого етапу (1930–1960), який дістав назву необіхевіоризм, прокоментуйте праці Едварда Толмена (1886–1959), Кларка Халла (1884–1952), Береса Фредеріка Скінера (1904–1990).

Аналізуючи третій етап (нео-необіхевіоризм) (початок 60-х років), охарактеризуйте основні положення теорій Джорджа Міллера (1909–2005) та Альберта Бандури (1925–1988).

Ознайомлюючись із гештальтизмом як психологією цілісності, зверніть увагу на те, що гештальт-теорія сформувалася як протест проти атомізму традиційної психології. Поясніть основні положення теорії М. Вертгеймера (1880–1943). Приділіть увагу «тріумвірату»: К. Коффка (1886–1941), В. Келер (1887–1967), К. Левін (1890–1947). Визначте основні концептуальні відмінності неогештальтизму. Узагальнюючи знання про гештальтпсихологію, обов'язково зверніть увагу на філософську основу цього напрямку – феноменологію Е. Гуссерля (учення про феномени свідомості; опис актів свідомості).

Практичний блок

1. Ознайомтеся з біографією Дж. Уотсона // Див. додаткову літературу № 54. – С. 166–173.
2. Ознайомтеся з біографіями М. Вертгеймера, В. Келера, К. Левіна, Е. Ч. Толмена, Дж. Уотсона // Див. додаткову літературу № 80. – С. 197–200, 235–237, 267–271, 351–354, 359–362.
3. Ознайомтеся з біографіями К. Л. Халла, Дж. Міллера // Див. додаткову літературу № 39. – С. 358–360.
4. Визначте принципи гештальтпсихології за М. Вертгеймером / М. Вертгеймер. Про гештальт-теорію // Див. додаткову літературу № 21. – С. 84–203.
5. Назвіть основні завдання гештальтпсихології за В. Келером / В. Келер. Деякі завдання гештальтпсихології // Див. додаткову літературу № 21. – С. 208–230.
6. З'ясуйте, у чому полягають особливості психології з біхевіористичної точки зору Дж. Уотсона / Дж. Уотсон. Психологія з точки зору біхевіориста // Див. додаткову літературу № 21. – С. 102–123.
7. Поясніть, чому біхевіористи вважають поведінку об'єктивним критерієм дослідження психіки (за Е. Толменом) / Е. Толмен. Поведінка як молярний феномен // Див. додаткову літературу № 21. – С. 138–159.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 10

№ п/п	ПІБ науковця	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1874–1949	У 1912 р. став президентом Американської психологічної асоціації	?
2	?	1884–1952	У 24 роки він захворів на поліомієліт, що назавжди зробило його інвалідом	?

3	К. Левін	?	Його сім'я належала до єврейської діаспори Німеччини. У 1933 р. він емігрував до США	?
4	?	?	У 22 роки отримав ступінь доктора філософії в галузі психології. З 1920–1935 рр. – директор інституту психології Берлінського університету	«Гештальт-психологія»
5	?	1878–1958	24 лютого 1913 р. прочитав у Нью-Йорку знамениту лекцію (маніфест) «Психологія з точки зору біхевіориста»	?

Завдання № 2

Тести

1. Автором теорії латентної поведінки є:

- а) К. Халл;
- б) Дж. Уотсон;
- в) Е. Толмен.

2. Дослідженням законів і принципів розвитку образно-схематичного мислення займався:

- а) М. Вертгеймер;
- б) В. Келер;
- в) К. Левін.

3. Е. Толмен досліджував поведінку:

- а) з холістичної точки зору;
- б) з атомістичної точки зору;
- в) з когнітивної точки зору.

4. Ідея про цілісні елементи свідомості є провідною у:

- а) гештальтпсихології;
- б) біхевіоризмі;
- в) психоаналізі.

5. Експериментальні дослідження особливостей сприймання руху проводив:

- а) М. Вертгеймер;
- б) К. Левін;
- в) А. Бандура.

6. Гештальтпсихологія найбільш суттєвий вплив зробила на психологію:

- а) психоаналітичну;
- б) когнітивну;
- в) гуманістичну.

7. Розробкою гештальт-принципів організації сприймання займався:

- а) Дж. Роттер;
- б) В. Келер;
- в) К. Коффка.

8. А. Бандура називав свою теорію соціального навчання:

- а) медіаторно-стимульною асоціативною теорією;
- б) теорією регулювання та контролю поведінки;
- в) теорією інтерактивності.

9. Гіпотетико-дедуктивний метод дослідження започаткував:

- а) К. Лешлі;
- б) К. Халл;
- в) К. Левін.

10. Поняття «інсайт» увів у науковий обіг:

- а) В. Келер;
- б) К. Левін;
- в) М. Вертгеймер.

11. Біхевіористична концепція Дж. Уотсона ототожнювала мислення з:

- а) спонукальними силами поведінки;
- б) неявною моторною поведінкою;
- в) явною моторною поведінкою.

12. Теорія поля К. Левіна виникла як своєрідний аналог:
- а) психофізики;
 - б) атомізму біхевіористів;
 - в) теорії силового поля у фізиці.
13. Найбільш тісний зв'язок біхевіоризм має з:
- а) зоопсихологією;
 - б) порівняльною психологією;
 - в) біологією.
14. Необіхевіоризм спирався на проміжні змінні, оскільки вони є:
- а) ефективним способом опису психічних станів, що підлягають об'єктивному спостереженню;
 - б) способом операційного опису внутрішніх станів, які не можна спостерігати;
 - в) способом операційного опису внутрішніх станів, які можна спостерігати.
15. Наукова система Е. Ч. Толмена дістала назву:
- а) оперантний біхевіоризм;
 - б) соціальний біхевіоризм;
 - в) цілеспрямований біхевіоризм.
16. У. Хантер, К. Лешлі є представниками:
- а) необіхевіоризму;
 - б) біхевіоризму;
 - в) нео-необіхевіоризму.
17. Ідея зооморфізму належить у гештальтпсихології:
- а) К. Коффці;
 - б) М. Вертгеймеру;
 - в) К. Левіну.
18. Дослідженням відстроченої реакції займався:
- а) К. Лешлі;

б) А. Бандура;

в) У. Хантер.

19. Силою звички у необіхевіоризмі називають:

а) зв'язок між стимулом і реакцією, що періодично посилюється;

б) зв'язок між стимулом і реакцією, що посилюється за численних повторень підкріплення;

в) зв'язок між стимулом і реакцією, за якого знижуються потреби.

20. Автором програми експериментальної етики, заснованої на біхевіоризмі, є:

а) Е. Ч. Толмен;

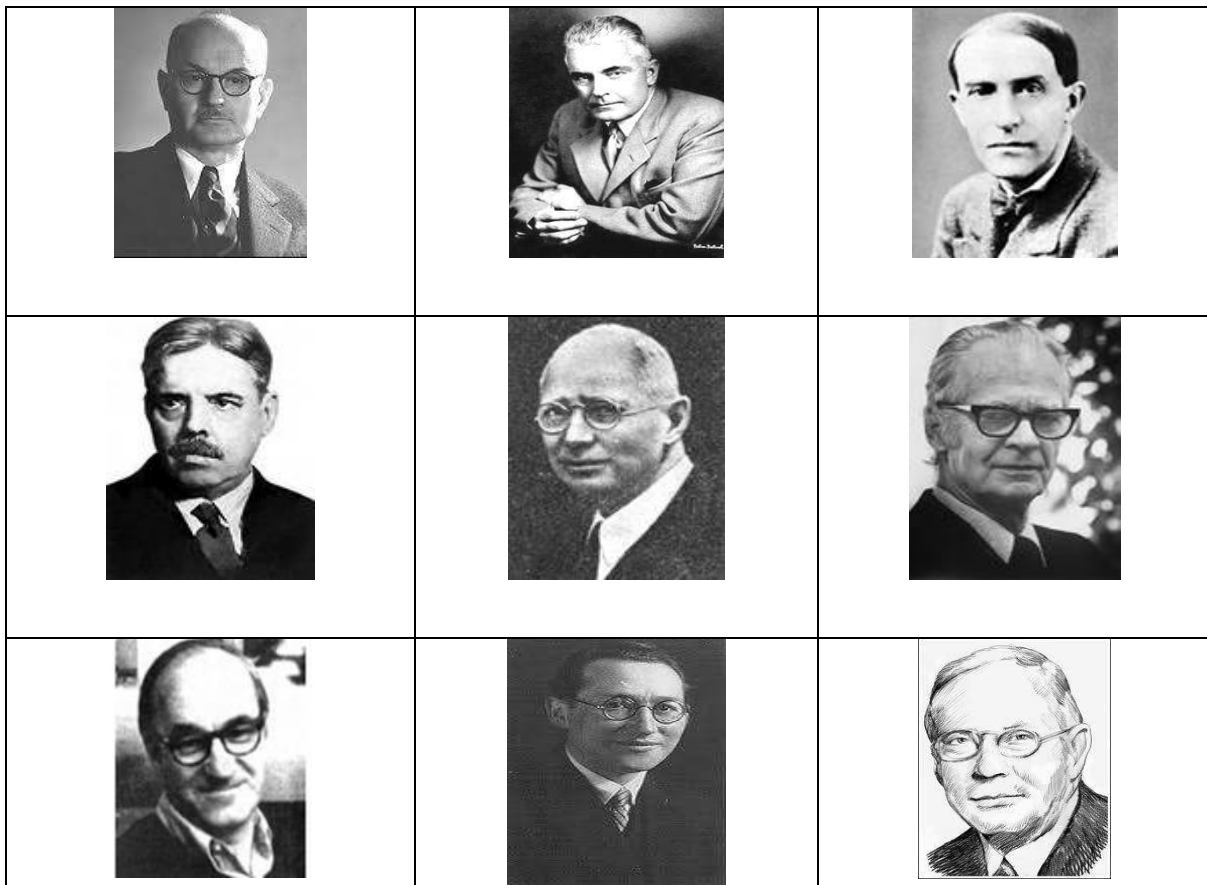
б) Дж. Уотсон;

в) Б. Ф. Скінер.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища представників біхевіоризму та гештальтпсихології.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Визначте провідні ідеї Альберта Бандури за книгою «Принципи модифікації поведінки» (1969).
2. Поміркуйте, чому Дж. Уотсон з 1925 р. відмовився від концепції інстинктів, яка була викладена у 1914 р. у книзі «Поведінка: вступ до порівняльної психології».
3. Поясніть гіпотетико-дедуктивний підхід до вивчення поведінки К. Халлом.
4. Прокоментуйте значення слова «гештальт» за В. Келером («Гештальтпсихологія», 1929).
5. З'ясуйте, чим відрізняється цілеспрямований біхевіоризм Е. Ч. Толмена («Цілеспрямована поведінка у тварин і людини», 1932) від класичного біхевіоризму Дж. Уотсона.

Завдання для самоконтролю

1. Поміркуйте, чому біхевіоризм став популярним.
2. Як Дж. Уотсон розрізняв явні та неявні реакції?
3. За що критикували біхевіоризм?
4. Що було предтечею біхевіористичної психології?
5. Поміркуйте, чому Дж. Уотсон уважав, що психологія повинна позбутися всіх менталістичних концепцій.
6. Яким чином феноменологія вплинула на гештальтпсихологію?
7. Які положення програми оздоровлення суспільства (програми експериментальної етики), на Вашу думку, є суперечливими?
8. Поясніть, чому метод умовних рефлексів є найбільш важливим для біхевіоризму.
9. Чому К. Халл був упевнений, що поведінку людини можна пояснити мовою фізики?

Основна література до теми:

1. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
2. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 311–342.
3. История психологии (10-е – 30-е гг. – период открытого кризиса) : тексты / [под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан]. – 3-е изд. – Екатеринбург : Деловая кн., 1999. – 480 с.
4. Лучинин А. С. История психологии : учеб. пособие / А. С. Лучинин. – М. : Экзамен, 2005. – С. 233–236.
5. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 182–193.
6. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 166–173.
7. Первин Л. А. Психология личности: Теория и исследования / Л. А. Первин, О. П. Джон. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – С. 327–487.
8. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Дж. Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – С. 357–436.
9. Хьелл Л. А. Теории личности / Л. А. Хьелл, Д. Дж. Зиглер. – СПб. : Питер, 2002. – С. 331–430.
10. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 247–382.
11. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – С. 197–200, 235–237, 267–271, 351–354, 359–362.
12. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – С. 334–365.

**Тема 11. Розвиток психології періоду відкритої кризи
(10-ті роки ХХ ст. – сер. 30-х років ХХ ст.). Психоаналіз.
Неофрейдизм ХХ ст.(2 год)**

Практичне заняття № 10

Мета: охарактеризувати розвиток психологічної думки періоду відкритої кризи (10-ті роки ХХ ст. – сер. 30-х років ХХ ст.). Систематизувати знання про психоаналіз і неофрейдизм. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: психоаналіз, архетип, аніма, анімус, апперцепція, витіснення, глибинна психологія, динамізм, его, Едіпів комплекс, екстраверсія, екзистенція, самість, інтроверсія, інтроспекція, потреба в самоактуалізації, колективне несвідоме, компенсація, лібідо, механізми психологічного захисту, недирективна терапія, несвідоме, організмична довіра, тінь.

Теоретичний блок

План заняття

1. Психоаналіз (глибинна психологія): предтечі, тенденції розвитку.
3. Фрейд. Психоаналіз як теорія особистості; як метод лікування; психологічна школа.
2. Неофрейдизм: «відступники» від психоаналізу. Індивідуальна психологія і функціональна телеологія А. Адлера. Аналітична психологія К. Г. Юнга. А. Фрейд.
3. Неофрейдизм: «послідовники» психоаналізу. Г. Олпорт. Г. Мюррей. Е. Еріксон. «Его-психологія».
4. Неофрейдизм: розвиток психоаналізу у 30–50-х роках ХХ ст. Анатомія невротичної особистості у К. Хорні. Фрейдомарксизм В. Райха. Психотерапія О. Ранка.
5. Модифікація психоаналізу у другій половині ХХ ст. Гуманістичний психоаналіз Е. Фромма. Г. Салліван. Е. Берн.

Методичні рекомендації

Характеризуючи психоаналіз (глибинну психологію) З. Фрейда (1856–1939), з'ясуйте його предтечі. Поміркуйте, який вплив на психоаналіз зробили філософські концепції несвідомого (Г. В. Лейбніц (1646–1716), Й. Ф. Гербарт (1776–1841)) та праці у сфері психопатології (Б. Раш (1745–1813), Ф. Пінель (1745–1826)).

Прокоментуйте основні теоретичні положення відступників від класичного психоаналізу З. Фрейда: індивідуальну психологію А. Адлера (1870–1937); аналітичну психологію К. Г. Юнга (1875–1961). Окрему увагу приділіть творчому доробку А. Фрейд (1895–1982). Аналізуючи неофрейдизм («послідовників» психоаналізу), прокоментуйте праці Г. Олпорта (1897–1967), Г. Мюррея (1893–1988), Е. Еріксона (1902–1994).

Пояснюючи особливості неофрейдизму у 30–50-х роках ХХ ст., аргументуйте відповідь коментарем теорії К. Хорні (1885–1952), фрейдомарксизму В. Райха (1897–1957), психотерапії О. Ранка (1884–1939).

Модифікацію психоаналізу у другій половині ХХ ст. прокоментуйте на прикладі гуманістичного психоаналізу Е. Фромма (1900–1980), інтерперсональної психіатрії Г. С. Саллівана (1892–1949) і трансактного аналізу Е. Берна (1910–1970).

Практичний блок

1. Ознайомтеся з біографіями З. Фрейда, А. Адлера, К. Г. Юнга, Е. Фромма // Див. додаткову літературу № 54. – С. 74–88, 102–107, 108–122, 301–308.
2. Ознайомтеся з біографіями Г. Олпорта, О. Ранка, В. Райха, Г. Саллівана, К. Хорні, Е. Еріксона // Див. додаткову літературу № 80. – С. 312–316, 321–324, 329–333, 338–341, 396–399, 409–413.
3. Ознайомтеся з біографією К. Хорні // Див. додаткову літературу № 62. – С. 183–187.

4. Ознайомтеся з біографіями А. Фрейда, Г. Мюррея, Е. Еріксона // Див. основну літературу № 25. – С. 434–436, 459–460, 463–467.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 11

№ п/п	ПІБ науковця	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	З. Фрейд	?	У 1923 р. – діагноз «рак горла». Протягом 16 років переніс 33 операції	?
2	?	1875–1961	Його мати страждала на емоційні розлади. Дитячі роки були сповнені почуття самотності. У 38 років пережив емоційну кризу	?
3	А. Адлер	?	У дитинстві хворів на рахіт. З 1910 р. перший президент Віденського психоаналітичного товариства	?
4	Е. Фромм	1900–1980	?	?
5	?	1895–1982	З 14 років відвідує засідання Віденського психоаналітичного товариства	?

Завдання № 2

Тести

1. Колективне несвідоме відкрив:

- а) З. Фрейд;
- б) А. Адлер;
- в) К. Г. Юнг.

2. Автором теорії «функціональної автономії» є:

- а) Г. Олпорт;
- б) Е. Толмен;
- в) В. Вундт.

3. Дитячий психоаналіз заснував:

- а) М. Кляйн;
- б) А. Фрейд;
- в) М. Мід.

4. Засновником психологічної антропології був:

- а) Г. Шпет;
- б) М. Мід;
- в) С. Лангуан.

5. Основні положення гуманістичної психології сформулював:

- а) Г. Олпорт;
- б) А. Маслоу;
- в) К. Роджерс.

6. Теорію «психологічного поля» розробив:

- а) К. Левін;
- б) В. Келер;
- в) К. Коффка.

7. К. Роджерс був засновником:

- а) індирективної терапії;
- б) клінічної терапії;
- в) дитячої терапії.

8. Засновником трансактного аналізу був:

- а) Г. Салліван;
- б) Г. Олпорт;
- в) Е. Берн.

9. Логотерапію розробив:

- а) В. Франкл;
- б) Е. Фромм;
- в) В. Райх.

10. Автором першої теорії соціального навчання є:
- а) Д. Г. Мід;
 - б) Б. Ф. Скінер;
 - в) А. Бандура.
11. Засновником фрейдомарксизму є:
- а) В. Райх;
 - б) Е. Фромм;
 - в) Г. С. Салліван.
12. Науковий термін «трансфер» запровадив:
- а) К. Г. Юнг;
 - б) А. Адлер;
 - в) О. Крістієн.
13. Засновником фрейдомарксизму був:
- а) Е. Фромм;
 - б) О. Ранк;
 - в) В. Райх.
14. Засновником гуманістичного психоаналізу був:
- а) Г. Мюррей;
 - б) Д. Міллер;
 - в) Е. Фромм.
15. Розробником психологічної техніки вільних асоціацій є:
- а) Г. Олпорт;
 - б) З. Фрейд;
 - в) Е. Еріксон.
16. Словесно-асоціативний тест К. Г. Юнг розробив під впливом:
- а) психофізіології Г. Л. Гельмгольца;
 - б) асоціативного вчення Д. Юма;
 - в) асоціативних експериментів В. Вундта.

17. Захисні механізми психіки за З. Фрейдом є функцією:

- а) «Его»;
- б) «Ід»;
- в) «Супер-его».

18. Кого з представників психоаналізу З. Фрейд називав «своїм наступником і кронпринцом»:

- а) А. Адлера;
- б) К. Г. Юнга;
- в) А. Фрейд.

19. Найбільш неефективним захисним механізмом психіки у теорії З. Фрейда є:

- а) регресія;
- б) витискання;
- в) раціоналізація.

20. ТАТ (тематично-апперцептивний тест) Г. Мюррей розробив спільно із:

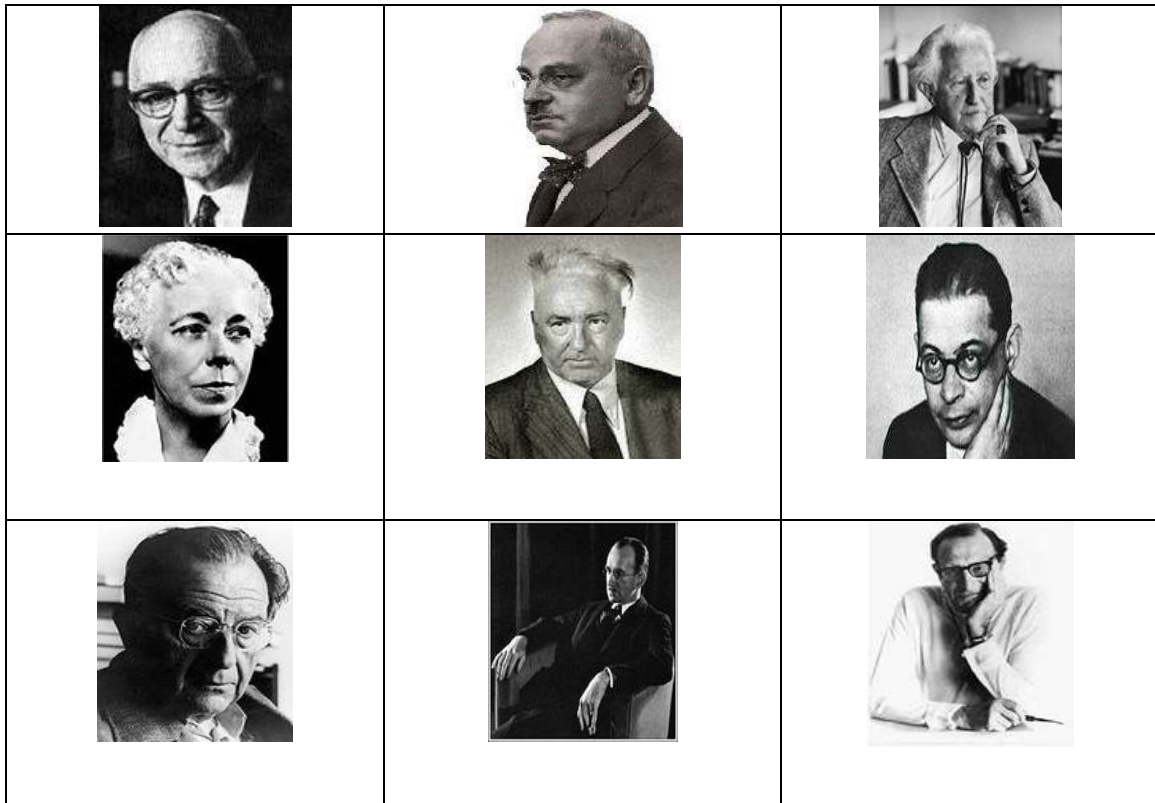
- а) Х. Морган;
- б) Д. Кеттелом;
- в) Е. Берном.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища вчених, що представляють психоаналіз і неофрейдизм ХХ ст.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Проаналізуйте, яким чином Анна Фрейд обґрунтовує необхідність дитячої психоаналітичної терапії («Вступ у техніку дитячого аналізу»).
2. Які праці К. Хорні присвятила вирішенню питань жіночої психології?
3. Під впливом яких дитячих спогадів К. Г. Юнг розроблював свою аналітичну психологію?
4. Які структурні компоненти особистості виокремлював Г. Олпорт («Особистість: психологічне тлумачення»)?
5. Поясніть, чому книга К. Г. Юнга «Символи трансформації» сприяла остаточному розриву їх відносин з Фрейдом.
6. Яким чином А. Адлер вирішує питання сенсу життя («Сенс життя», 1933).
7. Прокоментуйте працю А. Фрейд «Дитинство у нормі та патології» (1968), а саме критерії «нормальної» поведінки дитини.
8. Прокоментуйте працю З. Фрейда «Про психоаналіз. П'ять лекцій».

Завдання для самоконтролю

1. Поясніть, що таке «фрейдівська обмовка».
2. Яке визначення інстинктам давав З. Фрейд.
3. Які концептуальні положення психоаналізу є найбільш вразливими для критики?
4. Який вплив на психологічні погляди З. Фрейда справило вчення Ч. Дарвіна?
5. Визначте сучасний стан психоаналітичної традиції.
6. Про які різниці у психіці чоловіків та жінок говорив Е. Еріксон?
7. Яким чином Г. Олпорт підкреслював унікальність кожної особистості?

Основна література до теми:

1. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн.а, 2002. – С. 343–374.
2. История психологии (10–30-е гг. Период открытого кризиса) : тексты / [под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан]. – 3-е изд. – Екатеринбург : Деловая кн., 1999. – С. 260–343.
3. Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. и общ. ред. А. А. Реана]. – СПб. : Питер, 2000. – С. 9–79.
4. Первин Л. А. Психология личности: Теория и исследования / Л. А. Первин, О. П. Джон. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – С. 176–179.
5. Олпорт Г. Становление личности : Избранные труды / Г. Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
6. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – С. 74–88, 102–107, 108–122, 301–308.
7. Сумерки богов / [Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж. П. Сартр] ; [сост. и общ. ред. А. А. Яковлева]. – М. : Политиздат, 1989. – 398 с.

8. Фрейд З. Малое собрание сочинений / З. Фрейд. – СПб. : Изд. группа «Азбука-классика», 2010. – 992 с.
9. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Академ. Проект, 2008. – 254 с.
10. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с.
11. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Д. Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – С. 183–219, 664–683, 684–707.
12. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 383–467.
13. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
14. Юнг К. Г. Проблемы души нашего времени / К. Г. Юнг. – СПб. : Питер, 2002. – 352 с.
15. Юнг К. Г. Собрание сочинений. Конфликты детской души / К. Г. Юнг. – М. : Канон, 1994. – 336 с.
16. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – С. 338–341.

Тема 12. Розвиток психології у ХХ ст.: психологічні напрями

д./п. ХХ ст. (1 год)

Практичне заняття № 11

Мета: узагальнити знання студентів про основні психологічні напрями психології у ХХ ст. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: антропологія, гуманістична психологія, духовність, особистість, когнітивна психологія, екзистенційна психологія, феноменологія, трансперсональна психологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Гуманістична психологія: предтечі і розвиток. Г. Олпорт. Теоретичне обґрунтування гуманістичної психології. А. Маслоу. К. Роджерс.
2. Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст.: Е. Бартон, Дж. Тоніген, Р. Тоскова, Дж. Коннорс. Здобутки гуманістичної течії в сучасній психології. Ф. Лерш, Г.-Г. Гадамер, Д. Елкінз, Т. Сас, Д. Портер.
3. Когнітивна психологія: предтечі і розвиток. Генетична психологія. Ж. Піаже. Розвиток когнітивної психології. Дж. Міллер. У. Найссер.
4. Розвиток екзистенційної психології. Р. Мей. Філософські основи гуманістичної психології. Ю. Джендлін. Екзистенційно-феноменологічні основи науки про особу. Р. Лейнг. Людина в пошуках граничного сенсу. В. Франкл.
5. Трансперсональна психологія. С. Гроф, Х. Гроф.
6. Сучасна мультидисциплінарна трансперсональна орієнтація психології. М. Букувалас.

Методичні рекомендації

Щоб показати специфіку гуманістичної психології, зосередьте увагу на її предтечах. Проаналізуйте психологічну інтерпретацію особистості Г. Олпортом (1897–1967). Зверніть увагу на теоретичне обґрунтування гуманістичної психології А. Маслоу (1908–1970). Прокоментуйте психотерапевтичну концепцію К. Р. Роджерса (1902–1987). Визначте специфіку гуманістичних підходів у західній психології ХХ ст. на підставі аналізу психотерапії Е. Бартон, теорії Дж. Тонігена, поглядів Р. Тоскова і Дж. Коннора. Здобутки гуманістичної течії в сучасній психології визначайте на основі аналізу концепцій Ф. Лерша (1898–1972), Г.-Г. Гадамера (1900–2002), Д. Елкінза, Т. Саса, Д. Портера та ін.

Поміркуйте про предтечі когнітивної психології. Зосередьте увагу на здобутках генетичної психології Ж. Піаже (1896–1980). Особливу увагу

приділить внеску в розвиток когнітивної психології Дж. Міллера та У. Найссера.

Охарактеризуйте становлення екзистенційної психології. Розкрийте думки Р. Мея та Ю. Джендліна про філософські основи гуманістичної психології. Проаналізуйте екзистенційно-феноменологічні положення в теорії Р. Лейнга. Наведіть цитати з творів В. Франкла (1905–1997). Назвіть основні ідеї трансперсональної психології С. Грофа і Х. Гроф. Визначте специфіку сучасної мультидисциплінарної трансперсональної орієнтації психології.

Практичний блок

1. Ознайомтеся з біографією Р. Мея // Див. додаткову літературу № 62. – С. 840–843.
2. Ознайомтеся з біографією А. Маслоу, Г. Олпорта, Ж. Піаже, К. Роджерса, В. Франкла // Див. додаткову літературу № 80. – С. 292–295, 312–316, 321–324, 334–337, 375–378.
3. Ознайомтеся з біографією Дж. Міллера, У. Найссера // Див. основну літературу № 25. – С. 485–489.
4. Визначте етапи розвитку когнітивної психології за Роберто Солсо // Див. додаткову літературу № 44. – С. 31–38.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 12

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	?	Син єврейського іммігранта з України. Дитинство сповнене почуття неповноцінності через великий ніс.	?

Продовження таблиці

2	К. Роджерс	1902–1987	Його сусідом був Е. Хемінгуей (разом ходили до однієї школи). У 1986 р. відвідав Москву	?
3	?	1905–1977	Під час Другої світової війни його як єврея арештували нацисти і кинули до концтабору	?
4	?	1909–1994	Першим професійним вибором була робота священика. Три роки працював на посаді пастора. Його особистим психоаналітиком був Е. Фромм	«Про сенс тривоги», «Екзистенція: Новий вимір у психіатрії та психології»
5	М. Букувалас	?	Редактор «Журналу трансперсональної психології». Делегат асамблеї ЮНЕСКО у Гамбурзі (1997) та Софії (2002)	?

Завдання № 2

Тести

1. Засновником когнітивної психології був:

- а) У. Найссер;
- б) Дж. Міллер;
- в) Дж. Брунер.

2. Ф. Лерш називає «ендотимним ґрунтом»:

- а) почуття людини;
- б) ієрархію потребових станів.
- в) стаціонарні настрої, прагнення та емоції.

3. Метод «фокусування» запровадив у психотерапевтичну практику:
- а) Р. Мей;
 - б) Ю. Джендлін;
 - в) Т. Сас.
4. Предтечею когнітивної психології була:
- а) психологія структуралізму;
 - б) біхевіористична психологія;
 - в) психологія функціоналізму.
5. «Психологією за межами особистості» називають:
- а) психологію спеціальну;
 - б) психологію трансперсональну;
 - в) психологію духовності.
6. Центральною темою наукових досліджень Д. Елкінза є дослідження:
- а) етики і моралі;
 - б) духовності;
 - в) емоційності.
7. Обґрунтування когнітивної психології як нового психологічного напрямку зробив:
- а) Дж. Брунер;
 - б) У. Найссер;
 - в) Дж. Міллер.
9. Поняття «екзистенційний вакуум» увів у науковий обіг:
- а) Р. Мей;
 - б) В. Франкл;
 - в) Е. Бартон.
10. Яка книга зробила А. Маслоу відомим у всьому світі:
- а) «Психологія науки: розвідка»;
 - б) «Мотивація і особистість»;
 - в) «Релігії, цінності та вершинні переживання».

11. Кого з представників гуманістичної психології називають у науковому колі «паном Гуманістом»:

- а) К. Роджерса;
- б) А. Маслоу;
- в) Е. Бартона.

12. Осередком становлення когнітивної психології був:

- а) Інститут перспективних досліджень Пристанського університету;
- б) центр дослідження мислення при Гарвардському університеті;
- в) лабораторія дослідження особистості Іллінойського університету.

13. «Батьком» когнітивної психології називають:

- а) Дж. Міллера;
- б) У. Найссера;
- в) Дж. Брунер.

14. «Батьком» екзистенційної психології вважають:

- а) Р. Мея;
- б) Р. Лейнга;
- в) В. Франкла.

15. Когнітивна психологія виникла як альтернатива:

- а) біхевіоризму;
- б) психоаналізу;
- в) функціоналізму.

16. Метод холотропного дихання розробив:

- а) Х. Гроф;
- б) С. Гроф;
- в) Л. Бінсвангер.

17. Головною умовою здорового розвитку особистості за К. Роджерсом є:

- а) безумовна позитивна увага до дитини;
- б) відвертість у стосунках;
- в) безумовна любов.

18. Основним науковим поняттям, яке досліджував Т. Сас, є:

- а) «психічна хвороба»;
- б) «психічна властивість»;
- в) «психічний стан».

19. За В. Франклом екзистенційний вакуум передусім проявляється у:

- а) почутті нудьги;
- б) тривозі;
- в) апатії.

20. Найпоширенішим видом гуманістичної психотерапії у світі є:

- а) логотерапія В. Франкла;
- б) особочентрична психотерапія К. Роджерса;
- в) психотерапія за допомогою фокусування Ю. Джендліна.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища вчених, що представляють психологію ХХ ст.:
психологічні напрями другої половини ХХ ст.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Поясніть, чому в теорії ієрархії людських потреб А. Маслоу називає самоактуалізацію ієрархічно найвищою потребою. Прокоментуйте це за книгою «Мотивація і особистість».
2. Поміркуйте, чому Г.-Г. Гадамер («Істина і метод: Основи філософської герменевтики», 1960) уважав, що сама по собі методологія не може дати відповіді на питання, як досягається істина.
3. Яка особиста подія в житті Р. Мея змусила його вивчати екзистенційну філософію і почати досліджувати екзистенційну психологію.
4. Поміркуйте, чому Д. Елкінз у книзі «Поза межами релігії» (1998) звернувся до характеристики позарелігійних шляхів духовного розвитку людини.
5. Прокоментуйте думку Т. Саса про те, що психічні хвороби не є хворобами мозку, вони є життєвими проблемами (за книгою «Фікція психічної хвороби», 1961).
6. Яким чином Ю. Джендлін описує фокусування у психотерапевтичній практиці у книзі «Психотерапія за допомогою фокусування» (1998).
7. Поміркуйте, чому В. Франкл стверджує, що «сьогодні людська воля до сенсу зазнає фрустрації», та визнає екзистенційний вакуум соціогенним неврозом (прокоментуйте відповідь за книгою «Людина у пошуках граничного сенсу»).

Завдання для самоконтролю

1. Що є предметом наукового дослідження в гуманістичній психології?
2. Заснування якого наукового журналу вважають точкою відліку існування гуманістичної психології?
3. Поміркуйте, чому гуманістична психологія так і не стала повноцінною психологічною школою?

4. Поясніть феноменологічну спрямованість теорії А. Маслоу.
5. Назвіть основні метапатології за А. Маслоу.
6. Чим відрізняється дефіцитарний стиль життя від метажиття?
7. Як К. Роджерс називає унікальний індивідуальний світ особистості?
8. Назвіть п'ять чинників повноцінно функціонуючої особистості за К. Роджерсом.
9. Що таке «екзистенційний вакуум»?
10. Визначте методи когнітивної психології.

Основна література до теми:

1. Гроф С. Духовный кризис. Статьи и исследования / С. Гроф. – М. : МТМ, 1995. – 256 с.
2. Гуманістична психологія: Антологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] : у 3 т. / [упоряд. і наук. ред. : Р. Трач (США) і Г. Балл (Україна)]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2001. – Т. 1 : Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. – 2001. – 252 с.
3. Гуманістична психологія: Антологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] : у 3 т. / [за ред. Р. Трача, Г. Балла]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2001. – Т. 2 : Психологія і духовність: Світоглядні аспекти гуманістично зорієнтованих напрямів у сучасній західній психології. – 2005. – 279 с.
4. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – С. 375–386.
5. История зарубежной психологии 30-е – 60-е годы ХХ века : Тексты / [под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. – С. 97–116, 86–199, 192–232.
6. Психология личности в трудах зарубежных психологов / [сост. и общ. ред. А. А. Реана]. – СПб. : Питер, 2000. – С. 182–268.
7. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с.

8. Марцинковская Т. Д. История психологии : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2001. – С. 384–415.
9. Роджерс К. Р. Становление личности. Взгляд на психотерапию / К. Роджерс. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 416 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла : сб. / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
11. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – С. 469–497.
12. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – 432 с.

Тема 13. Розвиток психології у ХХ ст.:
психологія радянського періоду (1 год)

Практичне заняття № 11

Мета: узагальнити знання студентів про особливості розвитку радянської психології з 40-х років ХІХ ст. – у другій половині ХХ ст. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: емпірична психологія, позитивна психологія, спіритуалізм, педологія, психотехніка, зоопсихологія, психофізіологія, рефлексологія, дефектологія, порівняльна психологія, філогенез, лінгвосоціопсихологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Становлення російської психології у 40–60-ті роки ХІХ ст.
2. Університетська психологія (60–80-ті роки ХІХ ст.).
3. Розвиток психології у 90-ті роки ХІХ ст. – 20-ті роки ХХ ст.
4. Розвиток радянської психології у 20–40-х роках ХХ ст.
5. Розвиток радянської психології у другій половині ХХ ст. Здобутки психології радянського періоду.

Методичні рекомендації

Характеризуючи становлення російської психології у 40–60-ті роки XIX ст., зосередьте увагу на контекстних факторах зародження вітчизняної емпіричної психології. Проаналізуйте діяльність А. Н. Фішера. Зверніть увагу на визначення психології як науки про поведінку І. М. Сеченовим (1829–1905). Прокоментуйте основні положення позитивної психології К. Д. Кавеліна (1818–1885).

Особливу увагу приділіть розвитку університетської психології (60–80-ті роки XIX ст.), зокрема проаналізуйте основні положення психології М. М. Троїцького (1835–1899). Зосередьте увагу на асоціативній психології М. І. Владиславлева (1840–1890) та історично-генетичному напрямі психологічних досліджень О. О. Потебні (1835–1891).

Щоб краще зрозуміти розвиток психології у 90-ті роки XIX ст. – 20-ті роки XX ст., зосередьте увагу на діяльності В. С. Соловйова (1853–1900), Л. М. Лопатіна (1855–1920), М. О. Лосського (1870–1965), С. Л. Франка (1877–1950).

Для характеристики розвитку експериментальної психології проаналізуйте становлення перших психологічних лабораторій. Необхідно зрозуміти внесок у розвиток експериментальної психології: М. Я. Грота (1852–1899), Г. І. Челпанова (1862–1936), О. Ф. Лазурського (1874–1917), М. М. Ланге (1858–1921), Л. Й. Петражицького (1867–1931). Зверніться до психологічної школи В. М. Бехтерева (1857–1927), Г. Г. Шпета (1879–1940). Визначте чинники розвитку дитячої психології і педології. З'ясуйте внесок С. Г. Геллерштейна (1896–1967) та М. Я. Басова (1892–1931) у розвиток дитячої психології. Особливу увагу необхідно приділити таким психологічним напрямам, як психотехніка (І. Н. Шпильрейн (1891–1937)) та зоопсихологія (В. О. Вагнер (1849–1934)).

Прокоментуйте розвиток радянської психології у 20–40 роки XX ст. Охарактеризуйте психологічні ідеї біхевіористичного спрямування.

Визначте надбання фізіологічної школи І. П. Павлова (1849–1936). Розгляньте концептуальні положення: теорії О. О. Ухтомського (1875–1942); рефлексології В. М. Бехтерева (1857–1927); дослідження поведінки М. О. Бернштейном (1896–1966); психологічні ідеї К. М. Корнілова (1879–1957). Висловіть ставлення до соціогенетичного та біогенетичного напрямів психології. Зверніться до творчих доробків П. П. Блонського (1884–1941) та А. Б. Залкінда (1888–1936). Прокоментуйте культурно-історичну теорію, дефектологію, педагогічну психологію Л. Виготського. Визначте внесок психологічної школи Л. С. Виготського (1896–1934) у розвиток психології. Проаналізуйте розвиток порівняльної психології (В. О. Вагнер). Зверніться до філогенетичного напрямку дослідження психіки. Особливу увагу приділіть Харківській психологічній школі і творчому доробку О. В. Запорожця (1905–1981).

Особливості розвитку радянської психології у другій половині ХХ ст. розкривайте через змістовну характеристику психофізичної спрямованості і людинознавства. Зосередьте увагу на творчості: Б. Г. Ананьєва (1907–1972), В. М. М'ясищева (1893–1973), О. М. Леонтьєва (1903–1979). Важливим є з'ясування концептуальних основ: культурно-історичної психології (О. Р. Лурія (1902–1977)); психології індивідуальних відмінностей (Б. М. Теплов (1896–1965)); диференціальної психофізіології (В. Д. Небиліцин (1930–1972)); психології мисленнєвої діяльності (Л. А. Венгер (1925–1992) та Д. Б. Ельконін (1904–1984)); дитячої психології (Л. І. Божович (1908–1981)); патопсихології (Б. В. Зейгарник (1900–1988)); психології діяльності (С. Л. Рубінштейн (1889–1960)); лінгвосоціопсихології (Т. М. Дрідзе (1930–2000)).

Готуючи тему, необхідно звернути увагу на її загальний характер, а отже, добирати додатковий матеріал, виходячи суто з рекомендацій навчальної програми курсу.

Практичний блок

1. Ознайомтеся з біографіями В. М. Бехтерева, І. П. Павлова, Л. С. Виготського, О. Р. Лурії, Б. В. Зейгарник, Б. М. Теплова, Б. Г. Ананьєва, Д. Б. Ельконіна, Л. І. Божовича // Див. додаткову літературу № 54. – С. 44–49, 50–64, 185–196, 197–208, 209–216, 217–230, 315–324, 325–330, 331–336.
2. Ознайомтеся з біографіями М. О. Бернштейна, П. П. Блонського, В. О. Вагнера, М. Я. Грота, О. В. Запорожця, О. Ф. Лазурського, М. М. Ланге, О. М. Леонтєва, А. В. Петровського, С. Л. Рубінштейна, І. М. Сеченова, Д. М. Узнадзе, О. О. Ухтомського, Г. І. Челпанова, Г. Г. Шпета // Див. додаткову літературу № 80. – С. 11–15, 21–24, 28–31, 48–51, 59–62, 70–74, 75–78, 79–82, 101–104, 105–108, 114–117, 126–130, 131–135, 136–139, 140–142.
3. Здійсніть аналіз впливу провідних зарубіжних психологічних шкіл ХХ ст. на розвиток радянської психології.
4. Визначте провідні психологічні напрями і школи радянської психології.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ IV. Т. 13

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1904–1984	Два роки працював вихователем у колонії для неповнолітніх злочинців. 30 років присвятив роботі у психологічному інституті АПН	?

Продовження таблиці

2	?	?	У дитинстві на його очах машина на смерть збила мати	«Вступ до психології», «Психологія як об'єктивна наука»
3	?	1907–1972	У 1939 р. захистив докторську дисертацію з історії психології. У 1959 р. очолив першу у СРСР лабораторію соціальної психології	?
4	?	1896–1966	Його дід був одним із найвпливовіших російських фізіологів, а батько відомим лікарем-психіатром	?
5	С. Рубінштейн	1889–1960	?	«Основи загальної психології»

Завдання № 2

Тести

1. Дослідженням трансформації внутрішньої форми слова займався:

- а) О. О. Потєбня;
- б) Л. М. Лопатін;
- в) К. Д. Кавелін.

2. Провідною темою досліджень Д. Б. Ельконіна є:

- а) концептуалізація найважливіших теоретико-методологічних проблем психології;
- б) розробка культурно-історичної концепції;
- в) дослідження розвитку вищих психічних функцій.

3. М. М. Троїцький був прихильником психології:
- а) асоціанізму;
 - б) біхевіоризму;
 - в) структуралізму.
4. Автором теорії інтуїтивізму є:
- а) В. С. Соловйов;
 - б) М. О. Лосський;
 - в) Л. М. Лопатін.
5. Оригінальна концепція особистості Л. І. Божовича ґрунтується на:
- а) культурно-історичній теорії Л. Виготського;
 - б) історико-генетичній теорії О. О. Потебні;
 - в) соціогенетичній теорії П. П. Блонського.
6. Засновником Московського психологічного інституту, офіційне відкриття якого відбулося 23 березня 1914 р., був:
- а) Г. Г. Шпет;
 - б) М. Я. Басов;
 - в) Г. І. Челпанов.
7. Дослідження білатеральності мозку започаткував:
- а) Б. Г. Ананьєв;
 - б) П. П. Блонський;
 - в) О. Р. Лурія.
8. Розробкою фізіології активності займався:
- а) М. О. Бернштейн;
 - б) В. М. Бехтерєв;
 - в) К. М. Корнілов.
9. Основи герменевтики в радянській психології заклали:
- а) Г. Г. Шпет;
 - б) С. Т. Шацький;
 - в) Г. І. Челпанов.

10. Лінгвосоціопсихологію заснував:

- а) О. В. Запорожець;
- б) Т. М. Дрідзе;
- в) П. І. Зінченко.

11. Дослідженню незавершених дій запам'ятовування присвячені праці:

- а) Б. Г. Ананьєва;
- б) П. К. Анохіна;
- в) Б. В. Зейгарник.

12. Провідним теоретиком педології був:

- а) П. П. Блонський;
- б) А. Н. Фішер;
- в) Л. М. Лопатін.

13. Теоретичні основи психології емоцій заклав:

- а) М. М. Ланге;
- б) М. Я. Горот;
- в) Г. Г. Шпет.

14. Засновником порівняльної психології в Росії прийнято вважати:

- а) Г. Г. Шпета;
- б) В. О. Вагнера;
- в) М. Я. Грота.

15. Поняття «домінанта» увів у науковий обіг:

- а) В. М. Бехтерєв;
- б) І. П. Павлов;
- в) О. О. Ухтомський.

16. Засновником рефлексології (об'єктивної психології) був:

- а) В. М. Бехтерєв;
- б) І. Н. Шпильрейн;
- в) М. М. Ланге.

17. Діяльнісний підхід у психології запроваджував:

- а) С. Л. Рубінштейн;
- б) Д. Б. Ельконін;
- в) Д. М. Узнадзе.

18. Автором стадіальної (генетичної) теорії пам'яті є:

- а) С. Л. Рубінштейн;
- б) П. П. Блонський;
- в) М. Я. Басов.

19. В. Д. Небиліцин займався розробкою:

- а) диференціальної психофізіології;
- б) порівняльної психології;
- в) психофізіології.

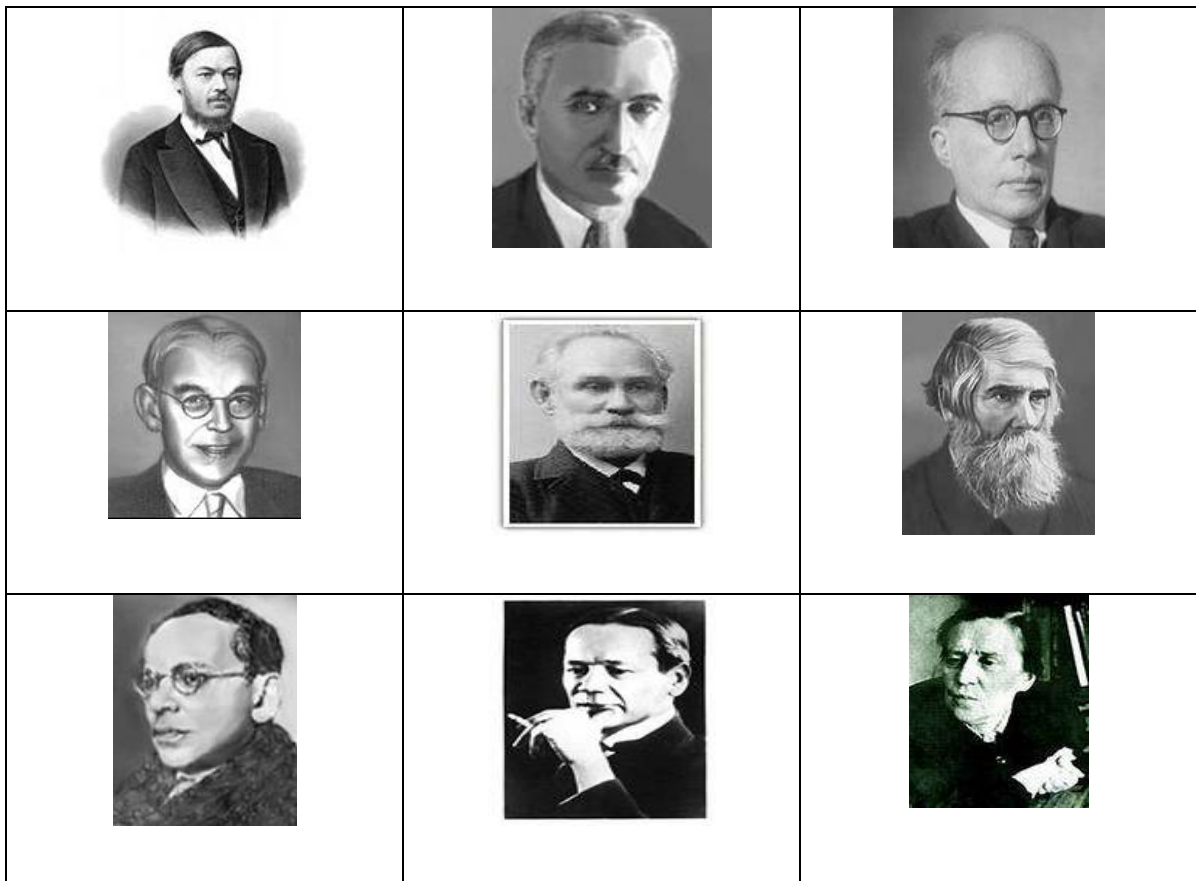
20. Засновником диференціальної психології в Росії був:

- а) О. Ф. Лазурський;
- б) С. Т. Шацький;
- в) Л. С. Виготський.

Завдання № 3 «Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища відомих психологів радянської доби.

<i>Психологія ХХ ст.</i>		
		

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Поясніть, чому С. Л. Франкл наполягав на перегляді предмета наукового дослідження у психології («Душа людини»).
2. Яким чином С. Л. Рубінштейн пояснює поняття «особистість» («Основи загальної психології»)?
3. Поясніть, чому книгу «Рефлекси головного мозку» І. М. Сеченова заборонили в дореволюційній Росії.

Завдання для самоконтролю

1. Чим відрізняється науковий підхід до дослідження ментальності О. О. Потебні від загальноприйнятої точки зору?
2. Чим відрізняється ендопсихічна сфера душі від екзопсихічної (за теорією О. Ф. Лазурського)?
3. Які наслідки для розвитку психології мала «Постанова про педологічні перекручення» 1936 р.?

4. Про які субординаційні рівні організації людини йдеться в теорії Б. Г. Ананьєва?
5. Чому у 1934 р. була ліквідована психотехніка?
6. Назвіть основні етапи розвитку радянської психології.

Основна література до теми:

1. Жуков С. М. Історія психології : навч. посіб. / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – С. 82–102.
2. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 153–191.
3. Лучинин А. С. История психологи : учеб. пособие / А. С. Лучинин. – М. : Экзамен, 2005. – С. 265–281.
4. Маноха І. П. Історія психології ХХ століття : навч. посіб. для ВНЗ / І. П. Маноха, В. А. Роменець. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 1998 (або інші видання). – Розд. 11, 17.
5. Марцинковская Т. Д. История психологии : учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2001. – С. 416–531.
6. Марцинковская Т. Д. История психологии / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – С. 481–518.
7. Сравнительная психология и зоопсихология / [сост. и общ. ред. Г. В. Калягиной]. – СПб. : Питер, 2003. – С. 156–202.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ V

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЇ В УКРАЇНІ, ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВСЕСВІТНЬОЮ ІСТОРІЄЮ ПСИХОЛОГІЇ

Тема 14. Розвиток української психології з давніх часів і до кінця XVIII ст. (1 год)

Практичне заняття № 12

Мета: ознайомитися із специфікою української психології з давніх часів і до кінця XVIII ст. Визначити рушійні сили становлення української психології в зазначений період. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: душа, мудрість, самопізнання, відчуття, дія, вольовий акт, воля, мотивація, моральна філософія, чуттєве сприйняття, обов'язок.

Теоретичний блок

План заняття

1. Психологічні погляди філософів епохи Київської Русі.
2. Психологія та її розвиток у Києво-Могилянській академії.
3. Розвиток психології в Україні у XVII ст.
4. Розвиток психології у XVIII ст.

Методичні рекомендації

Готуючи тему, необхідно звернути увагу на психологію східнослов'янського передвідродження і Відродження, насамперед на формування позитивних рис людського характеру в «Повчанні» Володимира Мономаха; категоріальне визначення рівнів психіки у «Посланні» митрополита Никифора та психологію раннього гуманізму в Україні. Проаналізуйте психологічні погляди філософів епохи Київської Русі та психологію братських шкіл. Зародження психологічної думки в Київській Русі (IX–XI ст.) характеризуйте через аналіз давньослов'янського міфологічного світогляду, а саме етико-психологічного характеру

народного епосу. З IX–XV ст. в історії Київської Русі триває період протистояння язичництва і християнства, результатом чого стало формування унікального православно-язичницького синкретичного комплексу. Літературна спадщина цього періоду містить значний психологічний матеріал, саме тому необхідно звернути увагу на твори Іларіона, Феодосія Печерського, Кирила Туровського, Володимира Мономаха. Особливу увагу необхідно приділити творам Іларіона «Слово про закон і благодать» та «Повчанню про користь душевну» Никифора (митрополита Київського) щодо дослідження пізнавальних здібностей людини. Проаналізуйте вчення про душу Ніла Сороського (1433–1518), Максима Грека (1470–1556), Феодосія Печерського (близько 1036–1074), Кирила Туровського (близько 1130–1182).

Охарактеризуйте розвиток психології в Україні у XVII ст.: діяльність діячів братських шкіл та Києво-Могилянської академії. Проаналізуйте розвиток психології в Києво-Могилянській академії (І. Гізель (1600–1683); К. Сакович (1578–1647); С. Яворський (1658–1722)).

У психології XVIII ст. зверніть увагу на ідеї С. Десницького (1740–1789), Я. П. Козельського (близько 1728 – після 1795). Розкрийте думки Г. Сковороди (1722–1794) про душу і світ. Визначте психологічний зміст автаркії, євхаристії. Поміркуйте про мудрість (софійність) життя. Визначте внесок Ф. Прокоповича (1681–1736) у розвиток психології. Назвіть психологічні системи Києво-Могилянської академії, чинники, що сприяли поєднанню курсів психології та етики. Охарактеризуйте психологічні погляди С. Калиновського (1700–1753), Г. Кониського (1714–1801), Ф. Прокоповича (1681–1736), С. Кулябки (1704–1761) та М. Козачинського (1699–1755).

Практичний блок

1. Визначте культурологічні основи і соціокультурні корені вітчизняної психології.
2. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених, указаних у субмодулі 1 а) (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля V.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ V. Т. 14

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народж.	біографічні дані	бібліографія
1	?	1600–1683	Петро Могила на власні кошти послав його навчатися за кордон	?
2	Г. С. Сковорода	1722–1794	?	?
3	К. Сакович	1578–1647	?	?
4	Я. П. Козельський	?	З 1776 р. був членом Малоросійської колегії у Глухові	?
5	?	1658–1722	У 1700 р. цар Петро I призначив його пильним спостерігачем-наглядачем патріаршого престолу в Москві	?

Завдання № 2

Тести

1. Митрополит Никифор уважав, що первісною частиною душі людини є:
 - а) розумна частина душі;
 - б) словесна частина душі;
 - в) чуттєва частина душі.
2. Єдність душі С. Яворський доводив через ідею:
 - а) дуалізму;
 - б) функціональної автономії;
 - в) функціональної взаємодії.
3. Хто першим серед українських мислителів поставив природне право як критерій людської поведінки вище від закону Божого:
 - а) Н. Сороський;
 - б) І. Гізель;
 - в) Ф. Прокопович.
4. Психологічна концепція типологізації людей, побудована на основі особливостей самопізнання, належить:
 - а) І. Гізелю;
 - б) К. Саковичу;
 - в) С. Яворському.
5. Головну суперечність людської мотивації за Ф. Прокоповичем виражає суперечність між:
 - а) свідомим і несвідомим;
 - б) метою і засобами досягнення мети;
 - в) раціональним та ірраціональним.
6. Цільові причини людських дій М. Козачинський визначав як:
 - а) спрямованість людини;
 - б) мотиви, заради яких виконуються дії;
 - в) потреби.

6. Класифікацію наук відповідно до особливостей об'єкту пізнання зробив:
- а) Ф. Прокоповича;
 - б) Я. Козельський;
 - в) І. Гізеля.
7. Автором ідеї «активно думаючої людини» є:
- а) Г. Кониський;
 - б) Ф. Прокопович;
 - в) К. Сакович.
8. «Необхідною відчуттєвою дією» С. Яворський називав:
- а) рефлекторну дію;
 - б) акт свідомості;
 - в) автоматизм.
9. Моральні якості людини були предметом наукового дослідження:
- а) Г. Кониського;
 - б) Ф. Прокоповича;
 - в) М. Козачинського.
10. Кінцевою метою вчинку людини за С. Кулябкою є досягнення:
- а) мети;
 - б) вирішення практичного завдання;
 - в) щастя.
11. Кого з українських учених називають «українським Сократом»:
- а) Ф. Прокоповича;
 - б) Г. Сковороду;
 - в) І. Гізеля.
12. За переконаннями К. Саковича, людина повинна дотримуватися у своїй поведінці:
- а) розумних поміркованостей;
 - б) людяності;
 - в) моральних принципів.

13. Джерелом людських знань Я. П. Козельський визнає:
- а) досвід;
 - б) пам'ять;
 - в) відчуття;
14. Основним напрямом психологічних досліджень С. Калиновського було вивчення:
- а) характеру;
 - б) вчинку;
 - в) емоцій.
15. За Г. Сковородою самопізнання і самовдосконалення можливі за умови:
- а) пізнання навколишнього світу;
 - б) плідної праці;
 - в) душевного спокою.
16. Джерелом краси й утіхи С. Яворський уважав:
- а) музику;
 - б) книги;
 - в) картини.
17. Кінцевою метою людини, на думку М. Козачинського, є:
- а) моральна філософія;
 - б) почесні дії;
 - в) почуття любові.
18. Провідною психологічною лінією «Повчання» Володимира Мономаха є:
- а) формування позитивних рис людського характеру;
 - б) формування активної діяльності;
 - в) формування моральної стійкості.
19. За класифікацією Я. П. Козельського всі науки поділяються на:
- а) суспільні і природничі;
 - б) гуманітарні і технічні;
 - в) природничі і гуманітарні.

20. На думку Г. Кониського, інтелектуальна діяльність неможлива без:

- а) роботи свідомості;
- б) чуттєвого сприйняття;
- в) раціонального мислення.

Завдання № 3

«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища філософів, що представляють українську психологію з давніх часів і до кінця XVIII ст.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Хто з українських учених є автором трактату «Аристотелеві проблеми, або питання про природу людини з доповненнями передмов до шлюбних та поховальних обрядів» (1620) і «Трактат про душу» (1625)?
2. Які рівні психіки виокремлює митрополит Никифор у «Посланні»?
3. Кого з українських учених П. Могила на власні кошти послав навчатися за кордон у Замойську академію?
4. Які поради дає К. Сакович у «Трактаті про душу» щодо природовідповідності життя людини?

5. Кого у 1700 р. цар Петро I призначив пильним спостерігачем-наглядачем патріаршого престолу в Москві?
6. Хто з українських учених був духовним ідеологом реформ Петра I та організував першу в Росії світську школу?
7. Про які три частини душі йдеться у «Посланні» митрополита Никифора Володимиру Мономаху?

Завдання для самоконтролю

1. Що, на думку Г. Кониського, виступає основою пізнання світу?
2. Який метод застосовує Кирило Туровський для дослідження душі?
3. Як С. Яворський називає рефлексорну дію?
4. Що є мотиваційно-рушійною силою поведінки людини за С. Калиновським?
5. Чи вільною є людина у своїх вчинках (згідно з теорією С. Кулябки)?
6. Назвіть найважливішу рису гносеології Г. С. Сковороди.
7. Як С. Яворський пояснює страх смерті?

Основна література до теми:

1. Горский В. С. Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII вв. / В. С. Горский. – К. : Наук. думка, 1988. – 211 с.
2. Жуков С. М. Історія психології : навч. посіб. / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 224 с.
3. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 191–224.
4. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – С. 228–248.
5. Роменець В. А. Історія психології Стародавнього світу і середніх віків / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 1983. – С. 279–329.
6. Мозгова Н. Г. Київська духовна академія, 1819–1920: філософський спадок / Н. Г. Мозгова. – К. : Книга, 2004. – 320 с.

7. Сковорода Г. С. Твори : у 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : АТ «Обереги», 1994. – Т. 1 : Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. – 1994. – 528 с.
8. Сковорода Г. С. Твори : у 2 т. / Г. С. Сковорода. – К. : АТ «Обереги», 1994. – Т. 2 : Трактати. Діалоги. Притчі. Переклади. Листи. – 1994. – 480 с.
9. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 384 с.
10. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – 432 с.

Тема 15. Розвиток української психології у XIX–XX ст. (1 год)

Практичне заняття № 12

Мета: ознайомитися зі специфікою української психології у XIX–XX ст. Засвоїти ключові поняття теми.

Базові поняття: антропологічний принцип, безумовний рефлекс, діяльнісний підхід у психології, знак (слово), об'єктивна психологія, дослідна психологія, принцип культурного прогресу, рефлексологія, структура ігрової діяльності, теорія поетапного формування розумових дій, умовний рефлекс, етнопсихологія.

Теоретичний блок

План заняття

1. Передумови виділення психології як самостійної науки, розвиток емпіричної психології в Україні.
2. Особливості соціально-культурного розвитку України у XIX ст. (слов'янофільство і західництво, революційно-демократичний рух, академічні філософські напрями).
3. Створення першої лабораторії експериментальної психології в Україні.
4. С. Бaley як фундатор західноукраїнської школи психології.

5. Розвиток психологічних ідей у Львівсько-Варшавській філософській школі.
6. Розвиток української психології в радянський період.

Методичні рекомендації

Визначаючи передумови виділення психології в самостійну науку, зосередьте увагу на психології О. Новицького та досвіді систематизації наук і цілісного опису психічного світу людини у працях А. Галича. Зокрема проаналізуйте становлення емпіричної психології в Україні у другій половині XIX ст. Визначте значення діяльності І. Сеченова (1829–1905), прокоментуйте його програму побудови психології як самостійної науки. Визначте особливості становлення перших експериментальних лабораторій при провідних університетах України (дослідна психологічна лабораторія при клініці душевних і нервових хвороб П. Ковалевського (м. Харків); лабораторія М. Ланге (1858–1921) (м. Одеса); експериментальна лабораторія Г. Челпанова (м. Київ); експериментальна лабораторія вивчення дитячої психології І. Сікорського (1842–1919) (м. Київ)). Важливо зрозуміти те, що розвиток перших експериментальних лабораторій сприяв формуванню нових психологічних шкіл і течій: експериментальної психології, диференціальної психології, вікової психології та ін. Особливу увагу необхідно приділити психології О. Новицького та А. Галича, який уперше у вітчизняній науці зробив спробу систематизації і цілісного опису психічного світу людини.

Необхідно зрозуміти концептуальні положення: антропологічної психології К. Ушинського (1824–1870); психології «серця» П. Юркевича (1827–1874); психологічної концепції Д. Овсяннико-Куликовського (1853–1920); психології творчості І. Франко (1856–1916); психологічної школи О. Потебні (1835–1891).

Варто чітко усвідомити передумови створення першої лабораторії експериментальної психології в Україні І. Сікорським (1842–1919).

Необхідно зрозуміти, чому І. Сікорський пояснює психологію з фізіологічної точки зору. З'ясуйте, як В. Зеньковський визначає природу психічної причинності. Визначте методологічне підґрунтя рефлексології (психології поведінки (І. Соколянський, О. Залужний)).

Особливу увагу необхідно приділити постаті С. Балея, якого вважають фундатором західноукраїнської школи психології. Важливим є розвиток психологічних ідей у Львівсько-Варшавській філософській школі, де працювали К. Твардовський, В. Вітвіцький, М. Кройц та ін. Розвиток української психології в радянський період характеризуйте через розкриття методологічного підґрунтя та основних напрямів наукових досліджень таких психологічних шкіл, як: Харківська школа (П. Гальперін, О. Запорожець, Л. Божович та ін.); школа дефектології (І. Соколянський та В. Мещеряков); школа історії психології (В. Роменець, Г. Костюк) та ін.

Практичний блок

1. Підготуйте доповідь на тему:
 - «Періодизація розвитку вітчизняної психології»;
 - «Вплив зарубіжної психології на розвиток психологічних досліджень в Україні».
2. Зробіть письмово повідомлення на тему:
 - «Л. С. Виготський і “Харківська школа” у психології»;
 - «Етапи розвитку психології в Україні».
3. Визначте тенденції в розвитку сучасної психології.
4. Ознайомтеся з біографією та бібліографією вчених, указаних у субмодулі 1 б) (біографічно-бібліографічному) для змістового модуля V.

Завдання № 1

Заповніть пропуски в таблиці.

Біографічно-бібліографічна таблиця до ЗМ V. Т. 15

№ п/п	ПІБ науковця (за субмодулем 1)	Субмодуль 1 (біографічно-бібліографічний)		
		дата народження	біографічні дані	бібліографія
1	?	1858–1921	У 1903 р. організував в Одесі вищі жіночі курси	
2	Костянтин Дмитрович Ушинський	?	Дитячі роки провів у с. Богданівці на Чернігівщині (зараз Шосткинський район Сумської області)	?
3	?	1842–1919	У 1886 р. заснував журнал «Вопросы нервнопсихической медицины и психологии»	«Душа дитини», «Психологічні основи виховання»
4	?	1889–1960	Працював у галузі тифлотехніки. Розробив конструкцію читального пристрою для сліпих, за який у 1980 р. був нагороджений Державною премією СРСР (посмертно)	?
5	?	1835–1891	Народився на хуторі Манів поблизу села Гаврилівка (нині с. Гришине Роменського району Сумської області) у дворянській родині	?

Завдання № 2

Тести

1. Перший у Росії та Україні спеціалізований журнал «Архів психіатрії, неврології і судової психопатології» (м. Харків) започаткував:
 - а) П. Юркевич;
 - б) П. Ковалевський;
 - в) В. Вітвіцький.
2. Організував у м. Києві перший у світі Інститут дитячої психопатології:
 - а) І. Сікорський;
 - б) О. Новицький;
 - в) О. Залужний.
3. Автором психологічної теорії кратизму є:
 - а) М. Ланге;
 - б) В. Вітвіцький;
 - в) М. Кройц.
4. Фундаментальною науковою категорією у психології К. Д. Ушинського є:
 - а) напіврефлекси;
 - б) рефлекси;
 - в) автоматизми.
5. Перша клініка експериментального дослідження душевних і нервових хвороб була відкрита в дореволюційній Росії у:
 - а) м. Львові;
 - б) м. Харкові;
 - в) м. Одеса.
6. Фундатором психологічного напрямку у слов'янському мовознавстві був:
 - а) О. Потебня;
 - б) І. Франко;
 - в) А. Галич.
7. Ідея створення Міжнародного інституту психології (1900) належить:
 - а) М. Кройцу;
 - б) С. Балею;
 - в) Ю. Ороховичу.

8. Серед українських учених він одним із перших почав застосовувати історичний аналіз для складання психологічних портретів видатних особистостей:

- а) В. Вітвіцький;
- б) І. Франко;
- в) П. Ковалевський.

9. Автором «теорії предмета» є:

- а) К. Твардовський;
- б) О. Новицький;
- в) П. Гальперін.

10. Експериментальні фізіологічні дослідження започаткував:

- а) І. М. Сеченов;
- б) М. Ланге;
- в) М. Кройц.

11. Автором теорії поетапного формування розумових дій і понять є:

- а) В. Мещеряков;
- б) П. Гальперін;
- в) М. Кройц.

12. Психологічну школу в Одеському університеті започаткував:

- а) А. Галич;
- б) Г. Челпанов;
- в) М. Ланге.

13. Першу у світі клініку для сліпоглухих дітей організував у 1923 р. (м. Харків):

- а) І. Сікорський;
- б) О. Залужний;
- в) І. Соколянський.

14. Поняття «психоембріологія» запровадив у психологію:

- а) І. Сеченов;

б) Ю. Орохович;

в) О. Потебня.

15. Егоцентризм був предметом наукового дослідження:

а) В. Вітвіцького;

б) Д. Овсянико-Куликовського;

в) А. Галича.

16. Дослідженням методології психології займався:

а) О. Новицький;

б) М. Ланге;

в) М. Кройц.

17. Провідною ідеєю філософсько-психологічних поглядів П. Юркевича був:

а) кордоцентризм;

б) персоналізм;

в) волюнтаризм.

18. Основною темою наукових пошуків П. І. Ковалевського було дослідження:

а) національного характеру;

б) національної свідомості;

в) національної ментальності.

19. Фундатором української казкотерапії є:

а) О. Запорожець;

б) О. Залужний;

в) І. Соколянський.

20. І. О. Соколянський увійшов в історію тифлосурдопедагогіки завдяки:

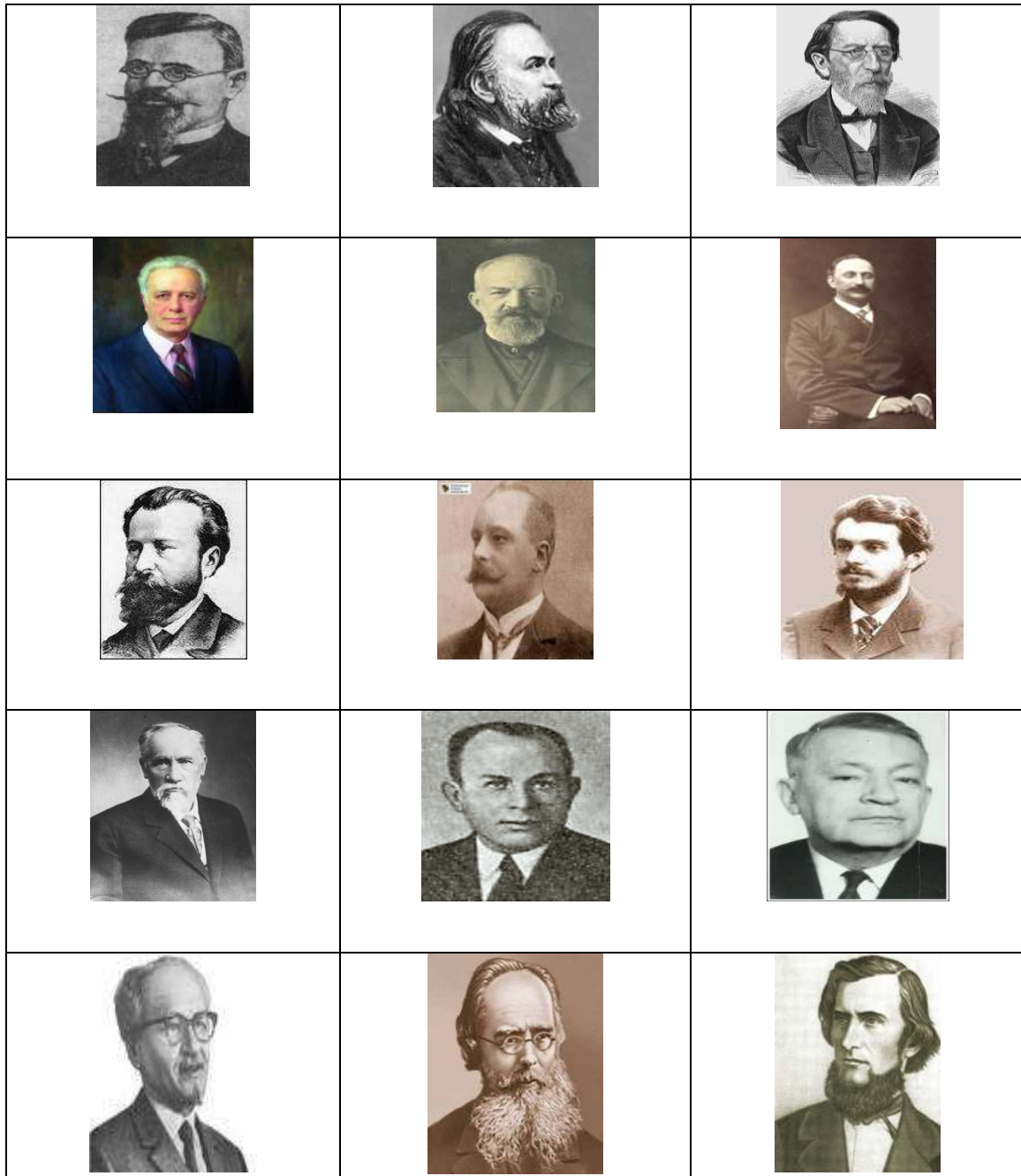
а) новій системі розвитку творчої активності дітей, які мають дефекти слуху та зору;

б) новій системі навчання комунікації дітей, які мають дефекти слуху та зору;

в) новій системі розвитку мислення дітей, які мають дефекти слуху та зору.

Завдання № 3
«Обличчя історії психології»

Назвіть прізвища вчених, що представляють українську психологію XIX–XX ст.

Завдання № 4

Завдання для контролю самостійної підготовки студентів

1. Яким чином Мечислав Кройц класифікує методи психології (Прокоментуйте «Методи сучасної психології»)?
2. Поясніть, що Степан Балей називає «свідомістю нашого «Я» («Нариси психології»).
3. Обміркуйте, чому Мечислав Кройц називає метод інтроспекції фундаментальним психологічним методом («Методи сучасної психології»).
4. Які напрями в розвитку вітчизняної психології XVII–XVIII ст. виділяє Г. С. Костюк у книзі «Нариси з історії вітчизняної психології (XVII–XVIII ст.)»?

Завдання для самоконтролю

1. Які експериментальні методи застосовував І. О. Сікорський для дослідження розумової працездатності людини?
2. Хто був фундатором західноукраїнської школи психології?
3. Яка думка лежить в основі теорії М. Ланге?
4. Поміркуйте, чому Ю. Орохович називає людину «міні-всесвітом».
5. Хто був засновником Львівсько-Варшавської філософської школи?

Основна література до теми:

1. Данилюк І. В. Історія психології в Україні: західні регіони (остання чверть XIX – перша половина XX століття) / І. В. Данилюк. – К. : Либідь, 2002. – 152 с.
2. Жуков С. М. Історія психології : навч. посіб. / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Центр навч. літ-ри, 2005. – 224 с.
3. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – С. 191–224.
4. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2004. – С. 228–248.

5. Роменець В. А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1995. – 613 с.
6. Роменець В. А. Історія психології ХХ ст. / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 1998. – 989 с.
7. Роменець В. А. Історія психології ХХ століття / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К. : Либідь, 1998. – 988 с.
8. Маноха І. П. Історія психології ХХ століття : навч. посіб. для ВНЗ / І. П. Маноха, В. А. Роменець. – 2-ге вид. – К. : Либідь, 1998 (або інші видання). – Розд. 11, 17.
9. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 384 с.
10. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – 432 с.

ЗАГАЛЬНИЙ СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

Основна література

1. Великие мыслители Востока / [под ред. Я. П. Мак-Грилла]. – М. : Кроим, 1994. – 516 с.
2. Гальперин П. Я. История психологии / П. Я. Гальперин, А. Н. Ждан. – М. : Акад. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – 832 с.
3. Гуманістична психологія : Антологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] : у 3 т. / [уклад. : Р. Трач, Г. Балл]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2001. – Т. 1 : Гуманістичні підходи в західній психології ХХ ст. – 2001. – 252 с.
4. Гуманістична психологія : Антологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] : у 3 т. / [уклад. : Р. Трач, Г. Балл]. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2001. – Т. 2. – 2005. – 279 с.
5. Данилюк І. В. Історія психології в Україні: західні регіони (остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття) / І. В. Данилюк. – К. : Либідь, 2002. – 152 с.
6. Ждан А. Н. История психологии: от античности к современности : учеб. для вузов / А. Н. Ждан. – 4-е изд., перераб. – М. : Академ. Проект ; Екатеринбург : Деловая кн., 2002. – 528 с.
7. Жуков С. М. Історія психології : навч. посіб. / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 224 с.
8. Жуков С. М. Історія психології / С. М. Жуков, Т. В. Жукова. – К. : Кондор, 2009. – 232 с.
9. Избранные произведения мыслителей стран Ближнего и Среднего Востока IX–XIV вв. / [С. Н. Григорян, А. В. Сагадеев]. – М. : Соцэкгиз, 1961. – 632 с.
10. Корольчук М. С. Історія психології : навч. посіб. / М. С. Корольчук, П. П. Криворучко. – К. : Ельга, Ніка-Центр, 2010. – 248 с.

11. Лихи Т. История современной психологии / Т. Лихи. – СПб. : Питер, 2003. – 446 с.
12. Лучинин А. С. История психологии : учеб. пособие / А. С. Лучинин. – М. : Экзамен, 2005. – 287 с.
13. Маноха І. П. Історія психології ХХ століття : навч. посіб. для ВНЗ / І. П. Маноха, В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2003. – 990 с.
14. Марцинковская Т. Д. История психологии : учеб пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / Т. Д. Марцинковская. – М. : Академия, 2009. – 544 с.
15. Морозов А. В. История психологии : учеб. пособие [для высш. учеб. завед.] / А. В. Морозов. – М. : Академ. Проект, 2003. – 288 с.
16. Петровский А. В. История и теория психологии : в 2 т. / А. В. Петровский, М. Г. Ярошевский. – Ростов н/Д. : Феникс, 1996. – Т. 1. – 416 с. ; Т. 2. – 416 с.
17. Роменець В. А. Історія психології Стародавнього світу і середніх віків / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1983. – 416 с.
18. Роменець В. А. Історія психології епохи Відродження / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1988. – 408 с.
19. Роменець В. А. Історія психології епохи Просвітництва : навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1993. – 568 с.
20. Роменець В. А. Історія психології ХVІІІ століття. Епоха Просвітництва : навч. посіб. / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2006. – 1000 с.
21. Роменець В. А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття / В. А. Роменець. – К. : Вища шк., 1995. – 613 с.
22. Роменець В. А. Історія психології ХХ століття / В. А. Роменець, І. П. Маноха. – К. : Либідь, 1998. – 992 с.
23. Роменець В. А. Історія психології: Стародавній світ. Середні віки. Відродження : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / В. А. Роменець. – К. : Либідь, 2005. – 916 с.

24. Саугстад П. История психологии. От истоков до наших дней / П. Саугстад. – Самара : Бахрах ; Москва, 2008. – 544 с.
25. Шульц Д. П. История современной психологии / Д. П. Шульц, С. Э. Шульц. – СПб. : Евразия, 1998. – 528 с.
26. Якунин В. А. История психологии : учеб. пособие / В. А. Якунин. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2001. – 379 с.
27. Ярошевский М. Г. История психологии / М. Г. Ярошевский. – М. : Мысль, 1985. – 575 с.

Додаткова література

1. Андреева Г. М. Зарубежная социальная психология XX столетия. Теоретические подходы : учеб. пособие / Андреева Г. М., Богомолова Н. Н., Петровская Л. А. – М. : Аспект-Пресс, 2002. – 286 с.
2. Арістотель. Політика / Арістотель. – К. : Основи, 2005. – 239 с.
3. Бандура А. Теория социального научения / А. Бандура. – СПб. : Евразия, 2000. – 320 с.
4. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М. : Худож. лит., 1970. – Т. 5 : Античная драма. – 1970. – 768 с.
5. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М. : Худож. лит., 1973. – Т. 1 : Поэзия и проза Древнего Востока. – 1973. – 736 с.
6. Библиотека всемирной литературы. Серия первая. – М. : Худож. лит., 1974. – Т. 2 : Махабхарата. Рамайна. – 1974. – 607 с.
7. Белявский В. Вавилон легендарный и Вавилон исторический / В. Белявский. – М. : Изд-во «Ломоносовь», 2011. – 272 с.
8. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / Ф. Бэкон. – М. : Мысль, 1971. – Т. 1. – 590 с.
9. Бэкон Ф. Сочинения : в 2 т. / Ф. Бэкон. – М. : Мысль, 1978. – Т. 2. – 575 с.
10. Вивекананда С. Четыре йоги / С. Вивекананда. – М. : Прогресс ; Прогресс-Академия, 1993. – 528 с.

11. Гальперин П. Я. Психология как объективная наука : Избранные психологические труды / П. Я. Гальперин. – Москва ; Воронеж : Ин-т практ. психологии, МОДЭК, 1998. – 480 с.
12. Гегель Г. В. Ф. Философия религии : в 2 т. / Г. В. Ф. Гегель. – М. : Мысль, 1975. – Т. 1. – 1976. – 532 с. ; Т. 2. – 1997. – 573 с.
13. Гельвецій К. А. Про людину, її розумові здібності та її виховання / К. А. Гельвецій. – К. : Основи, 1994. – 416 с.
14. Горский В. С. Философские идеи в культуре Киевской Руси XI – начала XII вв. / В. С. Горский. – К. : Наук. думка, 1988. – 211 с.
15. Гроф С. Духовный кризис. Статьи и исследования / С. Гроф. – М. : МТМ, 1995. – 256 с.
16. Гумбольдт В. Язык и философия культуры / В. Гумбольдт. – М. : Прогресс, 1985. – 456 с.
17. Дамаскин Иоанн. Точное изложение православной веры / Иоанн Дамаскин. – М. : Ладья, 2002. – 464 с.
18. Загальна психологія : хрестоматія / [О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук та ін.]. – К. : Каравела, 2007. – 640 с.
19. Зайцев А. Мировая культура: Шумерское царство. Вавилон и Ассирия. Древний Египет / Зайцев А., Лаптева В., Порьяз А. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2000. – 619 с.
20. История зарубежной психологии, 30-е – 60-е годы XX века : Тексты / [под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1986. – 342 с.
21. История психологии (10-е – 30-е гг. Период открытого кризиса) : Тексты / [под ред. П. Я. Гальперина, А. Н. Ждан]. – 3-е изд. – Екатеринбург : Деловая кн., 1999. – 364 с.
22. Камю А. Бунтующий человек. Философия. Политика. Искусство / А. Камю. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.

23. Кант И. Сочинения : в 6 т. / И. Кант. – М. : Мысль, 1965. – Т. 4. – Ч. 1. – 1965. – 544 с.
24. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения : в 2 т. / Я. А. Коменский. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 656 с. ; Т. 2. – 576 с.
25. Лебон Г. Психология народов и масс / Г. Лебон. – М. : Акад. Проспект, 2012. – 240 с.
26. Лосев А. Ф. Владимир Соловьев и его время / А. Ф. Лосев. – М. : Прогресс, 1990. – 720 с.
27. Лосский Н. О. История русской философии / Н. О. Лосский. – М. : Высш. шк., 1991. – 559 с. – (Б-ка философа).
28. Маслоу А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – 3-е изд. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с.
29. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М : Смысл, 1993. – 425 с.
30. Марцинковская Т. Д. 100 выдающихся психологов мира : пособие / Т. Д. Марцинковская, М. Г. Ярошевский. – М. : Воронеж : Ин-т практ. психологии, МОДЭК, 1996. – 320 с.
31. Марцинковская Т. Д. История возрастной психологии : учеб. пособие [для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. психология] / Т. Д. Марцинковская. – М. : Гардарики, 2004. – 288 с.
32. Малашкина М. Популярная история психологии / М. Малашкина. – М. : Вече, 2002. – 480 с.
33. Мироненко В. В. Хрестоматия по психологии / В. В. Мироненко, А. В. Петровский. – М. : Просвещение, 1977. – 527 с.
34. Мозгова Н. Г. Київська духовна академія, 1819–1920: філософський спадок / Н. Г. Мозгова. – К. : Книга, 2004. – 320 с.
35. Ницше Ф. Так говорил Заратустра : книга для всех и ни для кого / Ф. Ницше. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1990. – 302 с.

36. Овідій Публій Назон. *Метаморфози* / Публій Назон Овідій. – К. : Дніпро, 1985. – 301 с.
37. Олпорт Г. *Становление личности : Избранные труды* / Г. Олпорт. – М. : Смысл, 2002. – 462 с.
38. Песталоцци И. Г. *Избранные педагогические сочинения : в 2 т.* / И. Г. Песталоцци. – М. : Педагогика, 1981. – Т. 2. – 416 с.
39. Первин Л. А. *Психология личности: Теория и исследования* / Л. А. Первин, О. П. Джон. – М. : Аспект-Пресс, 2001. – 607 с.
40. Платон. *Діалоги* / Платон. – Х. : Фоліо, 2008. – 349 с.
41. Платон. *Держава* / Платон. – К. : Основи, 2005. – 355 с.
42. *Проблема человека в западной философии : переводы* / [сост. и послесл. П. С. Гуревича ; общ. ред. Ю. Н. Попова]. – М. : Прогресс, 1988. – 552 с.
43. *Психология личности : хрестоматия* / [под ред. Д. Я. Райгородского]. – 2-е изд., доп. – Самара : БАХРАХ, 2004. – Т. 1. – 512 с.
44. Роберто Солсо. *Когнитивная психология* / Солсо Роберто. – 6-е изд. – СПб. : Питер, 2011. – 589 с.
45. Роджерс К. Р. *Становление личности. Взгляд на психотерапию* / К. Р. Роджерс. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 416 с.
46. Сенека Луцій Анней. *Моральні листи до Луцілія* / Луцій Анней Сенека ; [пер. з латин. А. Содомори]. – К. : Основи, 2005. – 603 с.
47. *Социальная психология : хрестоматия* / Е. П. Белинская, О. А. Тихомандрицкая. – М. : Аспект-Пресс, 2000. – 475 с.
48. Сковорода Григорій. *Твори : у 2 т.* / Г. С. Сковорода. – К. : АТ «Обереги», 1994. – Т. 1 : *Поезії. Байки. Трактати. Діалоги.* – 1994. – 528 с.
49. Сковорода Г. *Твори : у 2 т.* / Г. Сковорода. – К. : АТ «Обереги», 1994. – Т. 2. – 1987. – 447 с.
50. Сонин В. А. *Классики мировой психологии : биограф. энцикл. слов.* / В. А. Сонин, Л. М. Шлионский. – СПб. : Речь, 2001. – 288 с.

51. Спіноза Б. Теологічно-політичний трактат / Б. Спіноза. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 237 с.
52. Спенсер Г. Ассоциативная психология: Основания психологии. Физиологическая психология : в 14 лекциях / Г. Спенсер. – М. : АСТ, 1998. – 543 с.
53. Сравнительная психология и зоопсихология / [Г. В. Калягина]. – СПб. : Питер, 2003. – 416 с.
54. Степанов С. С. Психология в лицах / С. С. Степанов. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2001. – 384 с.
55. Сумерки богов / [Ф. Ницше, З. Фрейд, Э. Фромм, А. Камю, Ж. П. Сартр] ; [сост. и общ. ред. А. А. Яковлева]. – М. : Политиздат, 1989. – 398 с.
56. Теории личности в западноевропейской и американской психологии : хрестоматия / [ред.-сост. Д. Я. Райгородский]. – Самара : БАХРАХ, 1996 ; М. : Деловая кн., 2002. – 736 с.
57. Философский энциклопедический словарь / [ред.-сост. : Е. Ф. Губский, Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко]. – М. : ИНФРА-М, 2003. – 576 с.
58. Фихте И. Г. Сочинения. Работы 1792–1801 гг. / И. Г. Фихте. – М. : Науч.-изд. центр «Ладомир», 1995. – 656 с.
59. Франк С. Л. Сочинения / С. Л. Франк. – М. : Правда, 1990. – 608 с.
60. Франкл В. Человек в поисках смысла : сб. / В. Франкл. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
61. Фрейд З. Малое собрание сочинений / З. Фрейд. – СПб. : Изд. группа «Азбука-классика», 2010. – 992 с.
62. Фрейджер Р. Личность: теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Дж. Фейдимен. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 864 с.
63. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – М. : Академ. Проект, 2008. – 254 с.
64. Фромм Э. Душа человека / Э. Фромм. – М. : Республика, 1992. – 430 с.

65. Хрестоматия по психологии : учеб пособие [для студ. пед. ин-тов] / [сост. В. В. Мироненко] ; под ред. А. В. Петровского. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1987. – 447 с.
66. Хайдеггер М. Время и бытие : статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – 447 с.
67. Хайруллаев М. М. Абу Наср ал-Фараби / М. М. Хайруллаев. – М. : Наука, 1982. – 299 с.
68. Хрестоматия по возрастной и педагогической психологии. Работы советских психологов периода 1946–1980 гг. / [под ред. И. И. Ильёсова, В. Я. Ляудис]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 304 с.
69. Хрестоматия по общей психологии. Психология мышления / [под ред. Ю. Б. Гиппенрейтера, В. В. Петухова]. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1981. – 400 с.
70. Целік Т. В. Особистісне начало у філософській культурі Київської Русі / Т. В. Целік. – К. : ПАРАПАН, 2005. – 312 с.
71. Что такое дзен? : сб. / [сост. : Н. В. Головина, С. В. Плотникова] ; пер. с англ. О. Соболев, П. Максими, С. Плотникова, О. Чичкевич. – Львов : Инициатива ; К. : Airland, 1994. – 188 с.
72. Швейцер А. Благоговение перед жизнью / А. Швейцер. – М. : Прогресс, 1992. – 567 с.
73. Шеллинг Ф. В. Й. Сочинения : в 2 т. / Ф. В. Й. Шеллинг. – М. : Мысль, 1989. – Т. 1. – 637 с.
74. Шеллинг Ф. В. Й. Сочинения : в 2 т. / Ф. В. Й. Шеллинг. – М. : Мысль, 1989. – Т. 2. – 636, [2] с.
75. Экзистенциальная психология. Экзистенция: Новое измерение психиатрии и психологии / [ред. : Р. Мэй, Э. Энджел, Г. Элленбергер]. – М. : Апрель-Пресс, ЭКСМО-Пресс, 2001. – 624 с.
76. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис / Э. Эриксон. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.

77. Юнг К. Проблемы души нашего времени / К. Юнг. – СПб. : Питер, 2002. – 352 с.
78. Юнг К. Г. Собрание сочинений. Конфликты детской души / К. Г. Юнг. – М. : Канон, 1994. – 336 с.
79. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів. – К. : Знання, 2006. – 341 с.
80. Яровицкий В. 100 великих психологов / В. Яровицкий. – М. : Вече, 2004. – 432 с.
81. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс. – М. : Политиздат, 1991. – 527 с.

Навчальне видання

Щербакова Ірина Миколаївна
доц. кафедри практичної психології,
к. філос. наук

ПРАКТИКУМ З ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЇ
Навчальний посібник для студентів
вищих навчальних закладів

Суми: Видавництво СумДПУ, 2014 р.
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.

Відповідальна за випуск ***А. А. Сбруєва***
Комп'ютерна верстка ***Ю. С. Нечипоренко***

Здано в набір 11.11.13. Підписано до друку 21.12.13.
Формат 60x84/16. Гарн. Cambria. Друк ризогр.
Папір друк. Умовн. друк. арк. 9,3. Обл.-вид. арк. 7,1.
Тираж 100 прим. Вид. № 2.

Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка
40002, м. Суми, вул. Роменська, 87

Виготовлено на обладнанні СумДПУ імені А. С. Макаренка